

ISSN 2309-1797 (print)

ISSN 2415-3397 (online)

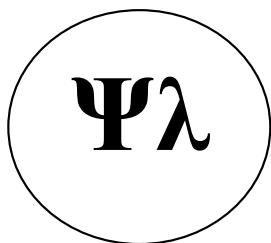

ПСИХОЛІНГВІСТИКА

МОВОЗНАВСТВО

19 (2)/2016

ПСИХОЛІНГВІСТИКА

ЯЗЫКОЗНАНИЕ

19 (2)/2016

PSYCHOLINGUISTICS

LINGUISTICS

19 (2)/2016

УДК 81'23
ББК 88+81.2-5
П 86

Психолінгвістика. Психолінгвистика. Psycholinguistics: [зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»]. – Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я. М., 2016. – Вип. 19 (2). – 100 с.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗАСНОВАНО У 2008 РОЦІ

ЗАСНОВНИК:

ДВНЗ «ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»

СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ КВ № 21192-10992 ПР від 14.01.2015 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

КАЛІМІКОВА Л. О., д. психол. н., проф. (*головний редактор*)
НАВАЛЬНА М. І., д. філол. н., проф. (*заступник головного редактора*),
ХАРЧЕНКО Н. В., к. п. н., доц. (*відповідальний секретар*)

Відповідальні редактори:

Токмань Г. Л., д. пед. н., проф., **Лила М. В.**, к. психол. н., доц.,
Легюча Л. П., к. філол. н., доц., **Карп'юк М. Д.**, к. філол. н., доц.

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

Вулич Т., к. філол. н., доцент (Ніш, Сербія);
Глущенко В. А., д. філол. н., професор (Слов'янськ, Україна);
Горшко О. І., д. філол. н., д. соціол. н., професор (Харків, Україна).
Євтович З., к. філол. н., професор (Ніш, Сербія);
Ковалевська Т. Ю., д. філол. н., професор (Одеса, Україна);
Когановська О. М., д. філол. н., професор (Київ, Україна);
Компанцева Л. Ф., д. філол. н., професор (Київ, Україна);
Мазоха Г. С., д. філол. н., професор (Переяслав-Хмельницький, Україна);
Маркус Даце, д. філол. н., професор (Рига, Латвія);
Мізін К. І., д. філол. н., професор (Переяслав-Хмельницький, Україна);
Радзівська Т. В., д. філол. наук, професор (Київ, Україна);
Рінгблом Н. В., к. філол. н. (Стокгольм, Швеція);
Румянцева І. М., д. філол. наук, д. психол. н., професор (Москва, Росія);
Селіванова О. О., д. філол. н., професор (Черкаси, Україна)
Цейтлін С. Н., д. філол. н., професор (Санкт-Петербург, Росія).

Рекомендовано вченою радою ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 5 від 14 грудня 2016 р.)

УДК 81'23
ББК 88+81.2-5
П 86

ISSN 2309-1797 (print)
ISSN 2415-3397 (online)

© ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2016

УДК 81'23
ББК 88+81.2-5
П 86

Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics : [сб. науч. трудов ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»]. – Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я. М., 2016. – Вып. 19 (2). – 100 с.

СБОРНИК НАУЧНЫХ ТРУДОВ УЧРЕЖДЁН В 2008 ГОДУ

УЧРЕДИТЕЛЬ:

ГВУЗ «ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ ГРИГОРИЯ СКОВОРОДЫ»

СВИДЕТЕЛЬСТВО О ГОСУДАРСТВЕННОЙ РЕГИСТРАЦИИ

КВ № 21192-10992 ПР от 14.01.2015 г.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

КАЛМЫКОВА Л. А., д. психол. н., проф. (*главный редактор*)

НАВАЛЬНАЯ М. И., д. филол. н., проф. (*заместитель главного редактора*)

ХАРЧЕНКО Н. В., к.п.н., доц. (*ответственный секретарь*)

Ответственные редактора:

Токмань А. Л., д.п.н., проф., **Лила М.В.**, к.психол.н., доц.,
Легючая Л. П., к. филол. н., доц., **Карпюк М. Д.**, к. филол. н, доц.

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

Вулич Т., к. филол. н., доцент (Ниш, Сербия);

Глушенко В. А., д. филол. н., профессор (Славянск, Украина);

Горошко Е. И., д. филол. н., д. соц. н., профессор (Харьков, Украина);

Евтович З., к. филол. н., профессор (Ниш, Сербия);

Ковалевская Т. Ю., д. филол. н., профессор (Одесса, Украина);

Когановская Е. М., д. филол. наук, профессор (Киев, Украина);

Компанцева Л. Ф., д. филол. наук, профессор (Киев, Украина);

Мазоха Г. С., д. филол. наук, профессор (Переяслав-Хмельницький, Украина);

Маркус Даце, д. филол. наук, профессор (Рига, Латвия);

Мизин К. И., д. филол. наук, профессор (Переяслав-Хмельницький, Украина);

Радзиевская Т. В., д. филол. наук, ст. научн. сотрудник (Киев, Украина);

Рингблом Н. В., к. филол. н. (Стокгольм, Швеция);

Румянцева И. М., д. филол. н., д. психол. н., профессор (Москва, Россия);

Селиванова Е. А., д. филол.н., профессор (Черкассы, Украина);

Цейтлин С. Н., д. филол. наук, профессор (Санкт-Петербург, Россия).

Рекомендован ученым советом ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 5 от 14 декабря 2016 г.)

УДК 81'23
ББК 88+81.2-5
П 86

ISSN 2309-1797 (print)
ISSN 2415-3397 (online)

© ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2016

УДК 81'23
ББК 88+81.2-5
П 86

Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics: [collection of scientific works State Higher Educational Establishment «Pereyaslav-Khmelnyskyi state pedagogical university named after Hryhoriy Skovoroda»]. – Pereyaslav-Khmelnyskyi: FOP Dombrovska Ya. M., 2016. – Vol. 19. No 2. – 100 p.

COFOUNDERS:

STATE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT «PEREYASLAV-KHMELNYTSKYI
STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY named after HRYHORIY SKOVORODA»

Registered number KB № 21192-10992 PIP from 14.01.2015.

EDITORIAL BOARD

LARYSA O. KALMYKOVA, Dr. in Psychology, Professor (*Editor-in-Chief*)

MARYNA I. NAVALNA, Dr. in Philology, Professor, (*Managing Editor*)

NATALIYA V. KHARCHENKO, Ph.D. in Pedagogy, Assistant Professor (*Executive Assistant*)

Responsible editors:

Tokman H.L., Dr. in Pedagogy, Professor, **Lyla M.V.**, Ph.D. in Psychology, Assistant Professor,
Letiucha L.P., Ph.D. in Philology, Assistant Professor, **Karpiuk M.D.**, Ph.D. in Philology,
Assistant Professor.

EDITORIAL COUNCIL

Vulych T., Ph.D. in Philology, Assistant professor (Nysh, Serbia);
Hluschenko V. A., Dr. in Philology, Professor (Sloviansk, Ukraine);
Horoshko O. I., Dr. in Philology and Social communication, Professor (Kharkiv, Ukraine);
Yevtovych Z., Ph.D. in Philology, Professor (Nysh, Serbia);
Kovalevs'ka T. Yu., Dr. in Philology, Professor (Odesa, Ukraine);
Kohanovs'ka O. M., Dr. in Philology, Professor (Kyiv, Ukraine);
Kompantseva L. F., Dr. in Philology, Professor (Kyiv, Ukraine);
Mazoha H. S., Dr. in Philology, Professor (Pereyaslav-Khmelnyskyi, Ukraine);
Marcus D., Dr. in Philology, Professor (Riga, Latvia);
Mizin K. I., Dr. in Philology, Professor, (Pereyaslav-Khmelnyskyi, Ukraine);
Radziyevs'ka T. V., Dr. in Philology, Senior scientific worker (Kyiv, Ukraine);
Ringblom N. V., Ph.D. in Philology (Stockholm, Sweden);
Rumiantseva I. M., Dr. in Psychology and Philology, Professor (Moscow, Russia);
Selivanova O. O., Dr. in Philology, Professor (Cherkasy, Ukraine);
Tseitlin C. N., Dr. in Psychology, Professor (St. Petersburg, Russia).

Recommended by a Scientific Council of State Higher Educational Establishment «Pereyaslav-Khmelnyskyi State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda» (Transaction № 5 from 14 Desember).

УДК 81'23
ББК 88+81.2-5
П 86

ISSN 2309-1797 (print)
ISSN 2415-3397 (online)

© State Higher Educational Establishment
«Pereyaslav-Khmelnyskyi State Pedagogical
University named after Hryhoriy Skovoroda», 2016

*Збірник зареєстровано у міжнародних наукометричних базах
та відкритих базах даних:*

Advanced Science Index (**ASI**)

Google scholar

Російський індекс наукового цитування (**РИЦ**)

Directory of Abstract Indexing for Journals (**DAIJ**)

Directory of Research Journal Indexing (**DRJI**)

Open Academic Journals Index (**OAJI**)

International Scientific Indexing (**ISI**)

Academic Resource Index (**ResearchBib**)

Eurasian Scientific Journal Index (**ESJI**)

CiteFactor

Scientific Indexing Services (**SIS**)

Global Impact Factor

International Society for Research Activity (**ISRA**).

The Journal is Indexed and Listed in:

Advanced Science Index (**ASI**)

Google Scholar

Russian Index of Scientific Citing (**RISC**)

Directory of Abstract Indexing for Journals (**DAIJ**)

Directory of Research Journal Indexing (**DRJI**)

Open Academic Journals Index (**OAJI**)

International Scientific Indexing (**ISI**)

Academic Resource Index (**ResearchBib**)

Eurasian Scientific Journal Index (**ESJI**)

CiteFactor

Scientific Indexing Services (**SIS**)

Global Impact Factor

International Society for Research Activity (**ISRA**).

Офіційний веб-сайт: <http://psychling.phdpu.edu.ua/index.php/ua>

Официальный веб-сайт: <http://psychling.phdpu.edu.ua/index.php/ru>

Official website: <http://psychling.phdpu.edu.ua/index.php/en>

ЗМІСТ

Ігнат'єва С. Є. Функція соціальної пам'яті в щоденниковому дискурсі	12
Летюча Л. П. Несуфіксальні афікси іменників та прикметників як оператори похідних з оцінним компонентом (<i>рос. мовою</i>)	20
Мізін К. І. Верифікація лінгвокультурної релевантності концептів за допомогою методики психолінгвістичного експерименту	29
Мороз В. Я. Експресивний потенціал нарисів та есе Р. Іванченко, В. Яворівського, М. Якубовської	43
Руда О. Г. Механізми мовної адаптації (на прикладі мовної поведінки «нових киян»)	52
Цар І. М. Мовна стійкість, мовна толерантність і мовний конформізм в повсякденному спілкуванні молоді	65
Шелудько В. Л. Перемикання кодів у розмовному мовленні держслужбовців Полтавщини – координативних білінгвів	74
Шемуда М. Г. Скорочення в комп'ютерній лексиці сучасної англійської мови (<i>англ. мовою</i>)	83
Відомості про авторів	91
Інформація	93

СОДЕРЖАНИЕ

Игнатъева С. Е. Функция социальной памяти в дневниковом дискурсе	12
Летючая Л. П. Несуффиксальные аффиксы имен существительных и прилагательных как операторы производных с оценочным компонентом	20
Мизин К. И. Верификация лингвокультурной релевантности концептов с помощью методики психолингвистического эксперимента	29
Мороз В. Я. Экспрессивный потенциал очерков и эссе Р. Иванченко, В. Яворивского, М. Якубовской	43
Рудая Е. Г. Механизмы языковой адаптации (на примере языкового поведения «новых киевлян»)	52
Цар И. Н. Языковая стойкость, языковая толерантность и языковой конформизм в повседневном общении молодежи	65
Шелудько В. Л. Переключение кодов в разговорной речи госслужащих Полтавщины – координативных билингвов	74
Шемуда М. Г. Сокращения в компьютерной лексике современного английского языка (<i>на англ. языке</i>)	83
Сведения об авторах	91
Информация	93

CONTENTS

Ignatieva S. Ye. Function of Social Memory in a Diary Discourse	12
Letiucha L. P. Nonsuffixed Affixes of the Nouns and Adjectives as Operators of Derivatives with Evaluative Component	20
Mizin K. I. Concepts Linguocultural Relevance Verification by Means of Psycholinguistic Experiment Methods	29
Moroz V. Ya. Expressive Potential of Sketches and Essays of R. Ivanchenko, V. Yavorivskyi, M. Yakubovska	43
Ruda O. G. Mechanisms of Language Adaptation (as Exemplified by Language Behaviour of New Kyiv Residents)	52
Tsar I. N. Language Resistance, Language Tolerance and Language Conformism in Everyday Communication of Youth	65
Sheludko V. L. Code-Switching in Conversation of Public Servants as Coordinate Bilinguals in Poltava Region	74
Shemuda M. H. Shortenings in a Computer Vocabulary of Modern English	83
Our Authors	92
Information	97

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

У періодичному збірнику наукових праць «Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics», засновником якого є ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», друкуються українською, російською та англійською мовами статті, пов'язані з психологічним, мовознавчим, соціально-комунікаційним і психолінгводидактичним аспектами психолінгвістики за спорідненими спільним мовленнєвомислиннєвим об'єктом дослідження галузями знань (спеціальностями): «Психологія» й «Мовознавство». Здійснюється аналіз проблем з: методології й теорії психолінгвістики; мовної свідомості; психосеміотики; психосемантики; психолінгвосинергетики; продукування й сприймання висловлювання, тексту; комунікативної проблематики в психолінгвістиці; психолінгвістики розвитку; онтолінгвістики; рефлексивної психолінгвістики; мовної, мовленнєвої й комунікативної компетенції; механізмів формування мовленнєвомовної компетенції в умовах оволодіння рідною, другою й іноземною мовами; становлення й розвитку вербальної свідомості; етнопсихолінгвістики; психолінгвістики перекладу, білінгвізму та багатомовності; лінгвокультурних, аксіологічних, а також соціальних аспектів комунікації; становлення мовної й мовленнєвої особистості та ін. Висвітлюються прикладні аспекти психолінгвістики: психолінгвістика в лінгводидактиці й у корекційній педагогіці, патопсихології, афазіології; психолінгвістика в інженерній, військовій, космічній, судовій психології та криміналістиці; психолінгвістика в політичній психології, в діяльності ЗМІ, в рекламі; психолінгвістика в проблематиці штучного інтелекту, машинного перекладу, інформаційно-пошукових систем і комп'ютерних технологій тощо. Розкривається взаємозв'язок психолінгвістики з нейролінгвістикою, нейро- і психофізіологією, психологією спілкування, ноосферологією, психофізикою, синергетикою, парапсихологією, психіатрією, психотерапією, психографологією, психопросодикою тощо.

ОТ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

В периодическом сборнике научных трудов «Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics», учредителем которого является ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», публикуються на українському, руському і англійському мові статті, пов'язані з психологічним, мовознавчим, соціально-комунікативним і психолінгводидактичним аспектами психолінгвістики по інтегрованій загальної мовнодумстві об'єкті дослідження галузь знань (спеціальностям): «Психологія» і «Мовознавство». Аналізуються проблеми по: методології і теорії психолінгвістики; мовному свідомості; психосемантиці; психолінгвосинергетиці; продуциванню і сприйняттю висловлювання, мови; комунікативній проблематиці в психолінгвістиці; психолінгвістиці розвитку; онтолінгвістиці; рефлексивній психолінгвістиці; мовної, мовної і комунікативної компетенції; механізмам формування мовно-мовної компетенції в умовах оволодіння рідною, другою і іноземними мовами; становленню і розвитку вербального свідомості; етнопсихолінгвістиці; психолінгвістиці перекладу; білінгвізму і полілінгвізму; лінгвокультурним, аксіологічним, а також соціальним аспектам комунікації; становленню мовної і мовної особистості і др. Освітлюються прикладні аспекти психолінгвістики: психолінгвістика в лінгводидактиці і в коррекційній педагогіці, патопсихології, афазіології; психолінгвістика в інженерній, військовій, космічній, судовій психології і криміналістиці; психолінгвістика в політичній психології, в діяльності ЗМІ, в рекламі; психолінгвістика в проблематиці штучного інтелекту, машинного перекладу, інформаційно-пошукових системах і комп'ютерних технологіях і т. п. Розкривається взаємозв'язок психолінгвістики з нейролінгвістикою, нейро- і психофізіологією, психологією спілкування, ноосферологією, психофізикою, синергетикою, парапсихологією, психіатрією, психотерапією, психографологією, психопросодикою і др.

FROM THE EDITORIAL BOARD

In periodic, succeeded collection of scientific works «Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics» the founder of which is SHEE «Pereyaslav-Khmelnytskyi state pedagogical university named after Hryhoriy Skovoroda» published in Ukrainian, Russian and English articles connected with psychological, linguistic, socio-communicative and psychodidactive aspects of psycholinguistics according to common speech and language object of investigation in branches of knowledge (specialities) «Psychology» and «Linguistics». In particular, questions to solve concerns methodology and theory of psycholinguistics; linguistic consciousness; psycho semiotics; psycho semantics; psycholingvosynergetics; speech perception and speech production of the utterance, text, communicative problems in psycholinguistics; psycholinguistics of the development; onto linguistics; reflexive psycholinguistics; language, speech and communicative competence; ways of formation speech and language competence in terms of learning native, second and foreign languages; verbal consciousness becoming and development; ethno psycholinguistics; psycholinguistics of translation and interpretation, bilinguals and many languages; lingvosociocultural and axiological aspects of communication; speech and language personality becoming; applied branches of psycholinguistics (psycholinguistics in correction pedagogics, patopsychology, afasiology, use of psycholinguistics in engineering, military, space, judicial, psychology and criminalistics; use of the results of psycholinguistics in political psychology, mass-media activity, advertisement; psycholinguistics in the problems of artificial intellect, machine translation, information and search systems and computer technologies; interaction of psycholinguistics with noospherology, psycho physics, synergetics, enology, parapsychology, psychiatrics, psychotherapy, theosophy, metaphysics, psycho graphology etc); language and metalanguage etc.

ФУНКЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В ЩОДЕННИКОВОМУ ДИСКУРСІ

Світлана Ігнат'єва

канд. філол. н., доцент,
Національний гірничий університет, Україна
svetlana150362@mail.ru

АНОТАЦІЯ. У статті вперше виокремлено функцію соціальної пам'яті в щоденниковому дискурсі. Розглянуто щоденниковий текст як відображення свідомості його автора. Наголошено на цінності щоденникового дискурсу, яка формується у комунікативно-мовній площині й передається тільки іконічними і символічними знаками, що перебувають у взаємодії комуніканта-продуцента і комуніканта-реципієнта. З'ясовано, що соціальна пам'ять у цьому типі дискурсу становить цілісну систему уявлень про минуле, визначає об'єктивну оцінку духовної атмосфери епохи, яка охоплює життя цілого покоління людей. Вона здатна розширити або навпаки звузити свій обсяг, що зумовлено особливостями зв'язків, що виникають між учасниками щоденникової комунікації. Визначено, що учасники щоденникової комунікації володіють як історичною пам'яттю – пам'яттю про конкретні історичні події, факти, так і пам'яттю соціальною – яка зберігає значно ширше коло явищ соціального характеру: особливості побуту, традицій, звичаїв народу, якість життя, настроїв і психічний стан людей, портретну характеристику міст, сіл, різних локацій і топосів, стан соціальних інститутів, вдачі людей, а також духовну культуру загалом. Доведено, що соціальна пам'ять є стрижнем формування мови, культури, духовності нації, її національної свідомості. Оскільки соціальна пам'ять є духовно-практичним феноменом, важливу роль у її збереженні відіграє саме щоденниковий дискурс – бездонна скарбниця історичних фактів, подій, явищ. Саме він надає новим поколінням інформацію про історію народу, його традиції і звичаї, минулі звершення предків, динаміку суспільного життя через призму бачення наратора.

Ключові слова: соціальна пам'ять, щоденниковий дискурс, свідомість, адресат, адресант, щоденникові комунікація.

ФУНКЦИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ПАМЯТИ В ДНЕВНИКОВОМ ДИСКУРСЕ

АННОТАЦИЯ. В статье впервые выделена функция социальной памяти в дневниковом дискурсе. Рассмотрен дневниковый текст как отображение сознания его автора. Отмечена ценность дневникового

дискурса, которая формируется в коммуникативно-языковой плоскости и передаются только иконическими и символическими знаками, что пребывают во взаимодействии коммуниканта-продуцента и коммуниканта-реципиента.

Определено, что социальная память в этом типе дискурса образует целостную систему представлений о прошедшем, дает объективную оценку духовной атмосферы эпохи, которая охватывает жизнь целого поколения людей. Она способна расширить или наоборот сузить свой объем, что обусловлено особенностями связей, что возникают между участниками дневниковой коммуникации. Определено, что участники дневниковой коммуникации владеют как исторической памятью – памятью о конкретных исторических событиях, фактах, так и памятью социальной – которая сохраняет значительно шире круг явлений социального характера: особенностях быта, традиций, обычаев народа, качества жизни, настроения и психического состояния людей, портретную характеристику городов, сел, различных локусов и топосов, состояние социальных институтов, нрав людей, а также духовную культуру в целом. Доказано, что социальная память является стержнем формирования языка, культуры, духовности нации, ее национального сознания. Поскольку социальная память является духовно-практическим феноменом, важную роль у ее сохранении играет именно дневниковый дискурс – бездонная кладезь исторических фактов, событий, явлений. Именно он презентует новым поколениям информацию об истории народа, его традиции и обычаи, прошлые свершения предков, динамику общественной жизни через призму видения нарратора.

Ключевые слова: социальная память, дневниковый дискурс, сознание, адресат, адресант, дневниковая коммуникация.

FUNCTION OF SOCIAL MEMORY IN A DIARY DISCOURSE

ABSTRACT. *Function of social memory in a diary discourse is identified in the article for the first time. A diary text as a reflection of its author's consciousness is considered.*

The value of the diary discourse is emphasized. The diary discourse is formed in the communicative and linguistic sphere and is reproduced only by the way of iconic and symbolic characters which are in interaction of communication producer and communication recipient.

It is determined that social memory in this type of discourse forms an integral system of ideas about the past, gives an objective evaluation of the spiritual atmosphere of the epoch, which covers the lives of a whole generation of people. The social memory is able to expand or, vice versa, to narrow its scope due to the peculiarities of communications appearing among the participants of the diary communication. It is determined that participants of the diary communication have both historical memory – the

memory about specific historical events and facts – and social memory which keeps much wider range of phenomena of social nature: peculiarities of the way of life, traditions and customs of people, quality of life, mood and mental state of people, portrait characteristic of cities, villages, different lossow and topoi, the status of social institutions, the temper of people and spiritual culture as a whole, too.

It is proved that social memory is the core of formation of language, culture, spirituality of nation and its national consciousness. Since social memory is a spiritual and practical phenomenon, diary discourse – as an inexhaustible source of historical facts, events and phenomena – plays an important role in its safety. It is exactly diary discourse that presents, to new generations, information about the history of nation, its traditions and customs, past accomplishments of ancestors and the dynamics of social life from the narrator's perspective.

Key words: *social memory, diary discourse, consciousness, communication producer, communication recipient, diary communication.*

Вступ

Щоденниковий дискурс відіграє важливу роль у процесі формування свідомості та соціальної пам'яті особистості, яка розвивається у загальному річищі суспільних проблем. Соціальна пам'ять у щоденниковому дискурсі – це ціла система уявлень про минуле, об'єктивна оцінка духовної атмосфери епохи, яка охоплює життя цілого покоління людей. Велика увага до з'ясування парадигми методів наукового пошуку пояснюється новизною і складністю об'єкта дослідження – українського щоденникового дискурсу та розмаїттям аспектів його вивчення, а також прагненням урахування новітніх тенденцій доби, що простежується у науковому лінгвістичному полі.

Методи та методика дослідження

Достовірність отриманих результатів забезпечило використання наративного методу дослідження, який охоплює різні методики, спрямовані на абстрактну ідентифікацію універсальних елементів щоденникової оповіді, з'ясування глибинних структур текстів-повідомлень і їхнього співвідношення з поверхневими структурами. Щоденниковий наратив представляє розвиток подій (запис-повідомлення) в часі, вони переплетені з роздумами, оцінками автора. Р. Барт називав наратив універсальною формою мовного існування, наголошуючи, що «оповідь долає національні,

історичні й культурні бар'єри, вона присутня у світі, як саме життя» (Барт, 1994: 123).

Результати дослідження

Щоденниковий текст розглядатимемо як відображення свідомості його автора. Цінність щоденникового дискурсу формується у комунікативно-мовній площині й передається тільки іконічними і символічними знаками, які перебувають у взаємодії комуніканта-продуцента і комуніканта-реципієнта.

Для щоденникового дискурсу функція соціальної пам'яті є досить важливою, оскільки вона дає можливість, за словами давньогрецького історика Геродота, «врятувати від забуття діяльність людей». Погоджуємось з думкою Петра Сороки про те, що *«У щоденнику не злукавиш, а якщо злукавиш – це одразу видно»* (Сорока, 2011: 95). У дослідженнях Ю. М. Лотмана пам'ять розглядається як знакова система, яка здатна зберігати і відтворювати знакову інформацію (Лотман, 1992: 200) Розуміння соціальної пам'яті як знакової системи уможливило виявлення основних способів її буття через текст, з'ява якого свідчить про новий етап існування соціальної пам'яті, пов'язаної з усією писемною культурою. Щоденникова комунікація передбачає існування спільної соціальної пам'яті, здатної розширити або навпаки звужити її обсяг, що зумовлено особливостями комунікативних зв'язків, що виникають між комунікантом-продуцентом і комунікантом-реципієнтом щоденникового дискурсу.

Думку про те, що тексти закарбовують різні форми соціальної пам'яті, міфологічні і наукові уявлення людини про людину певної епохи простежуємо й у науковому доробку О. О. Кривцуна. Вчений стверджує, що саме через індивідуальну пам'ять людина виходить за межі своєї спадковості і засвоює соціальний досвід, який втілено в культурному надбанні суспільства (Кривцун, 1990: 87). Важливим є погляд М. І. Степаненка, який переконує нас у тому, що *«Діаріуш – важливий документ вивчення минулого, яке віддаляють від сучасників століття або яке вивершилося ще вчора, а сьогодні вже вкрилося історією»* (Степаненко, 2012: 239). Учений наголошує на важливості того факту, чи був автор безпосереднім учасником усього занотованого, чи відтворив його з чийось вуст.

Зрозуміло, на його думку, є правдивішими, об'єктивнішими є ті діарійні свідчення, «які залишив по собі очевидець усього перебулого, бо ж він безпосередньо причетний до подій, що вирували в суспільстві, особисто знайомий із людьми, про яких виказав своє сповнене захоплення чи гіркоти слово, тобто той літописець, котрий на власні очі бачив історію, відчував її подихи, сам долучився до тих або тих процесів, впливав на них» (там само: 239). Щоденниковий дискурс – це діалог сучасника із нашим минулим. Звертаючись знову до думки, сформульованої М. Степаненком, стверджуємо, що автор «доносив реальну інформацію, а не перекручену, сфальшовану, утиснену в рамки тогочасних ідеологічних догм, наповнену пафосним змістом, який зазвичай був дуже далеким від справжнього стану речей, навіть не перегукувався з ними, а радше наближався до виплеканих будівниками світлого майбутнього ідеалів» (Степаненко, 2012: 239). О. Л. Беліченко у своєму монографічному дослідженні «Художня література в інформаційно-комунікаційному просторі сучасності» обстоює думку про те, що «у разі, коли комуніканти належать до спільної культури, включені в спільну семіосферу, трансляція смислу тексту базується на потужному полі спільної пам'яті усіх учасників діалогу» (Беліченко, 2012: 248). Безумовно, такий тип буття соціальної пам'яті визначається спільним полем комунікації, тоді ж щоденниковий текст реконструює тип спільної соціальної пам'яті значенневої як для адресанта, так і для адресата, на яку він спрямований. Справедливим є спостереження О. Л. Беліченко про ситуацію, коли текст потрапляє до іншої аудиторії, особливості якої визначають зміни обсягу спільної соціальної пам'яті. Учений вважає, що за таких умов текст потребує розширення її обсягу. Адресату щоденникового тексту необхідно пригадати не тільки те, що перебувало у межах його особистісного, індивідуального досвіду, але й те, що входить як складник семіотичного поля соціальної пам'яті культури, до якої він належить. У щоденникових текстах, орієнтованих на спільне семіотичне поле, відбувається особливе поєднання комунікативних зв'язків.

Соціальна пам'ять охоплює реальне буття із справжніми цінностями, нормами, які сприяють формуванню у наступних поколінь комунікантив-реципієнтів нової ціннісно-сміслової парадигми. Саме завдяки індивідуальній пам'яті адресант щоденникового тексту виходить за межі своєї спадковості і

засвоює соціальний досвід, який втілено в культурному надбанні суспільства. Тоді нам не буде загрозувати манкрутство, коли не будемо втрачати історичної пам'яті, перетворюючись на покірну худобу. Для народу і для всього суспільства це явище пов'язане з духовною кризою і занепадом. Саме збереження історичної пам'яті має запобігти манкрутизму. Ні адресат ні адресант щоденникового дискурсу не можуть зрозуміти себе повною мірою, вирвавшись з потоку часу, не знаючи ні свого минулого і не дбаючи про майбутнє. Учасники щоденникової комунікації володіють як історичною пам'яттю, – пам'ять про конкретні історичні події, факти, так і пам'яттю соціальною – яка зберігає значно ширше коло явищ соціального характеру: особливості побуту, традицій, звичаїв народу, якість життя, настроїв і психічний стан людей, характеристику міст, сіл, різних локусів і топосів, стан соціальних інститутів, вдачі людей, а також духовну культуру загалом. Ці типи пам'яті, притаманні комунікантам щоденникового дискурсу, необхідно розмежовувати. Історична пам'ять – це не лише набір історичних повідомлень, міфів, які передаються з покоління в покоління, а ще й суб'єктивно заломлені рефлексії про події минулого. Історична пам'ять є формою колективної (або соціальної) пам'яті. Історична пам'ять притаманна кожному українцю зокрема, і суспільству загалом. Людям властиве бажання знати своє минуле. Щоденникова інформація пов'язана насамперед з історичною пам'яттю українців. Щоденниковий текст акумулює в собі культурну інформацію, накопичену у віках. Виконуючи соціальну місію, діарист через щоденниковий текст надає наступним поколінням інформацію про події, свідком яких він був. Він фіксує окремі важливі для себе події, зазначаючи точну дату і місце їх проведення. Варто наголосити на тому, що комунікант-продуцент розуміє значущість текстових щоденникових повідомлень для сьогоденних і майбутніх поколінь, оскільки вони містять важливу інформацію. Незважаючи на суб'єктивність, щоденникова інформація є важливим доповненням до тієї, яку отримано з історичних джерел. Олесь Гончар назвав історію *«рвовесницею Ольвії»* (Гончар, 2008: 433). Тим самим він стверджує, що історія: *«лише арена пристрастей, велика гра, для котрої байдуже, що буде ставкою: горіхи чи корони»* (Гончар, 2008: 346).

Насправді, соціальна пам'ять має важливе значення у формуванні і підтримці щоденникового дискурсу. Дискурсивна

теорія соціальної пам'яті передбачає експлікацію соціальної пам'яті в механізмах функціонування щоденникового дискурсу. Завдяки соціальній пам'яті щоденниковий дискурс підтримується і поширюється. Історична пам'ять у цьому типі дискурсу сприяє формуванню національної свідомості. У щоденниковому дискурсі зафіксовано безліч подій, фактів. Вони не лише фіксуються автором, а синтезуються, сплітаються у єдине цілісне мереживо національної історії, де кожна подія займає свою оцінну соту.

Як правило, оповідь про те, що, де і коли сталося, у різних авторів буде збігатися, звичайно з окремими уточненнями. Пояснення ж причин, розвиток і хід подій, необхідність чи доречність чийхось вчинків, їхнє потрактовування, зазвичай буде різним. Щоденниковий дискурс часто проливає світло на так звані «білі плями історії» – малодосліджені чи спеціально замовчувані події. Звісно, щоб дізнатися достеменно, як все було, насправді є для нас складною справою. Пошуки істини не мають термінів давності. А щоденникові тексти наближують нас до розвіювань історичних міфів, сумнівів щодо історичної правди, а значить до здобуття історичних знань, а також пошуків істини, якої б давнини вони не торкалися.

Щоденниковий дискурс становить міцне підґрунтя для становлення і подальшого розвитку соціальної пам'яті. Соціальна пам'ять разом з соціально-комунікаційними виявами формує духовно-культурний досвід поколінь, мову, якою ведуться щоденникові записи, мистецький світогляд його оповідувача-наратора. А щоденниковий текст – це пам'ять, оскільки покликаний бути генератором нових смислів, викристалізовувати нові думки, стати осередком культурної пам'яті. Він здатний зберігати пам'ять про свої попередні контексти. І тоді б минуле представлялося нам як особлива мозаїка, що складається з окремих текстових сегментів. Як зауважує І. Жиленко: ... *«я не претендую на повноту та всеосяжність картини. Я пишу тільки про те і про тих, з ким життя мене часто зводило, і хто був (і є !) зіркою першої величини у небі моєї пам'яті»* (Жиленко, 2011: 331)

Висновки

Ураховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що історична пам'ять як складник життя суспільства, є духовним феноменом, який виструктурує історичну свідомість адресата

і становить важливий сегмент щоденникового дискурсу. Він уможливорює вибудувати загальну правдиву історично-культурну концепцію, яка вирізняється насиченою інформативністю. У ньому відтворено панораму доби, щоденникові тексти є часткою історії, принаймні особистої.

Соціальна пам'ять є стрижнем, на якому формується мова, культура, духовність нації, її національна свідомість. Оскільки соціальна пам'ять є духовно-практичним феноменом, важливу роль у її збереженні відіграє саме щоденниковий дискурс – бездонна скарбниця історичних фактів, подій, явищ. Саме він надає новим поколінням інформацію про історію народу, його традиції і звичаї, минулі звершення предків, динаміку суспільного життя.

Література:

- Барт, Р.* (1994). Миф сегодня / Р. Барт // Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – М.: Прогресс; Универс, С. 72-130.
- Беличенко, О. Л.* (2012). Художня література в інформаційно-комунікаційному просторі сучасності: монографія / Ольга Біличенко. – Слов'янськ: СДПУ, 351 с.
- Гончар, О. Т.* (2008). Щоденники: У 3-х т. – Т. 1 (1943-1967) / упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу В.Д. Гончар; [худож. оформ. М.С. Пшінки]. – К.: Веселка, 455 с.
- Жиленко, І.* (2011). Homo feriens: Спогади / Ірина Жиленко; передм. М. Коцюбинської. – К.: Смолоскип, 816с.
- Кривцун, О. А.* (1990). Психология творчества / О.А. Кривцун // Психологический журнал. – Т. 11. – № 5. – С. 87.
- Лотман, Ю. М.* (1992). Память в культурном освещении / Ю.М. Лотман // Избр. статьи. – Т. 1: Статьи по семиотике и типологии культуры. – М.: Наука, с. 200-202.
- Сорока, П.* (2011). На захід від спадаючого сонця. Денникова проза / П. Сорока. – Тернопіль: Тайп, 216 с.
- Степаненко, М. І.* (2012). Світ в оцінці Олеся Гончара: аксіосфера щоденникового дискурсу письменника / автор і упор. Микола Степаненко. – Полтава: ПП Шевченко Р. В., 284 с.

References:

- Bart, R. (1994). Myf sehodnya. *Yzbrannyye raboty: Semyotyka. Poetyka*. M.: Prohress; Unyvers, (pp. 72-130). [in Russian].
- Belychenko, O. L. (2012). *Khudozhnya literatura v informatsiyno-komunikatsiynomu prostori suchasnosti*. Slovyansk: SDPU, 351 s. [in Ukrainian].
- Honchar, O. T. (2008). *Shchodennyky. T. 1 (1943-1967)*. K.: Veselka, 455 s. [in Ukrainian].
- Zhylenko, I. (2011). *Homo feriens: Spohady*. K.: Smoloskyp, 816 s. [in Ukrainian].
- Kryvtsun, O. A. (1990). *Psykhohohyya tvorchestva. Psykhohohycheskyy zhurnal. T. 11. No 5*, 87. [in Russian].

- Lotman, Yu. M. (1992). Pamyat v kulturnom osveshchenyy. *Yzbr. staty. T. 1. Staty po smyotyke y typolohyy kultury*. M. : Nauka, s. 200-202. [in Russian].
- Soroka, P. (2011). *Na zakhid vid spadayuchoho sontsya. Dennykova proza*. Ternopil: Taup, 216 s. [in Ukrainian].
- Stepanenko, M. I. (2012). *Svit v otsintsi Olesya Honchara: aksiosfera shchodennykovoho dyskursu pys'mennyka*. Poltava: PP Shevchenko R. V., 284 s.

Поштова адреса установи:
Національний гірничий університет
проспект Карла Маркса, 19
м. Дніпропетровськ,
46005

Стаття надійшла до редакції 13.10.2015

УДК811.161.1'373.611

НЕСУФФИКСАЛЬНЫЕ АФФИКСЫ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ И ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ КАК ОПЕРАТОРЫ ПРОИЗВОДНЫХ С ОЦЕНОЧНЫМ КОМПОНЕНТОМ

Любовь Летучая

к. филол. н., доцент,
ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды», Украина
letinna@ukr.net

АННОТАЦИЯ. *Анализ научной литературы засвидетельствовал, что в настоящее время специфика проявления категории оценки в современном русском на словообразовательном уровне все еще остается недостаточно изученной проблемой. Статья посвящена вопросу деривационной репрезентации категории оценки на примере имен существительных и прилагательных. В частности, дается характеристика несуффиксальных морфов, принимающих участие в образовании оценочных дериватов. Анализируются отыменные оценочные дериваты с префиксами, как русского, так и заимствованного происхождения; префиксоидами; особый разряд*

составляют композиты. Отмечается, что несуффиксальные морфы, выступающие деривационными операторами в создании десубстантивных и деадъективных оценочных мотиватов, малопродуктивны. Данные морфы детерминируют в деривате семантику субъективной оценки, определяя аугментативное и деминутивное значение, а также очень высокую степень проявления признака, определяя дериват как интенсификатор. Конкретное значение анализируемых единиц определяется контекстом.

Ключевые слова: деривационное значение, категория оценки, префикс, префиксоид, словосложение, аугментативы, деминутивы, интенсификаторы, субъективная оценка.

НЕСУФІКСАЛЬНІ АФІКСИ ІМЕННИКІВ І ПРИКМЕТНИКІВ ЯК ОПЕРАТОРИ ВИХІДНИХ З ОЦІНОЧНИМ КОМПОНЕНТОМ

АНОТАЦІЯ. Аналіз наукової літератури засвідчив, що на сьогодні специфіка прояву категорії оцінки в сучасній російській мові на словотвірному рівні все ще залишається недостатньо вивченою проблемою. Стаття присвячена питанню дериваційної репрезентації категорії оцінки на прикладі іменників та прикметників. Зокрема характеризуються несуфіксні морфи, що беруть участь в утворенні оцінних дериватів. Аналізуються відіменні оцінні деривати з префіксами, як російського, так і запозиченого походження; префіксоїди; особливий розряд складають композити. Зазначається, що несуфіксальні морфи, що виступають дериваційними операторами в творенні десубстантивних та деад'єктивних оцінних мотиватів, малопродуктивні. Ці морфи детермінують в дериваті семантику суб'єктивної оцінки, визначаючи аугментативне та деминутивне значення, а також найвищу ступінь прояву ознаки, що визначає дериват як інтенсификатор. Конкретне значення одиниць, що підлягали аналізу, визначається контекстом.

Ключові слова: дериваційне значення, категорія оцінки, префікс, префіксоїд, словоскладання, аугментативы, деминутивы, интенсификаторы, суб'єктивна оцінка.

NONSUFFIXED AFFIXES OF THE NOUNS AND ADJECTIVES AS OPERATORS OF DERIVATIVES WITH EVALUATIVE COMPONENT
ABSTRACT. The analysis of scientific literature has shown that today the peculiarities of the category of evaluation in modern Russian, on the level of word formation, remains little studied. The article is devoted to the issue of derivative representation of the category of evaluation using nouns and adjectives as an example. It particularly studies non-suffix morphs involved in forming evaluative derivatives. It analyzes denominative evaluative derivatives with both Russian and borrowed prefixes, prefixoids, and composites which constitute a special category. It states that non-suffix morphs which are used as derivative operators in forming nonsubstantive

and nonadjective evaluative motivatives are unproductive. These morphs provide a derivative with the semantics of subjective evaluation, defining their augmentative and diminutive meaning, and the highest degree of manifestation of signs which allow us to define a derivative as an intensive. A specific meaning of the analyzed units is determined by the context.

Key words: *derivative meaning, category of evaluation, prefix, prefixoid, word formation, augmentatives, diminutives, intensives, subjective evaluation*

Вступлення

Сегодня лингвистическая научная парадигма с учетом онтологической и когнитивной значимости предполагает выявление языковой репрезентации многих категорий, в том числе и категории оценки.

В истории слов, имеющих оценочное значение, и в современных исследованиях русского языка внимание ученых привлекали, прежде всего, имена в синхронном и диахроническом аспектах. В основном определялась семантика слов, в которых формантами выступали оценочные аффиксы, выявлялся состав этих морфов. В лексикологии опираются на понимание оценки, близкой к толкованию ее в философии, в частности, в аксиологии – философском учении о моральных, эстетических и др. ценностях. В то же время суждение говорящего может иметь и параметрическую оценку, объектом которой становится размер предмета, интенсивность проявления признака, действия и т.д., что создается словообразовательными средствами, в частности, аффиксами, имеющими размерно-оценочное значение. В настоящее время словообразовательные средства выражения оценки в русском языке стали объектом самостоятельного изучения и привлекают внимание многих лингвистов. В последние десятилетия в этой области выполнены оригинальные многоаспектные исследования на большом фактическом материале – современном и историческом.

К современным исследователям данной проблемы в области словообразования следует отнести в русистике М.Г. Даниелову, Е.А. Земскую, И.А. Карабань, В.В. Лопатина, Е.И. Нещерет, Н.С. Николаеву, В.Н. Покуц, Л.А. Сергееву, В.А. Сирцева, Т.В. Шевчук, и др., в украинистике Д.Х. Баранникова, О.К. Безпояско, К.Г. Городенскую, Т.О. Грязнухину,

Н.Ф. Клименко, Т.Г. Линник, М.М. Пещак и др. Однако следует отметить, что наиболее часто оценочные дериваты как центральный объект изучения выступает в диссертациях, в остальных случаях данная проблема является лишь частью какого-либо аспекта монографического исследования, как, например, в работе Т.А. Космеды (Космеда, 200). Кроме того, по сравнению с суффиксальным отыменным словообразованием оценочное словообразование с помощью других аффиксов в русском языке встречается намного реже. Этим определяется безусловная актуальность данной темы.

Цель статьи – определить реестр несуффиксальных аффиксов при порождении оценочных отыменных дериватов, обозначив семантику субъективной оценки, детерминированную ими.

Результаты исследования

В сфере образования существительных используются русские и заимствованные приставки.

Среди русских префиксов можно назвать морф *рас-/раз-*: *раскрасавица, раскрасавец*: *Толя доложил о своей идее Валериану Ивановичу, тот чуть за голову не схватился – такую **распотеху** доставить горожанам* (Астафьев В. П. Кража). Эта приставка вносит в общую семантику дериватов значение усиления, «называют предмет, в высшей степени обладающий признаками того, что названо (кто назван) мотивирующим словом» (РГ-80: 230). РГ-80 характеризует этот тип как продуктивный и широко используемый в окказиональных образованиях разговорной и художественной речи (там же).

Такое же значение имеют и реже встречающиеся в современном русском языке мотиванты с префиксом *сверх-*: *сверхзысканность, сверхзаинтересованность, сверхгигант, сверхзвук, сверхзадача, сверхдержава, сверхгалактика* (примеры взяты из БТС). В производных реализуются различные значения приставки *сверх-*: «2. Вносит зн. сл.: главный.» (Кузнецов, 2003: 1156): «*Специалисты Дальневосточного пароходства помогли судовым инженерам сделать необходимые расчеты, провести надежные опыты плавания со «сверхгрузом»* (Котелова, 1981: 125); «3. Вносит зн.: превышение обычной меры, предела, нормы, выражающихся количественно» (там же).

Со значением оценки выступают в русском языке и существительные с заимствованными приставками *супер-* («называет предмет или явление повышенного качества или усиленного действия» (Кузнецов, 2003: 231)), ультра- (существительные с этим префиксом «имеют то же значение, что и с преф. *сверх-*» (Кузнецов, 2003: 231): *супержулик, супернегодяй, суперхозяйка, супербоевик, супергерой, супердержава, суперконцерт, суперкубок, суперприз, суперхит, ультраконсерватор, ультрарасизм*. БТС, откуда взяты данные примеры, комментирует значение приставки *супер-*: «1. Обозначает высшее качество, повышенное усиленное действие. 2. Вносит зн.: главный, сверх» и приставки *ультра-*: «Обозначает: 3. Запредельные количественные характеристики». Данные форманты приносят в значение, выражаемое денотатом, усилительное отрицательное или положительное коннотативное значение, детерминированное семантикой мотивирующего слова. Значение усилительности (как основного оттенка в значении) позволяет характеризовать их как экспрессивы, усиливающие объективную оценку.

Оценочные дериваты могут образовываться с помощью аффиксоидов, например, *полу-*, о котором в БТС написано: «3. Вносит зн. сл.: не совсем, не до конца, частично ... *полумрак, полусон, полутон*.» Так же характеризуются подобные дериваты в словаре Н. Котеловой: «*Полудикость*. Недостаточная степень культуры, цивилизации» (Котелова, 1982: 194). В этом же источнике фиксируются производные *полулегенда, полуминутка, полупустырь, полуулица*. Данный аффиксоид приносит в общее значение эвалюативов параметрический признак, но поскольку мотиваты имеют неопределенно-количественное значение, их можно квалифицировать как примеры субъективной оценки.

Параметрический признак может быть выражен одним из компонентов сложения: «*Мини-парк*. Парк с малым числом автомобилей. В *Куйбышевской области 1910* таких «*мини-парков*», *мини-перекур, мини-склад, мини-реактор, мини-юбилей*» (Котелова, 1980: 78). БТС лексему *мини* комментирует следующем образом: «*Мини*. Первая часть сложных слов. 1. Вносит зн.: маленький по размеру или значению», что квалифицирует дериваты как деминутивы.

Подобную семантику, но с компонентом ‘в большей степени’ имеет заимствованная часть сложных слов *микрo*: «1. Вносит

зн.: очень малый, мелкий. *Микроавтобус, микроавтомобиль, микродание*» (Кузнецов, 2003).

Аугментативное значение в общую семантику производных вносит первая часть сложных слов *макси*, которая «1. Обозначает большие размеры (а именно длину) одежды. *Макси-пальто*. 2. Вносит зн.: наибольший, сильнейший. *Макси-афера, макси-грохот, макси-калькулятор*» (Кузнецов, 2003).

Аналогичную семантику имеют заимствованные части сложных слов макро, мега: *макромолекула, макропроект, макрорайон, мегамир, мегаспоры*.

Первая часть сложных слов *гипер-* имеет значение «превышающий какую-л. норму; сверх»: *гиперактивность, гиперлогика* (БТС).

Примером передачи размерно-оценочного значения словосложением служат производные, фиксируемые «Словарными материалами-78» под ред. Н.З. Котеловой: «*Книжка-малютка*. О книге очень маленького размера. *Эта книжка-малютка знакомит читателя с неповторимой красотой южного края. Книжка-миниатюра*. Книга очень маленького формата». В этом случае второй компонент сложения «восстанавливает» размерную семантику суффикса *-к(а)*, утраченную им в подобных дериватах в истории развития языка. Таким образом, композит можно рассматривать как миниконтекст, где «сигнализатором» является второй компонент сложения.

Некоторые лингвисты (С.Г. Шейдаева и др.) к субъективно-оценочным приставкам относят приставку *пре-*. С.Г. Шейдаева отмечает: «Слова с этой приставкой отличаются от соответствующих суффиксальных форм прежде всего отсутствием в их семантике какого бы то ни было эмоционального значения» (Шейдаева, 1998). А.Х. Востоков назвал данную приставку «усилительною» и сблизил ее с «усилительным окончанием», под которым подразумевал суффиксы типа *-ехонек-* (Востоков, 1831: 28-29). И. Ф. Калайдович трактовал значение приставки *пре-* следующим образом: «Частица *пре* ...означает в сложении с прилагательным такое обилие качества, которое перешло обыкновенные пределы. *Пребогатый* значит как бы *перебогатый*, т.е. через меру богатый» (Калайдович, 1823: 117). Авторы «Русской грамматики» (1980) отмечают: «прилагательные с преф. *пре-* обозначают высшую степень качества, названного мотивирующим словом».

Анализ фактического материала показал, что присоединение этого префикса к исходным прилагательным действительно указывает на интенсификацию признака, и это позволяет рассматривать их как квалитативы: *предобрый, премудрый, превеселый* или квантитативы: *превысокий, преглубокий*, то есть имеет местообъективная оценка.

Согласно «Грамматике» (1980), такие прилагательные нередко «употребляются непосредственно после мотивирующего слова с целью усиления: *запоет что-нибудь старинное-престаринное* (Пауст.)» (РГ-80: 309). По нашим наблюдениям, такие производные используются с целью усиления признака в функции сказуемого: *Девчушка оказалась **презабавной** и рассказала нам о дачном поселке все* (Д. Донцова. Уха из золотой рыбки).

Если же префиксации подвергается эвалюатив, например: *Спустя несколько минут в моей руке оказался **небольшой... премиленький** плюшевый мишка-панда* (Д. Донцова. Уха из золотой рыбки), то производное следует рассматривать как экспрессив, так как приставка *пре-* усиливает в данном случае эмотивную оценку суффикса *-еньк-*.

Прилагательные с приставкой *раз-* обозначают «высшую степень проявления качества, названного мотивирующим словом: *развеселый, разнесчастный, разлюбезный...*» (РГ-80: 310). Как и в случае с приставкой *пре-* значение высшей степени на семантическом уровне проявляется в семе 'очень'. В случае, если производящие основы имеют положительный или отрицательный модус оценки, приставка *раз-* эмоциональный модус дериватов не меняет, что определяет их как интенсивы.

Приставка *по-* в русском языке многозначна, и семантика ее актуализируется в зависимости и от грамматических характеристик мотивирующего слова. Как приставка со значением уменьшительности она используется, если с ее помощью смягчается неодобрительная семантика сравнительной степени прилагательных, и со значением увеличения, если посредством ее усиливается одобрительное значение адъективного компаратива; в обоих случаях актуализируется сема 'немного' Поскольку собственным оценочным значением префикс не обладает, корректируя лишь аксиологический модус мотиватора, дериват определяется как интенсив: *поплоше, постарее, получше, почище*.

Приставку *-наи-*, которая «обозначает высшую степень проявления признака, названного мотивирующим словом» (Валгина, 1987: 307] также можно отнести к эвалюативным морфемам. Мотиваторами данных эвалюативов чаще всего есть образования с суффиксами *-ейш-/-айш-*: *наиважнейший, наикрепчайший*. Семантика данных производных определяет их как интенсивы.

Префикс *недо-* также может принимать участие при образовании эвалюативных адективов: «Указывает на неполноту, недостаточность действия или качества. ...недоразвитый, недорезанный, недобитый» (Кузнецов, 2003), что маркирует дериваты как интенсивы, часто сопровождающиеся пометой *разг.*

В современном русском литературном языке используются приставки, указывающие на крайне высокую степень проявления признака относительно его нормы. К таким префиксальным формантам можно отнести *сверх-, супер-, архи-, экстра-* и некоторые другие: *сверхдальний, сверхновый, суперсовременный, суперэластичный, архиважный, экстраординарный* (Ожегов, 1999). Данные производные, исходя из значения, определяются как интенсивы и характерны, прежде всего, для публицистического стиля.

В современном русском языке адективные оценочные дериваты образуются также с помощью аффиксоидов и квалифицируются как интенсивы субъективной оценки. Оператором в образовании оценочных дериватов выступает, как и в имени существительном, префиксоид *полу-*: «*Полунаучный*. В какой-то степени научный, претендующий на научность (шутл.). *Выражаясь полунаучным языком, можно сказать: лечились кинотерапией*» (Котелова, 1986: 147), ср. также *полумошеннический, полупонятный* (Котелова, 1982: 195).

Дериваты со значением оценки от имен прилагательных, так же, как и от имен существительных, активно образуются способом сложения. Первой частью композитов выступают слова *мини, микро, ультра, гипер*. Так как значение этих частей, привносимое в деадективные эвалюативы, совпадает со значением отсубстантивных эвалюативов, образованных аналогично, то мы ограничимся только примерами интенсивов: *ультракороткий, гиперактивный* (БТС); *микрподслушивающий, минитермоядерный* (Котелова, 1981: 122), демонстрирующих объективную оценку.

Выводы

Таким образом, несuffиксальные морфы, выступающие деривационными операторами в создании десубстантивных и деадъективных оценочных мотивов, малопродуктивны. Данные морфы детерминируют в деривате семантику субъективной оценки, определяя аугментативное и деминутивное значение, а также очень высокую степень проявления признака, определяя дериват как интенсив. Конкретное значение анализируемых единиц определяется контекстом. Перспективой дальнейшего изучения есть изучение оценочных дериватов, приближающихся к мутационному типу производных слов.

Литература:

- Большой толковый словарь русского языка* (2003). / [глав.ред. С.А. Кузнецов]. – Спб. : Норинт, 1536 с.
- Валгина, Н. С.* (1987). Современный русский язык : учебник [для филологических специальностей вузов] / Н.С. Валгина, Д.Э. Розенталь, М.И. Фомина. – М. : Высшая школа, 480с.
- Востоков, А. Х.* (1831). Сокращенная русская грамматика для употребления в низших учебных заведениях. Критика. / А.Х. Востоков // *Телескоп*, с. 28-29.
- Калайдович, И. Ф.* (1983). О степенях прилагательных и наречий качественных / И.Ф. Калайдович // *Труды Общества любителей Российской словесности*, – С. 117.
- Космеда, Т. А.* (2000). Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки / Т.А. Космеда. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 350 с.
- Котелова, Н. З.* (1982). Новое в русской лексике. Словарные материалы – 82 / Под. ред. Н.З. Котеловой – М., 320 с.
- Ожегов, С. И.* (1999). Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова – М., 944 с.
- Шейдаева, С. Г.* (1977). Категория субъективной оценки в русском языке. / С.Г. Шейдаева. – Ижевск, 264 с.

References:

- Kuznetsov, S. A. (ed.). (2003). *The Large Explanatory Dictionary of the Russian Language* Spb. : Norint, 1536 p. [in Russian].
- Valgina, N. S. Rozental D. E. & Fomina M. I. (1987). *The Modern Russian Language*. M. :Vyshayashkola, 480 p. [in Ukrainian].
- Vostokov, A. Kh. (1831). *Short Russian Grammar for Lower Education Institutions Criticism. Telescop*, (pp. 28-29) [in Russian].
- Kalaidovich, I. F. (1823). Concerning Degrees of Adjectives and Quantitative Adverbs. *Works of the Russian Philology Lovers Society*, p. 117. [in Russian].
- Kosmeda, T. A. (2000). *Axiological Aspects of Pragmalinguistics: Formation and Development of the Category of Evaluation*. Lviv: Ivan Franko LNU, 350 p. [in Ukrainian].

- Kotelova, N. Z. (1982). *News from the Russian Lexis. Dictionary Material*. M., 320 p. [in Russian].
- Ozhegov, S. I. & Shvedova, N. Yu. (1999). *Explanatory Dictionary of the Russian Language*. M. : Azbukovnik, 944 p. [in Russian].
- Sheidaeva, S. G. (1977). *The Category of the Subjective Evaluation in the Russian Language*. Izhevsk, 264 p. [in Russian].

Почтовый адрес организации:

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»
ул. Сухомлинского 30,
Киевская обл.,
Украина,
08401

Стаття надійшла до редакції 15.10.2015

УДК: 81'373.7–115:81'23.001.4=111.2=161.2

**ВЕРИФІКАЦІЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ
РЕЛЕВАНТНОСТІ КОНЦЕПТІВ
ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДИКИ
ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ**

Костянтин Мізін

д.філол.н., професор,
Кременчуцький національний університет
імені М. Остроградського, Кременчук, Україна
kmizin@i.ua

АНОТАЦІЯ. У цій розвідці запропоновано методуку, згідно з якою одним із завдань психолінгвістичних експериментів у такій актуальній царині мовознавства, як зіставна лінгвокультурологія є визначення значущості тих чи інших концептів для представників певної мовної спільноти. Важливість цього питання для лінгвокультурологічних студій є неабиякою, оскільки противники лінгвокультурології часто висловлюють сумнів щодо надійності критеріїв ідентифікації лінгвокультурно значущих концептів. З огляду на це виникла

необхідність встановлення валідності психолінгвістичних експериментів як одного з критеріїв визначення лінгвокультурної релевантності концептів у різних мовних спільнотах, що і стало метою цього дослідження. На основі результатів спрямованого психолінгвістичного експерименту – обмеження асоціацій на слово-стимул порівнянням (конектори *as, wie, як, как*) – здійснено кількісний аналіз реакцій-порівнянь, який дав змогу визначити деякі найбільш значущі для сучасної британської, німецької, української та російської молоді концепти / антиконцепти і, відповідно, ціннісні орієнтири.

Ключові слова: психолінгвістичний експеримент, зіставна лінгвокультурологія, концепт, порівняння, асоціація.

**ВЕРИФИКАЦИЯ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОЙ РЕЛЕВАНТНОСТИ
КОНЦЕПТОВ С ПОМОЩЬЮ МЕТОДИКИ
ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ЭКСПЕРИМЕНТА**

АННОТАЦИЯ. В этой статье предложена новая методика, согласно которой одним из заданий психолингвистических экспериментов в такой актуальной области языкознания, как сопоставительная лингвокультурология является определение значимости тех или иных концептов для представителей определенного языкового сообщества. Важность этого вопроса для лингвокультурологических студий является незаурядной, поскольку противники лингвокультурологии часто выражают сомнение относительно надежности критериев идентификации лингвокультурно значимых концептов. Учитывая это, возникла необходимость установления валидности психолингвистических экспериментов как одного из критериев определения лингвокультурной релевантности концептов в разных языковых коллективах, что и стало целью этого исследования. На основе результатов направленного психолингвистического эксперимента – ограничение ассоциаций на слово-стимул сравнением (конекторы *as, wie, как, как*) – осуществлен количественный анализ реакций-сравнений, который дал возможность определить некоторые наиболее значимые для современной британской, немецкой, украинской и русской молодежи концепты / антиконцепты и, соответственно, ценностные ориентиры.

Ключевые слова: психолингвистический эксперимент, сопоставительная лингвокультурология, концепт, сравнение, ассоциация.

**CONCEPTS LINGUOCULTURAL RELEVANCE VERIFICATION BY
MEANS OF PSYCHOLINGUISTIC EXPERIMENT METHODS**

ABSTRACT. This research suggests new methods according to which one of the tasks of psycholinguistic experiment in such topical field of linguistics as contrastive linguoculturology is estimating significance of one or other concepts for representatives of the certain language society. This issue is of

great importance since adversaries of linguoculturology often doubt in the reliability of criteria of identifying linguoculturally significant concepts. Taking this fact into consideration, there appears the necessity in establishing validity of psycholinguistic experiments as one of the criteria of determining linguocultural relevance of concepts in different language societies that is the aim of the research. On the basis of the results of direct psycholinguistic experiment – restriction of associations on the word-stimulus (connectors as, wie, як, как) – the author realizes quantitative analysis of reactions-similes that gives opportunity to determine some the most significant concepts/anticoncepts and values for modern British, German, Ukrainian and Russian youth.

Key word: *psycholinguistic experiment, contrastive linguoculturology, concept, simile, association.*

Вступ

Асоціативний експеримент вважається ефективною методикою, на основі якої можна виявити накопичені в результаті попереднього досвіду асоціації носія мови (О. І. Горошко, О. О. Залевська, Ю. О. Караулов, В. А. Маслова, С. В. Мартінек, Ю. О. Сорокін, Н. В. Уфимцева та ін.). Ця методика дає змогу зробити висновки про особливості функціонування мовної свідомості людини, які не усвідомлюються, як правило, носіями мови і не виявляються іншими шляхами дослідження. Матеріали асоціативного експерименту розглядаємо і як специфічний для певної лінгвокультури «асоціативний профіль» образів свідомості, що інтегрують у собі розумові й чуттєві знання, якими володіє ця лінгвокультура (Уфимцева, 2001: 67). Науковці вважають, що запропоновані мовознавцями гіпотези і, зокрема, результати, отримані шляхом лінгвістичної інтроспекції, повинні проходити експериментальну перевірку, а тому зростає значущість психолінгвістичних методів дослідження (Мартінек, 2007, т. 1: 7).

Про потребу застосування психолінгвістичних методик для верифікації результатів зіставно-лінгвокультурологічних студій я писав неодноразово (Мізін, 2008; Мізін, 2012: 12). Мета використання психолінгвістичного експерименту в цій новій царині мовознавчої науки є комплексною (Мізін, 2012: 12), розділяючись на: 1) лінгвокультурологічну: а) виявлення національно-мовного наповнення слів-стимулів на основі зіставного вивчення глибинних структур мовної свідомості для визначення релевантних рис менталітету різних етносів

та фіксації змін у мовній свідомості їхніх представників; б) розкодування лінгвокультурної інформації, імплікованої в тандемі «стимул → реакція» у межах асоціативних полів носіїв близько- та віддаленоспоріднених мов; 2) фразеографічну: встановлення рівня фразеологічної компетенції сучасних мовців; 3) аксіологічну: визначення епістемологічної адекватності психолінгвістичного експерименту при пошуку змін у ціннісних пріоритетах лінгвокультури.

Реалізація поставленої мети передбачала розв'язання таких завдань: 1) виокремити перші дві реакції кожного інформанта для визначення ядерних концептополів, іменами яких і є саме перші дві реакції (за принципом Ю.М. Караулова (Караулов, 2000: 191)). Ці поля, які я називаю «компаративно-асоціативними концептополями» (далі – КАК), дають змогу ідентифікувати актуальні для певної лінгвокультури концепти; 2) визначити найчастотніші реакції інформантів. Релевантними для нашого дослідження вважаються реакції, які збігаються принаймні у двох інформантів. Одиначні реакції не розглядалися; 3) встановити на основі порівняльного аналізу статистичних даних щодо узусних (традиційних) і неузусних (оказіональних) реакцій рівень фразеологічної компетенції сучасних мовців; 4) ідентифікувати за допомогою проведеного експерименту лінгвокультурно значущу інформацію про ціннісні пріоритети представників зіставлюваних мовних спільнот.

Як бачимо, згідно з моїм підходом одним із завдань психолінгвістичних методик у зіставній лінгвокультурології є визначення актуальності тих чи інших концептів для представників певної мовної спільноти. Відповідно, не потрібно навіть ставити для цього окрему мету. Важливість же цього питання для лінгвокультурологічних студій є неабиякою, оскільки противники лінгвокультурології часто висловлюють сумнів щодо надійності критеріїв ідентифікації лінгвокультурно значущих концептів. З огляду на це метою пропонованої розвідки є встановлення валідності психолінгвістичних експериментів як одного з критеріїв визначення лінгвокультурної релевантності концептів у різних мовних спільнотах.

Методика дослідження

Спрямований психолінгвістичний експеримент проводився у формі анкетування, що не передбачало обов'язкової присутності

анкетера під час анкетування. Використання інтуїції певної кількості інформантів (по 100 носіїв англійської, німецької, української та російської мов; вік – 17-30 років) дало змогу перекрити частку суб'єктивності інтуїції носіїв мови, чим знизилися суб'єктивні психолінгвістичні показники. Після кожної реакції подано кількісний показник.

Суть експерименту. Інформантам запропоновано продовжити стимул (початок порівняння) першим словом, яке спадає на думку, напр.: англ. «Cowardlyas ...» / нім. «Feigherzigwie ...» / укр. «Боязкий, як ...»/ рос. «Трусливый, как ...». Обмеження асоціацій порівнянням надало експерименту статусу спрямованого.

Етапи спрямованого психолінгвістичного експерименту: 1) анкетування інформантів (респондентів); 2) аналіз отриманих реакцій інформантів на слова-стимули, що насамперед передбачало статистичні підрахунки за двома параметрами: а) визначення ядерних концептополів; б) установлення найчастотніших реакцій інформантів; 3) обґрунтування лінгвокультурологічних висновків.

Результати дослідження

З огляду на обмежений обсяг статті наведу результати анкетування лише британських і українських інформантів (див. повністю результати: Мізін, 2008), де чітко простежується актуальність тих чи інших концептів у певній лінгвокультурі.

Анкета 1 (англійська мова):

Neat: *a(new)pin* (27), *a wax* (14), *a bandbox* (5), *a cat* (5), *a ninepence* (4), *a museum* (2). Одиночні реакції (далі – ОД): *a suit*, *a package with a bow*, *a pig*, *my childhood home* та ін.

Resolved: *a rock* (9), *ice* (3), *a professor* (3), *a butler* (2), *a matter of urgency* (2). ОД: *a monk*, *a turtle*, *a puzzle*, *an issue*, *the open sky*, *an invalid* та ін.

Active: *a child* (18), *a rabbit* (5), *a (sky) rocket* (4), *an athlete* (3), *a puppy* (3), *a warhorse* (2). ОД: *a jack rabbit*, *a bag full of hamsters*, *a germ* та ін.

Cowardly: *a rabbit* (31), *a mouse* (16), *a bird* (8), *a baby* (4), *a kitten* (4), *a chicken* (3), *a coward* (2). ОД: *a war veteran*, *a cobra*, *Benedid Arnold* та ін.

Lustful: *a (young) woman* (12), *a girl* (6), *a squirrel* (4), *a vamp* (3), *a man* (2). ОД: *Billygoat*, *the devil*, *a 17-year old boy*, *a dog in heat*, *a rap star* та ін.

Proud: *a peacock* (34), *a Queen* (11), *Punch* (9), *Lucifer* (4), *the Pope* (3), *parents* (2), *an American* (2). ОД: *a rooster, a model, Narcissus, Russians* та ін.

Rousing: *a lightning* (12), *a sea* (5), *the wind* (3), *a cock* (3), *a naked girl* (2), *a turnip* (2). ОД: *a sexy time, a mouse, a wrestler, a game of baseball* та ін.

Independent: *a hog on ice* (9), *a bird* (3), *an American* (2), *a freelancer* (2), *a cat* (2). ОД: *an entrepreneur, a bum, a hermit, a drug addict, a country* та ін.

Stupid: *a goose* (27), *a mule* (14), *mud* (5), *shit* (4), *a monkey* (3), *a door knob* (3), *a cow* (2), *wood* (2), *an owl* (2). ОД: *a bird, a stone, George Bush* та ін.

Sentimental: *a (bad)picture* (8), *a poet* (3), *a rose* (2), *mood* (2). ОД: *a honeymoon, a cow, a deer, a spirit, a song lyrics, a diary, a grave* та ін.

Sad: *a rain* (8), *a film(movie)* (7), *a tomb* (4), *a cow* (2), *the sunless sea* (2), *a clown* (2), *october* (2), *a night* (2). ОД: *a dog without bone, a widow* та ін.

Modest: *a mouse* (15), *a maiden* (8), *a monk* (5), *a saint* (3), *a child* (2), *a maid* (2). ОД: *a nun, an old woman, an old man, Fabio, English* та ін.

Kind: *a grandmother* (16), *a mom* (10), *an angel* (8), *a dog* (5), *a rainbow* (2). ОД: *a girl, a Buddhist, a loving person, a saint, a caringmother* та ін.

Mean: *a snake* (12), *hell* (7), *the devil* (4), *a mob* (2), *Scrodge* (2). ОД: *a parahana, an elder brother, a tiger, a shrew, custard* та ін.

Greedy: *a pig* (17), *a dog* (5), *Scrodge* (5), *a miser* (3), *a banker* (2), *hell* (2), *Pooh* (2). ОД: *a tycoon, a politician, George Bush, Mother Theresa* та ін.

Bold: *a lion* (22), *brass* (17), *love* (8), *a tiger* (5), *the best brasserie* (2), *light* (2). ОД: *the sun, a rooster, a hunter, a wrestler, newspaper headlines* та ін.

Cruel: *school children* (5), *a (political) despot* (4), *a grave* (3), *a war* (2), *a shark* (2). ОД: *a mistress, the gestapo, love, Hitler, Lenin, Stalin* та ін.

Sleepy: *a cat* (9), *a koala* (7), *a cow* (6), *a sloth* (4), *a bear* (4), *a mouse* (2), *a fly* (2), *eyes* (2). ОД: *a grandmother, a monkey, a turtle, hell, a dog* та ін.

Envious: *a neighbor* (9), *friends* (4), *a toad* (3), *a poor person* (2), *a barbary pigeon* (2). ОД: *a jealous girlfriend, a liar, a self hater, Able, a cat* та іН.

Quiet: *a (church) mouse* (56), *a nun* (12), *a cat* (5), *a graveyard* (3), *a dew* (2). ОД: *a librarian, a whisper, a dog, a feather, a bar on Sunday morning* та іН.

Angry: *a bear* (21), *a bull* (12), *hell* (7), *a lion* (3), *a (rabid) dog* (2), *a wolf* (2), *a bird* (2). ОД: *a wet cat, a coal digger, a revolutionary, parents* та іН.

Hard-working: *a bee* (13), *an ant* (7), *a beaver* (5), *a slave* (3), *a peasant* (2), *an ox* (2). ОД: *a truck driver, a coal miner, a puritan, Indians, farm animals* та іН.

Critical: *a (movie) critic* (11), *thinking* (4), *a judge* (3), *a teacher* (2), *a commentator* (2). ОД: *a cat, a guru, parents, an academic, Simon Cowell* та іН.

Timid: *a mouse* (41), *a hare* (22), *a rabbit* (17), *a fawn* (3), *a deer* (3), *a lamb* (2), *a whisper* (2), *a kitten* (2). ОД: *a sheep, a fish, a small animal* та іН.

Frivolous: *a girl* (9), *a youth* (5), *Lola* (3), *a child* (3), *beauty* (2), *chocolate* (2), *a romance* (2), *a pop star* (2), *student life* (2). ОД: *a king, a dentist* та іН.

Clever: *a fox* (16), *a chimpanzee* (12), *Solomon* (8), *a cartload of monkeys* (7), *Einstein* (7), *a dolphin* (5), *a scientist* (3), *a teacher* (2), *the Devil* (2), *a cat* (6), *an owl* (2). ОД: *a cleaver, asaying, a thief, a snake, Jessica Simpson* та іН.

Lazy: *a pig* (19), *a lobster* (11), *a cat* (9), *a sloth* (4), *a dog* (4), *hell* (3), *a ship in the doldrums* (3), *a bear* (2), *a log* (2). ОД: *a chimpanzee, a shit* та іН.

Stubborn: *a mule* (39), *an ox* (9), *a donkey* (7), *a stone* (5), *a hippo* (3), *a pig* (3), *a goat* (2). ОД: *a rock, a dam, a school teacher, a horse, a doorman* та іН.

Deceitful: *a thin ice* (7), *a serpent* (5), *a shine* (4), *a herd of men* (3), *a heart of a man* (3), *a snake* (2), *Satan* (2). ОД: *a spider, a cheater, a fox, Brutus* та іН.

Boastful: *a rooster* (5), *a frog* (4), *a microphone hero* (3), *bigots* (2), *a host* (2). ОД: *a brat, a seal, a bride, a boxer, a teenager, a dead man, a fool* та іН.

Inquisitive: *a cat* (7), *a child* (5), *a stone* (3), *a kitten* (3), *a scientist* (3), *an artist* (2), *water* (2). ОД: *a Spaniard, Da'Vinci, boys in Guantanamo* та іН.

Brave: *a lion* (31), *a knight* (10), *Achilles* (4), *a bulldog* (3), *a hero* (3), *a soldier* (2), *Sir Launcelot* (2), *Hercules* (2), *a bear* (2).
ОД: *a general* та ін.

Observant: *a detective* (14), *a room-mate* (9), *a child* (3), *a spectator* (2), *a student* (2), *a neighbour* (2), *a writer* (2). ОД: *a reporter, an owl, Darwin* та ін.

Purposeful: *the sun* (13), *an arrow* (6), *water* (5), *a woodpecker* (3), *a nest-building bird* (2). ОД: *a stride, an air, a swan, a prime minister, a surgeon* та ін.

Persistent: *a mosquito* (11), *a prayer* (8), *the universe* (6), *a leader* (2), *a sweetheart* (2). ОД: *a landslide, a snowball, a dictator, the Earth, gravity* та ін.

Honest: *God* (24), *a long day* (11), *a mirror* (7), *a (catholic) priest* (5), *bread* (3), *a photo* (3). ОД: *a badge, a dog's tail, a wiseman, friends* та ін.

Courageous: *a lion* (29), *a dog* (15), *a wolf* (7), *a fireman* (5), *a warrior* (3), *an officer* (2). ОД: *a cougar, a proud father, a Terminator film* та ін.

Cheerfull: *a lark* (23), *a bird* (17), *a child* (7), *a holiday* (6), *a clown* (5), *a sunny day* (5), *a long day* (4), *a cricket* (3), *music* (2), *the sun* (2), *a Disney cartoon* (2). ОД: *a comedian, a cheerleader, a patient, a happy-go-lucky-er, a daisy* та ін.

Patriot: *a soldier* (7), *the Queen* (6), *Mel Gibson* (5), *a flag* (4), *a nationalist* (3). ОД: *a general, The Great Patriotic War, a war veteran, Micheal Moore* та ін.

Generous: *the Gods grace* (19), *God* (16), *a dream* (8), *Santa* (6), *a grandmother* (4), *a lord* (3), *the sun in spring* (2), *charity* (2), *daylight* (2). ОД: *parents, a volunteer, a nun, Bill Gates, Leo the Lion, the Bible* та ін.

Анкета 2 (українська мова):

Акуратний: *мама* (7), *вчитель* (6), *кішка* (5), *німець* (4), *чистолоб* (3), *інтелігент* (3), *естет* (2), *відмінник* (2), *кіт* (2), *дівчина* (2), *жінка* (2). ОД: *чистюля, педант, коза, білоручка, я, аристократ, англієць* та ін.

Рішучий: *воїн* (5), *тигр* (4), *бізнесмен* (3), *генерал* (3), *батько* (2), *лідер* (2). ОД: *вітер, блискавка, танк, релігійний фанат, командир, козак* та ін.

Активний: *спортсмен* (15), *студент* (5), *дзига* (4), *засць* (4), *мотор* (3), *ракета* (2). ОД: *годинник, я, мураха, живчик, бобер, бджола, дятел* та ін.

Несміливий: *засць / зайчик (34), боягуз (6), дитина (3), П'єро (2)*. ОД: *тінь, першокурсник, ягнятко, дівчина, кошеня, мишка та ін.*

Хтивий: *свиня (5), кролик (4), чоловік (3), кіт (3), самець (3), збоченець (2), Казанова (2), бабій (2), Дон Жуан (2)*. ОД: *лев, сусід, козел, грішник та ін.*

Самолюбний: *Нарцис (23), егоїст (9), лисиця (5), мавпа (4), кіт (4), «зірка» (3), я (2)*. ОД: *Каїн, троянда, король, павич, лев, півень, мачо та ін.*

Запальний: *вогонь (21), сірник (17), запальничка (5), танець (5), півень (3), подруга (2)*. ОД: *юнак, іскра, мексиканець, порох, дзига, бик, DJ Alligator.*

Самостійний: *дорослий (16), я (6), вітер (4), Україна (4), кішка (3), кіт (2), сирота (2)*. ОД: *незалежна держава, капітан, ведмідь, маяк у морі та ін.*

Дурний: *пень (24), пробка (13), ступа (9), осел (8), баран (7), двері (6), стовп (5), дуб (5), сто свиней (3), курка (3), мій сусід (2), сало (2)*. ОД: *теля, стадо свиней, Джордж Буш, дерево, сибірський валянок та ін.*

Сентиментальний: *дівчина (14), жінка (13), плакса (4), дитина (3), П'єро (2), дощ (2)*. ОД: *береза, мелодрама, бабуся, бразильський серіал та ін.*

Сумний: *дощ (8), П'єро (6), верба (5), осінь (4), ніч (4), іва (3), пісня (3), хмарка (3), у воду опущений (2), дощовий день (2), мелодія (2), (осінне) небо (2)*. ОД: *дощове небо, я, собачі очі, вітер, осіння ніч, клоун, береза, тінь та ін.*

Скромний: *дівчина (8), ромашка (3), я (2), мій друг (2), Ісус (2), наречена (2)*. ОД: *маля, черниця, біла ворона, Мальвіна, квітка та ін.*

Добрый: *мама (21), сонце (8), бабуся (6), Бог (5), собака / пес (5), батько (3), дідусь (3), сама доброта (2), Дід Мороз (2)*. ОД: *щеня, ангел, батьки, кошеня, Мати Тереза, цукор, Христос та ін.*

Скупий: *єврей (9), багач (5), скнара (4), Скрудж (4), Плюшкін (4), Гобсек (4), лицар (3), дід (2), (міська) влада (2), жаба (2)*. ОД: *сорока, політик, індик, німець, вовк, банкір, Ахіл, пан, чорт та ін.*

Жадібний: *багатій (6), жаба (5), єврей (4), вовк (3), скнара (3), Плюшкін (2), миша (2), свиня (2), Скрудж (2), (міська) влада*

(2). ОД: *злодій, лисиця, депутат, олігарх, хом'як, сусід, політик, банкір* та ін.

Сміливий: *лев* (13), *воїн* (8), *герой* (7), *лицар* (5), *мисливець* (4), *тигр* (4), *козак* (3), *чоловік* (2), *вітер* (2). ОД: *мурашка, Робін Гуд, горець, орел* та ін.

Жорстокий: *вовк* (8), *тиран* (7), *вбивця* (5), *диявол* (3), *злочинці* (3), *ворог* (2), *Ірод* (2), *війна* (2), *деспот* (2), *смерть* (2). ОД: *час, життя* та ін.

Сонний: *муха* (34), *сова* (7), *ведмідь* (5), *кіт* (4), *бабак* (4), *студенти* (3), *соня* (2), *черепаха* (2), *лінивець* (2), *сплюх* (2). ОД: *ковдра, квочка* та ін.

Заздрісний: *сусід* (8), *ворог* (7), *подруга* (4), *баба* (3), *жаба* (3), *ворона* (2), *лисиця* (2). ОД: *жінка, друг, Каїн, циган, змія, сусіди, баба Параска* та ін.

Спокійний: *двері* (41), *слон* (7), *стіна* (6), *удав* (4), *віл* (3), *змія* (3), *сон* (2), *віл* (2). ОД: *літній день, тиха ніч, камінь, море, лінивець, вівця, пень* та ін.

Злий: *собака* (47), *вовк* (15), *чорт* (11), *пес* (3). ОД: *мегера, поліцей, буря, кабан, диявол, пантера, баба Яга, вогонь* та ін.

Працелюбний: *бджола* (26), *віл* (21), *кінь* (10), *селянин* (8), *мураха* (6), *віслюк* (5), *джеміль* (4), *батьки* (3), *я* (2), *хлібороб* (2). ОД: *ластівка, німець* та ін.

Критичний: *критик* (6), *учитель* (5), *моя подруга* (4), *я* (3). ОД: *жінка, зануда, Сократ, ворог, конкурент, тато, момент* та ін.

Боязкий: *заєць* (56), *миша* (7), *кролик* (5), *кіт* (3), *дитина* (2), *осика* (2), *кошеня* (2). ОД: *сніжинка, билінка, кленовий листок, абітурієнт* та ін.

Легковажний: *вітер* (11), *дівчина* (6), *підліток* (4), *студент* (3), *дурень* (3), *повія* (3), *я* (2), *метелик* (2), *жінка* (2), *дитя* (2). ОД: *Мері Попінс* та ін.

Розумний: *сова* (8), *професор* (7), *Ейнштейн* (6), *книга* (5), *качка* (5), *науковець* (4), *Сократ* (3), *вундеркінд* (3), *учений* (2), *учитель* (2), *Бог* (2), *я* (2), *пес* (2). ОД: *пугач, собака, відмінник, Піфагор, студент, змія* та ін.

Лінивий: *кіт* (7), *ведмідь* (7), *я* (6), *свиня* (5), *Омелько* (5), *кішка* (4), *лінивець* (3), *студент* (2). Одиночні реакції: *Гриць, собака, диван* та ін.

Впертий: *осел* (43), *баран* (36), *бик* (7), *мій тато* (3), *пень* (2). ОД: *я, віл, ведмідь, кінь, слон* та ін.

Брехливий: *собака* (12), *лисиця* (6), *лис* (5), *сорока* (5), *баба* (4), *політик* (2). ОД: *Троцький, заздрісна жінка, метеорологи, дитина, Сірко* та ін.

Хвалькуватий: *засць* (9), *папуга* (4), *лисиця* (4), *хвалько* (4), *сорока* (3), *павич* (2), *півень* (2), *забіяка* (2), *осел зі «Шрека»* (2). ОД: *дитя, мавпа, брехун, кіт, Голохвастов, сусідка, Доріан Грей* та ін.

Допитливий: *дитина* (36), *дитя* (6), *учень* (4), *сорока* (3), *слідчий* (3), *папуга* (2), *мавпа* (2), *учитель на іспиті* (2), *прокурор* (2). ОД: *учений, дівча, я, малюк, дятел, студент, Незнайка, кошеня* та ін.

Хоробрий: *лев* (21), *воїн* (19), *рицар* (7), *тигр* (6), *засць* (4), *вовк* (3), *герой* (2), *солдат* (2), *козак* (2), *пес* (2). ОД: *вітер, Ясон, Том Соєр* та ін.

Спостережливий: *орел* (5), *учений* (4), *сова* (3), *сокіл* (2), *удав* (2), *ботанік* (2), *детектив* (2), *слідчий* (2), *око* (2), *кішка* (2). ОД: *рись, мисливець, сорока, злочинець, психолог, синоптик* та ін.

Цілеспрямований: *стріла* (9), *я* (4), *потяг* (4), *куля* (3), *мураха* (2), *промінь* (2), *лідер* (2), *яструб* (2), *танк* (2). ОД: *орел, лев, голка, ніс* та ін.

Наполегливий: *відмінник* (4), *студент* (3), *вчитель* (2), *слон* (2), *відмінниця* (2). ОД: *адвокат, вітер, депутат, майстер, бджола, учень* та ін.

Чесний: *сльоза* (5), *дзеркало* (4), *товариш* (3), *скло* (2), *політик* (2), *ясний день* (2). ОД: *Іов, сорочка, хліб, вода, дитина, правда, любов* та ін.

Відважний: *лицар* (7), *солдат* (5), *воїн* (5), *герой* (5), *козак* (4), *тигр* (3), *самурай* (2), *батько* (2), *Геракл* (2), *спартанець* (2). ОД: *Ясон, сокіл* та ін.

Веселий: *клоун* (18), *веселка* (7), *моя подруга* (3), *я* (2), *анекдот* (2). ОД: *п'яний, горілка, сміх, чорт, студент, сонце, капітошка, весна* та ін.

Патріот: *Шевченко* (11), *президент* (6), *українець* (4), *Ющенко* (3), *націоналісти* (3), *людина* (2), *Мел Гібсон* (2), *Тарас Бульба* (2). ОД: *учитель, козак, «помаранчева революція», американець* та ін.

Щедрий: *земля* (17), *Бог* (6), *осінь* (4), *мама* (3), *сонце* (2), *батьки* (2), *ріг достатку* (2). ОД: *мусульманин, кохання, природа, бідняк* та ін.

Як бачимо, структура КАК адекватно віддзеркалює ієрархію ціннісних пріоритетів певної лінгвокультури, чутливо реагуючи на будь-які зміни, напр.: у концептополях LAZY/FAUL/ЛІНИВИЙ / ЛЕНИВИЙ маємо такі збіги: англ. pig (19), cat (9), sloth (4); нім. Faultier (14), Schwein (3), Katze (2); укр. кіт (7), свиня (5), лінивець (3); рос. ленивец (13), свинья (10), кот (8). Однак кількісний аналіз реакцій дає змогу стверджувати, що більш значущим для німецької та російської молоді є концепт ЛІНИВЕЦЬ, для британської – СВИНЯ, а для української – КІТ. Тобто така екзотична тварина, як лінивець набула останнім часом серед німців і росіян лінгвокультурної релевантності. Хоча частоту цієї реакції можна певною мірою пояснити грою слів: *faul* → *Faultier*, *ленивый* → *ленивец*. Натомість серед британців і українців еталонами ліні протягом століть залишаються свиня та кіт.

Кількісний аналіз реакцій-порівнянь дав змогу визначити найбільш значущі для сучасної британської, німецької, української та російської молоді концепти/антиконцепти і, відповідно, ціннісні орієнтири. Показовими тут є: а) британські концепти QUIET (спокій), BRAVERY (хоробрість), репрезентовані концептами MOUSE (миша), LION (лев), та антиконцепти PRIDE (гордість), FEAR (страх), STUBBORNNESS (упертість), репрезентовані концептами PEACOCK (павич), MOUSE, RABBIT (кріль), MULE (мул); б) німецький концепт FLEISS (старанність), презентований концептом BIENE (бджола), та антиконцепт DUMMHEIT (дурість), презентований концептом BROT (хліб); в) український концепт СПОКІЙ, представлений концептом ДВЕРІ, та антиконцепти СТРАХ, ЗЛІСТЬ, УПЕРТІСТЬ, представлені концептами ЗАСЦЬ, СОБАКА, ОСЕЛ; г) російський концепт СПОКОЙСТВИЕ, репрезентований концептом УДАВ, та антиконцепти СТРАХ, УПРЯМСТВО, репрезентовані концептами ЗАЯЦ, ОСЕЛ. Як бачимо, для мовної свідомості британців, українців і росіян лінгвокультурно релевантним є концепт СПОКІЙ. При цьому спокійність як риса людини цінується цими етносами з різних причин: британці демонструють урівноважену й неемоційну поведінку при комунікації, що є характерною рисою їхньої вдачі, а українці й росіяни, навпаки, часто бувають занадто емоційними, тому представники цих лінгвокультур підсвідомо тяжіють до неемоційної комунікації, поцінуючи спокійний характер

співрозмовника. Особливого значення набув для британців концепт BRAVERY, що пов'язано, ймовірно, з популярністю серед сучасної молоді патріотичних фільмів, де головними героями є хоробрі (історичні) постаті (напр., «Braveheart» («Хоробре серце»).

Дані експерименту нечітко демонструють ціннісні орієнтири української та російської молоді (лише деякі концепти, напр.: укр. ПРАЦЕЛЮБНІСТЬ, рос. ТРУДОЛЮБИВОСТЬ), хоча серед антицінностей показовим є анти концепт СТРАХ (в українців ще й ЗЛІСТЬ). СТРАХ є також одним із найважливіших концептів англословної свідомості, оскільки він представляє частотний, культурно-значущий стан будь-якої, принаймні європейської, етнічної спільноти (А. Вежбицька, З. Кевечеш). Водночас кількісний аналіз реакцій-порівнянь засвідчує меншу актуальність концепту СТРАХ для німецької мовної свідомості, що не узгоджується з висновками численних досліджень, присвячених вивченню німецької концептосфери та національного характеру німців. Така неузгодженість виникла через розгалужені семантичні зв'язки, за допомогою яких об'єктивується аналізований концепт: у пропонуваному експерименті актуалізується семантика страху як відсутності хоробрості, боягузтва, натомість для німецької лінгвокультури базовим вважається концепт ANGST, який розбудовується насамперед на основі семантики страху як тривоги, депресії, незахищеності, невпевненості (в майбутньому). Цей експеримент (реакція *fleißigwieeineBiene*) засвідчує також, що для німецької лінгвокультури одним із базових залишається концепт FLEISS, оскільки загальновідома старанність німців при виконанні будь-якої роботи є ціннісним орієнтиром і для сучасної німецької молоді. Що ж стосується німецьких антицінностей, то тут слід назвати дурість (тупість) (антиконцепт DUMMHEIT), яка є однією з найбільш негативних характеристик молоді людини у Німеччині.

Висновки

Згідно із запропонованим у цій розвідці підходом одним із завдань психолінгвістичних методик у такій новій царині мовознавства, як зіставна лінгвокультурологія є визначення актуальності тих чи інших концептів для представників певної мовної спільноти. Важливість цього питання для лінгвокультурологічних студій

є неабиякою, оскільки противники лінгвокультурології часто висловлюють сумнів щодо надійності критеріїв ідентифікації лінгвокультурно значущих концептів. З огляду на це виникла необхідність встановлення валідності психолінгвістичних експериментів як одного з критеріїв визначення лінгвокультурної релевантності концептів у різних мовних спільнотах, що і стало метою цього дослідження. На основі результатів спрямованого психолінгвістичного експерименту – обмеження асоціацій на слово-стимул порівнянням (конектори *as, wie, як, как*) – здійснено кількісний аналіз реакцій-порівнянь, який дав змогу визначити найбільш значущі для сучасної британської, німецької, української та російської молоді концепти / антиконцепти і, відповідно, ціннісні орієнтири.

Перспективу дослідження вбачаю у виявленні ролі психолінгвістичних методик при вивченні об'єктивації лінгвокультурно значущих концептів.

Література:

- Караулов, Ю. Н.* (2000). Показатели національного менталитета в ассоциативно-вербальной сети / Ю.Н. Караулов // Языковое сознание и образ мира. – М. : Ин-т языкозн. РАН, с. 191-206.
- Мартінек, С. В.* (2007). Український асоціативний словник : У 2 т. – Т. 1 : Від стимулу до реакції. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 344 с.
- Мізін, К. І.* (2008). Психолінгвістичний експеримент чи соціолінгвістичний моніторинг? Епістемологічні пошуки аксіологічної фразеології / К.І. Мізін // Мовознавство. – № 1 (244). – С. 67-79.
- Мізін, К. І.* (2012). Усталені порівняння англійської, німецької, української та російської мов в аспекті зіставної лінгвокультурології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / К.І. Мізін. – К., 32 с.
- Уфимцева, Н. В.* (2001). Сопоставительное исследование языкового сознания славян / Н.В. Уфимцева // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, с. 65-71.

References:

- Karaulov, Yu. N. (2000). Pokazately natsyonalnoho mentalyeta v assotsyatyvno-verbalnoy sety [Indicators of national mentality in associative-verbal network]. *Yazykovoosoznanye y obrazmyra – Language consciousness and image of the world.* (pp. 191-206). Moskva: in-t yazykoz. RAN [inRussian].
- Martinek, S. V. (2007). *Ukrayinsky asotsyatyvnyy slovnyk [Ukrainian associative dictionary]*. (Vols. 1: From stimulus to reaction). L'viv: LNU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Mizin, K. I. (2008). *Psykholinhvistychnyy eksperyment chy sotsiolinhvistychnyy monitorynh? Epistemolohichni poshuky aksiolohichnoyi frazeolohiyi*

[Psycholinguistic experiment or sociological monitoring? Epistemological searches of axiological phraseology]. *Movoznavstvo – Linguistics, 1 (244)*, 67-79 [in Ukrainian].

Mizin, K. I. (2012). Ustalenі porivnyannya anhliyskoyi, nimetskoyi, ukrayinskoyi ta rosiyskoyi mov v aspekti zistavnoyi linhvokulturolohiyi [English, German, Ukrainian and Russian set-similes in the aspect of contrastive linguoculturology]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: KNLU [in Ukrainian].

Ufymtseva, N. V. (2001). Sopotavytelnoe yssledovanye yazykovoho soznannya slavyan [Comparative research of the Slavonic language consciousness]. *Metodolohycheskye problemy kohnytyvnoy lynchvystyky – Methodological problems of cognitive linguistics*. (pp. 65-71). Voronezh : Voronezh. hos. un-t [in Russian].

Поштова адреса установи:

вул. Першотравнева, 20

м. Кременчук,

39600

Стаття надійшла до редакції 15.10.2015

УДК 811.161

**ЕКСПРЕСИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАРИСІВ
ТА ЕСЕ Р. ІВАНЧЕНКО, В. ЯВОРІВСЬКОГО,
М. ЯКУБОВСЬКОЇ**

Валентина Мороз

канд. філол. наук, доцент,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна,

moroz.valentina.yak@yandex.ua

АНОТАЦІЯ. Розглянуто головні аспекти проблематики в публіцистичних творах Р. Іванченко, В. Яворівського, М. Якубовської: концепція державотворення, доля України, її народу, проблеми мови, історії, культури, збереження національних звичаїв і традицій, проблеми виховання, формування національної гідності і патріотизму. Звернено увагу на функціональні можливості парцельованих конструкцій як засобів експресивного синтаксису. Проаналізовано їхні структурно-синтаксичні особливості. Досліджено парцельовані

конструкції у межах простого речення: 1) як аналогії головних членів; 2) аналогії другорядних членів речення; у межах складного речення: 1) як аналогії складносурядного речення; 2) аналогії складнопідрядного речення; 3) аналогії безсполучникового речення. З'ясовано функціональну роль однокомпонентних і багатоконпонентних парцельованих побудов, указано на їхню стилістичну якість і значення, емоційне багатство, смислову вагомість, граматичну самостійність у реченні. Окреслено їхній експресивний потенціал, розкрито важливі функції таких побудов: актуалізації, виділення, підкреслення, увиразнення, уточнення, наголошення тощо. Виділено важливість ідеологічної, риторичної функцій, названо засоби переконання, впливу на свідомість читача.

Ключові слова: публіцистична концепція, психологічний портрет, експресивний потенціал, структурно-синтаксичні особливості, функціональні можливості.

**ЭКСПРЕССИВНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ОЧЕРКОВ И ЭССЕ
Р. ИВАНЧЕНКО, В. ЯВОРИВСКОГО, М. ЯКУБОВСКОЙ**

АННОТАЦИЯ. Рассмотрены основные аспекты проблематики в публицистических произведениях Р. Иванченко, В. Яворивского, М. Якубовской: концепция государственного строя, судьба Украины, ее народа, проблемы языка, истории, культуры, сохранения национальных обычаев и традиций, проблемы воспитания, формирования национального достоинства и патриотизма. Обращено внимание на функциональные возможности парцелированных конструкций как средств экспрессивного синтаксиса. Проанализированы их структурно-синтаксические особенности. Исследованы парцелированные конструкции в пределах простого предложения: 1) как аналоги главных членов; 2) аналоги второстепенных членов предложения; в пределах сложного предложения: 1) как аналоги сложносочиненного предложения; 2) аналоги сложноподчиненного предложения; 3) аналоги бессоюзного предложения. Определена функциональная роль однокомпонентных и многокомпонентных парцелированных построений, указано на их стилистическое качество и значение, эмоциональное богатство, смысловую значимость, грамматическую самостоятельность в предложении. Подчеркнут их экспрессивный потенциал, раскрыты важные функции таких построений: актуализации, выделения, подчеркивания, выразительности, уточнения, акцентуации и т.п. Выделена важность идеологической, риторической функций, названы средства убеждения, влияния на сознание читателя.

Ключевые слова: публицистическая концепция, психологический портрет, экспрессивный потенциал, структурно-синтаксические особенности, функциональные возможности.

EXPRESSIVE POTENTIAL OF SKETCHES AND ESSAYS

OF R. IVANCHENKO, V. YAVORIVSKYI, M. YAKUBOVSKA

ABSTRACT. *The main aspects of the problems in publicist works of R. Ivanchenko, V. Yavorivskyi, M. Yakubovska are reviewed: concept of state, the fate of Ukraine, its people, problems of language, history, culture and preservation of national customs and traditions, problems of education, formation of national pride and patriotism. Attention is paid to functional abilities of parceling structures as means of expressive syntax. Their structural and syntactic features are analyzed. Parceling structures are studied within a simple sentence: 1) as an analogy of main parts of sentence, 2) as an analogy of second-rate parts of sentence; within the complex sentence: 1) as an analogy of the compound sentence, 2) as an analogy of the complex sentence, 3) as an analogy of the complex sentence without the conjunction. The functional role of single-component and multi-component parceling structures is shown, their stylistic quality and value is specified, as their emotional wealth, semantic significance, grammatical autonomy in sentence. Their expressive potential is outlined, important features of such constructions are revealed: actualization, selection, emphasis, expressiveness, clarification, emphasis etc. The importance of ideological, rhetorical functions are singled, means of persuasion, influence on the consciousness of the reader are named.*

Key words: *journalistic conception, psychological portrait, expressive potential, structural and syntactic features, functional ability. Considered the main aspects of the problems in journalistic works R. Ivanchenko, V. Yavorivskyi, M. Yakubowski. Attention is paid to the expressive possibilities partselovanyh designs. Analyzed their structural and syntactic and functional features.*

Вступ

Актуальними проблемами в публіцистиці Р. Іванченко, В. Яворівського, М. Якубовської є концепція державотворення; історія українського народу; значення мови, українського слова для розвитку нації; екологія рідної землі; доля жінки та ін. У книзі «І засурмив янгол» В. Яворівського розкриваються болючі проблеми українського народу, його одвічна боротьба за волю і незалежність, за збереження національних звичаїв і традицій, своєї історії, культури і мови.

Збірник публіцистичних статей «Я повертаю Україні те, що в неї вкрадено» Р. Іванченко присвячений відродженню історичної пам'яті рідного народу та суспільним проблемам, які стояли і стоять на порядку денному в історичному розвитку нашої державності. «У дзеркалі слова» М. Якубовська розмірковує

над проблемами державотворення в Україні, над участю в цій розбудові молодого покоління, національно свідомого і патріотично налаштованого. Публіцистичні твори В. Яворівського, Р. Іванченко, М. Якубовської тісно пов'язані з глибинною структурою буття української нації, становлення й розвитку слова народного. Умовній палітрі їхніх нарисів та есе відчутний потужний публіцистичний струмінь, ознаки ораторського мовлення, невимущена жвавість розмовної говірки і чітка впорядкованість літературної мови, що повноцінно розкриваються виразними мовно-зображальними засобами. Нарисам зазначених авторів характерне широке використання елементів художнього мислення: створення психологічних портретів героїв за допомогою розгорнутої мовної характеристики, використання вимислу й домислу, зображення пейзажів, інтер'єрів та екстер'єрів, наведення красномовних деталей і подробиць. В есе виразно трактується певна подія, явище, проблема чи тема, подається неусталений погляд на явища життя, мистецтва, науки тощо.

Актуальність дослідження виявляється у характеристиці основних положень публіцистичної концепції нарисів та есе Р. Іванченко, В. Яворівського, М. Якубовської, яка знайомить читачів з явищами суспільного життя, аналізує і роз'яснює проблеми, містить важливі й актуальні питання сьогодення, дає оцінку подіям, сповіщає суспільству про проблемну ситуацію, привертає до неї увагу читацького загалу, вибудовує концепцію порушеного питання. Явище парцеляції як засіб експресивного синтаксису увиразнює зміст публіцистичних творів, насичує його стилістичними компонентами, надає йому лаконізму, динамізму, експресивної напруги.

Мета статті – проаналізувати структурно-синтаксичні особливості та функціональні можливості парцельованих конструкцій як засобів мовно-зображального увиразнення у публіцистичних текстах Р. Іванченко, В. Яворівського, М. Якубовської.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

До проблеми вивчення парцеляції звертались Р.О. Рибаків (1957), О.О. Іванчикова (1968), Ю.В. Ванников (1969), К.А. Рогова (1975), О.П. Сковородников (1981) та ін. Вперше термін «парцеляція» використав професор О.Ф. Єфремов у праці

«Язык Н.Г. Чернышевского». Цій темі присвятив дослідження Ю.В. Ванников. На матеріалі німецької мови подібні побудови вивчали Р.П. Лисиченко, Б.П. Турсунов В.Г. Адмоні французької мови – Ж.А. Вітман, Л.С. Сержан, Ю.С. Степанова; англійської – Ж.Є. Петрашевська, В.М. Стрельцов, Н.К. Філонова. Парцеляції присвячені праці Л.І. Ступакової (1975), Ю.Л. Старовойта (1993), Н.М. М'ясищевої (1993) та інших. Значна кількість праць свідчить про універсальний характер цього явища. З середини 60-х років парцеляція ототожнювалась з приєднанням (Н.С. Валгіна (1991), Є.А. Реферовська (1973), В.Г. Гак (2000) або розглядалась як складова частина цієї системи (Б.П. Турсунов (1975), В.А. Платонова (1973)). У кінці 60-70-х років вчені почали досліджувати структурні особливості парцельованих конструкцій, їхні інтонаційні характеристики (Р.П. Лисиченко (1972), В.М. Стрельцов (1973), Л.С. Сержан (1973), експресивність і стилістичні функції (В.А. Платонова (1973), Б.П. Турсунов (1975)). У кінці 70-80-х років, а також у 90-ті роки з'являються праці, присвячені вивченню комунікативно-прагматичних функцій парцеляції і приєднання (Л.С. Сурувенкова (1982), О.А. Вільчицька (1991)).

Матеріали дослідження

Матеріалом для дослідження слугують нариси й есе Р. Іванченко: «Слово про Слово», «Чи варте воскресіння України», «Якщо в нас відібрати історію...», «Я повертаю Україні те, що в неї вкрадено», «Тільки народ, який усвідомлює себе, може мати майбутнє», В. Яворівського: «Що ж ми за народ такий?», «Третя світова – Чорнобильська», «Гігантоманія», М. Якубовської: «Доля мови формує долю народу», «Формування духовного обличчя нації – найважливіша умова державотворення», «Слово як необхідність», «Помститися Україні любов'ю, або Реквієм за втраченим поколінням» та ін.

Результати дослідження

Одним з фундаторів української науки про публіцистику є В.Й. Здоровега, який особливу увагу приділяв вивченню природи публіцистики, її ролі в суспільстві, особливостям публіцистичної творчості. На його думку, не можна досконало зрозуміти особливості публіцистики, обмежившись визначенням тільки

одного предмета її відображення (актуальні суспільні проблеми) і мети, з якою пишеться публіцистичний твір (впливати і формувати суспільну свідомість, приносити посильну допомогу безпосереднім учасникам суспільно-політичного руху). Необхідно з'ясувати природу публіцистичного узагальнення дійсності, ті конкретні літературні й мовні засоби, за допомогою яких публіцист доносить свої думки до читача (Здоровега, 2004). Одним з найвиразніших мовних засобів у публіцистичних жанрах, зокрема в есе та нарисах, є **парцеляція**. Парцеляція відбувається: 1) у межах простого речення: ПК – аналогії головних членів; ПК – аналогії другорядних членів речення; у межах складного речення: ПК – аналогії складносурядного речення; ПК – аналогії складнопідрядного речення; ПК – аналогії безсполучникового речення. У нарисах та есе сучасних письменників Р. Іванченко, В. Яворівського, М. Якубовської поширеними є парцельовані конструкції – аналогії складносурядного речення з сурядним сполучником **і** у постпозиції. У цих структурах парцелят може виражатись двоскладним реченням: Як бачимо, одвіку Руссю називали нашу Україну. І в перший період історії територія України називалася Руською землею» (Іванченко, 2005:233); За князювання Данила Галицького у 1253 р. відбулося офіційне коронування володаря велетенської держави. І це було свідченням міжнародного її визнання» (Іванченко, 2005:227). Серед цієї групи побудов поширені однокомпонентні парцельовані конструкції – аналогії складносурядного речення із сполучником **і**, в якому друга парцельована частина виступає односкладним означено-особовим реченням, що дає можливість автору висловлювати свою думку у публіцистичному творі чітко, лаконічно, виразно: Я весь пішов у політику. І не каюся (Яворівський, 1993: 38). Є випадки, коли друга частина знаходиться у постпозиції до базової частини і пов'язується з нею: а) єднальним сполучником **а**: Коли один із видатних гетьманів України Іван Мазепа спробував вирватись із цих лабет нищення, він був оголошений «зрадником» і в цьому званні перебував до 1992 року. А його столиця – місто – красень Батурин – разом із тисячами жителів була зруйнована й спалена за наказом Петра I (Іванченко, 2005: 229); б) сполучником **але**: Топче його кований чобіт окупанта. Але земля не перестає родити трави і дерева, а люди не перестають омивати свої душі у його пречистих криницях, шукаючи справедливості і спокою

(Іванченко, 2005: 167); в) сполучником **та** в значенні **але**: Молода жінка з двома дітьми випила гіркий келих самотності, перш ніж наважилася вийти заміж утретє. **Та жодного разу не осудили її люди** (там само: 177).

У поданих структурах парцеляти виконують важливу ідеологічну і риторичну функції: функцію переконання, впливу на свідомість читача за допомогою інформації з історичних джерел, достовірних фактів, літописів. У такий спосіб формується громадська думка, акцентується увага на вирішенні проблем про сучасні концепції державотворення, заслуги історичних осіб та їхню роль у долі України тощо. Не менш важливим є гендерний аспект у дослідженні публіцистичних текстів.

Серед однокомпонентних побудов значну групу у мові есе та нарисів В. Яворівського, М. Якубовської, Р. Іванченко становлять ПК – аналогії складнопідрядного речення. Значну кількість серед них посідають конструкції, у яких парцеляти подібні за структурою і змістом: а) до складнопідрядних речень з одним підрядним, а саме: 1) обставинним реченням причини і приєднуються до базової частини: а) сполучником **бо**: Ця думка має набути якнайширшої популяризації. **Бо саме через історичну пам'ять суспільство себе ідентифікує, плакає власний світогляд і творить стратегічні плани на майбутнє**» (Іванченко, 2005: 308); Тарасове слово – вічно живе, вогненне. **Бо в ньому – сила творення** (там само: 162); б) сполучником **тому що**: Хто ми? – себе питаємо, і ви повинні себе питати сьогодні. **Тому що оця наша, даруйте мені за слово, хохlachчина оця наша, спричинила те, що ми ніколи не мали держави** (Яворівський, 1993: 43). Зазначені однокомпонентні парцельовані конструкції-аналогії складнопідрядного речення з одним підрядним обставинним причини, що приєднуються до базової частини сполучниками **бо, тому що**, є універсальними з функціональної точки зору, оскільки виконують емоційно-експресивну, семантичну, акцентуаційну функції.

Менш продуктивними у публіцистичних текстах є парцельовані конструкції-аналогії складного безсполучникового речення з однорідними частинами, з'єднані між собою і базовою частиною прислівником **які** часткою **би**, що виділяють і підкреслюють значення думки автора: О, якими б цілющими були ці слова! **Як би вони зменшили страждання! Як би зросили**

пустелю страждаючої душі! (Якубовська, 1993: 9). Своєрідну стилістичну якість містять парцельовані конструкції – аналогії складних речень з різними видами зв'язку: 1) підрядним і сурядним, що пов'язує підрядні речення причини за допомогою сполучника **бо** і з сурядним реченням – за допомогою єднального сполучника **і**: І оті жіночі голоси, що супроводжують фоном увесь хід сповіді – як відгомін жіночого зітхання за щастям, за можливістю і здатністю «бути», за непереможною ходою життя. **Бо** воно, життя, торжествує над смертю в усіх своїх проявах. **І** ота жіноча душа – Берегиня роду і народу – як на скіфських степах завмерлі стогони каменю із жінками, обважнілими від життєвої ноші і положів. **Бо** життя мусить продовжуватися. **Бо** поперебивають чоловічеський рід – не буде кому дитину зробити (Якубовська, 2005: 155); 2) сполучним словом **коли** (підрядні речення умови, часу): Але як сприймає Україну сучасна класична Європа? **Особливо, коли** новий український Президент заявив про бажання України увійти якнайшвидше до ЄС? **Коли** були відкриті для всіх безкоштовні візи до України? (Іванченко, 2005: 333).

У публіцистичних творах М. Якубовської, В. Яворівського, Р. Іванченко значну кількість становлять ПК – аналогії другорядних членів речення: а) однорідні означення, що знаходиться після узагальнюючого слова у постпозиції, з'єднані між собою сполучником **і**: Лише в двадцятому столітті над нами було здійснено всі можливі експерименти. **І економічні, і екологічні, і фізичні, і політичні, і духовні** (Яворівський, 1993: 28); б) однорідні означення, поєднані безсполучниково: Так прийшла любов до цих двох людей. **Справжня, велика, щира** (Якубовська, 2005: 167). Досить поширеними є парцельовані побудови – аналогії однорідних додатків, які знаходяться у постпозиції до базової частини, поєднані з нею безсполучниково й сполучниково: Звертається до української і світлої історії – і шукає там Україну. **Українство і світ...»** (Якубовська, 2005:544). Мовну палітру нарисів та есе увиразнюють парцельовані однорідні обставини, поєднані сполучниково й безсполучниково: Та коли прийшла мить усвідомлення власної хиби – сприйняла її мужньо і покірно. **До невпізнаності покірно** (Іванченко, 2005:181). Публіцистичні тексти містять експресивну напругу, у яких парцеляти – однорідні підмети знаходяться у постпозиції до базової частини, поєднані між собою безсполучниково: Шекспірівські мотиви

сполучаються з бетховінськими акордами. Велич, набат, дзвони Хемінгуей (Якубовська, 2005: 155). Однорідні присудки, з'єднані сполучником і, відіграють важливу роль у структурі речення. Значення сполучника при цьому зростає, він конденсує в собі, з одного боку, зв'язок з попереднім текстом, а з другого, спрямовує увагу на значущість наступного висловлення: Надпиваю ковток дивної кави із філігранної чашки настрою. І думаю, і страждаю, і відчуваю (там само: 153).

Проаналізувавши однокомпонентні і багатоконпонентні парцельовані конструкції, зазначимо, що вони увиразнюють і збагачують мову публіцистичного тексту, відзначаються емоційною насиченістю, смисловою вагомістю, граматичною самостійністю у реченні, виразно і чітко розкривають головну думку.

Висновки

Парцельовані конструкції у публіцистичних текстах впливають на зміст висловлювань, чітко і лаконічно розкривають головну думку, виразно узагальнюють конкретні явища суспільного життя, допомагають охопити широке коло суспільних проблем, викликають негайну увагу і відгук читача. Такі побудови органічно вживаються у публіцистичному тексті як засоби експресивного синтаксису з метою актуалізації думки, підкреслення її значення, виділення з контексту.

Література:

- Здоровега, В. Й.* (2004). Теорія і методика журналістської творчості: Підручник. – Львів: ПАІС, 268 с.
- Іванченко, Р. П.* (2005). Я повертаю Україні те, що в неї вкрадено. Статті. Нариси. Роздуми. – К.: Український письменник, 420 с.
- Мороз, В. Я.* (2005). Проблема парцеляції в сучасній лінгвістиці / В.Я. Мороз // Дослідження з лексикології і граматики української мови: Зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : Пороги. – Вип. 4. – С. 133–138 с.
- Яворівський, В. О.* (1993). І засурмив янгол : В 3 т. – К. : Глобус. – Т. I: Публіцистика, новели, роман. / Передм. С.С. Гречанюка, 320 с.
- Якубовська, Марія* (2005). У дзеркалі слова: Есеї про сучасну українську літературу. – Львів: Каменярь, 751 с.

References:

- Zdoroveha, V. I. (2004). Teoriia i metodyka zhurnalistskoi tvorchosti. Lviv : PAIS, 268 s. [in Ukrainian].

- Ivanchenko, R. P. (2005). Іа povertaiu Ukraini te, shcho v nei vkradeno. Statti. Narysy. Rozdumy. K.: Ukrainskyi pysmennyk, 420 s. [in Ukrainian].
- Moroz, V. Ia. (2005). Problema partseliatsii v suchasni linhvistytsi. *Doslidzhennia z leksykolohii i hramatyky ukrainskoi movy*, 4. 133-138. Dnipropetrovsk : Porohy [in Ukrainian].
- Iavorivskiy, V. O. (1993). I zasurmyv yanhol. *T. I. Publitsystyka, novelty, roman*. K.: Hlobus, 320 s. [in Ukrainian].
- Iakubovska, Mariia (2005). *U dzerkali slova: Esei pro suchasnu ukrainsku literaturu*. Lviv : Kameniar, 751 s. [in Ukrainian].

Поштова адреса установи:

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
проспект Гагаріна, 26
м. Дніпропетровськ,
49005

Стаття надійшла до редакції 09.10.2015

УДК 81'23

МЕХАНІЗМИ МОВНОЇ АДАПТАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ МОВНОЇ ПОВЕДІНКИ «НОВИХ КИЯН»)

Олена Руда

кандидат філологічних наук, науковий співробітник,
Інститут української мови НАН України, Україна
olru@i.ua

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано механізми мовної адаптації на прикладі інтеграції новоприбулих жителів м. Києва у нове для них мовне середовище з особливостями поділу сфер використання мов, ustalеними комунікативними стратегіями, соціомовними стереотипами, системою неофіційних найменувань, прецедентних назв і текстів тощо. Розглянуто такі механізми соціомовної адаптації, як ідентифікація і її поведінкова складова – саморегуляція та стереотипізація. Результати експериментальних досліджень засвідчують підвищення довільного контролю, розширення когнітивних структур білінгвів, що може трактуватися як критерії мовної адаптованості.

Ключові слова: мовна адаптація, когнітивні, лінгвістичні структури, монолінгви, білінгви.

**МЕХАНИЗМЫ ЯЗЫКОВОЙ АДАПТАЦИИ (НА ПРИМЕРЕ
ЯЗЫКОВОГО ПОВЕДЕНИЯ «НОВЫХ КИЕВЛЯН»)**

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрены механизмы языковой адаптации на примере интеграции новоприбывших жителей г. Киева в новую для них языковую среду с особенностями разделения сфер использования языков, устоявшимися коммуникативными стратегиями, социально-языковыми стереотипами, системой неофициальных наименований, прецедентных феноменов и текстов. Рассмотрены такие механизмы социоязыковой адаптации, как идентификация и ее поведенческая составляющая – саморегуляция и стереотипизация. Результаты экспериментальных исследований свидетельствуют об увеличении произвольного контроля, расширении когнитивных структур и функций билингвов, которые могут рассматриваться как критерии языковой адаптированности.

Ключевые слова: языковая адаптация, когнитивные, лингвистические структуры, монолингвы, билингвы.

**MECHANISMS OF LANGUAGE ADAPTATION (AS EXEMPLIFIED BY
LANGUAGE BEHAVIOUR OF NEW KYIV RESIDENTS)**

ABSTRACT. The article highlights, in terms of modern psycholinguistic and sociolinguistic methodology, some patterns of language adaptation of newcomers who have recently settled in Kyiv where socio-lingual preferences, strategies and stereotypes have their distinct peculiarities, markers, precedent texts, a system of unofficial names etc. Such mechanism of socio-lingual adaptation as identification is under view, along with self-regulation and stereotyping as its behaviour components. The results of experimental research testify to an increase of volitional control and to widened cognitive structures, which can be interpreted as criteria of effective language adaptation.

Key words: language adaptation, cognitive and linguistic structures, monolinguals, bilinguals.

Вступ

Виклики сьогоденних динамічних соціальних процесів – соціальної мобільності, урбанізації, глобалізації тощо – спонукають наукову спільноту до досліджень на випередження негативних проявів міжгрупової та міжособистісної взаємодії, а саме до вивчення явищ адаптації та дезадаптації людини. Успішно адаптуватися – означає побудувати такі взаємини у групі, коли

особистість без тривалих зовнішніх та внутрішніх конфліктів продуктивно виконує свою провідну діяльність, цілковито задовольняє свої основні соціогенні потреби, йде назустріч тим рольовим очікуванням, які висуває до неї еталонна група, переживає стани самоствердження та вільного вираження своїх творчих здібностей (Налчаджян, 1988).

Термін «адаптація», введений у науковий обіг наприкінці XVIII ст. німецьким фізіологом Г. Аубертом на позначення пристосування органів зору або слуху у відповідь на дію подразника, був у XX ст. переосмислений відповідно до потреб вивчення проблем адаптації людини представниками ряду психологічних напрямів – необіхевіоризму (Н. Міллер, Дж. Даллард, Р. Сіре та ін.), відгалужень психоаналітичної психології (Р. Бенедикт, М. Мід) та психосоматичної медицини (Ф. Александер, Т. Френч) (Галецька). Сьогодні проблема адаптації людини в умовах стресу, життєвої кризи визнається однією з головних у системі психологічного знання. Механізми адаптації та дезадаптації детально описані в роботах Е. Еріксона, Н.В. Гришиної, О.А. Донченко, М.І. Пірен, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелевої, К.О. Абульханової-Славської, Л.І. Анциферової, Ф.Б. Березіна, О.О. Кронік тощо. Вивчення відкритого ряду *ідентифікація – імітація – самоконтроль – ...* дає підстави розглядати це явище у найтіснішому зв'язку з іншими шляхами інтеграції людини в суспільство – наслідуванням, навіюванням, переконанням, зараженням, конформізмом, дотриманням норм, самоконтролем, соціальним обміном тощо (Налчаджян, 1988: 138).

Загальна зацікавленість проблемою свідчить про універсальність адаптивних явищ. Зважаючи на ключове значення когнітивних і лінгвістичних структур у процесі адаптації людини в тій чи тій групі, мовознавча наука не могла обійти увагою вивчення мовної адаптації як компонента загальної соціалізації особистості. Зокрема, предметом вивчення психолінгвістики є механізми інтеграції особистості в мовну спільноту, а також інтегративний, відображувальний, регулятивний та інструментальний впливи такої адаптації на життєдіяльність особистості (Засекіна, 2011).

Динаміку адаптації у новому соціомовному середовищі, що корелює з попередньою та набутою ідентифікацією, ми взялися дослідити на основі аналізу мовної поведінки так званих «нових

киян» – людей, які впродовж останніх десяти років переселилися з інших українських міст, містечок і сіл до столиці і так чи інакше змушені соціально, зокрема мовно, адаптуватися у новому середовищі. Потреба вивчення механізмів адаптації цієї групи мовців продиктована завданням скласти якомога повний мовний портрет українського міста, який складається з мовних портретів його жителів. Складаючи мовний портрет Києва, ми вважали за потрібне аналізувати не лише мовні факти, а й уподобання, світоглядні орієнтири мешканців міста, які й формують мовний простір.

Вимагає обґрунтування сам термін «мовна адаптація». Ряд дослідників (Д'яков, Кияк, Куделько) виносили це поняття на макролінгвістичний рівень і розуміли під мовною адаптацією пристосування тієї чи тієї мови до сучасних потреб, зокрема спеціальних, які надають їй носіям можливості використовувати свою мову в усіх ситуаціях комунікації. Йдеться про мовні інтервенції, термінологічні зусилля тощо. У подібному значенні термін використовується у мовознавчих працях, присвячених унормуванню мов унаслідок значних інтерференційних впливів, вужче – питанням лексичних запозичень і їхній адаптації у мові-реципієнті. Як компонент соціокультурної адаптації (зокрема мігрантів, іноземних студентів, ефективна соціалізація яких у новому національно-культурному просторі значною мірою визначається оволодінням мовою місцевого населення) в роботах з психолінгвістики й лінгводидактики детально опрацьована система прийомів навчання, що використовується з метою подолання психологічних і мовних бар'єрів спілкування в іншому лінгвокультурному середовищі (Бацевич).

Як бачимо, найчастіше мовні аспекти адаптації трактуються в контексті етнокультурних особливостей групи. Та у випадку міграцій усередині країни було б неправомірним ототожнювати мовну адаптацію з етнічною, тим більше що в Україні мовна й етнічна ідентифікації мовців не завжди збігаються. Етнічність як така більше пов'язана з символічним значенням окремої мови, а не з її фактичним використанням усіма членами групи (Донцов, Стефаненко, 1997). Отже, потреба вийти за межі суто лінгводидактичних завдань з активізації мовленнєвих умінь, а також обрані для дослідження суб'єкти адаптації, які загалом мають достатню мовленнєву компетенцію в двомовному українському

суспільстві, диктують необхідність використовувати термін «мовна адаптація» на позначення широкого комплексу комунікативних аспектів, когнітивних процесів, соціопсихологічних механізмів пристосування до нового для мовця середовища з урахуванням мовної ситуації в країні. Прояви мовленнєвої адаптації – якомога ефективного використання лінгвальних засобів для досягнення своїх цілей – нас у нашому дослідженні цікавили насамперед з точки зору компетенції новоприбулих жителів Києва в російській і українській мовах. У цьому контексті вдалими є проведення паралелі набуття компетенції в мові (мовах) й адаптованості, а відтак неспроможність використати мовні засоби для повної реалізації особистісних і професійних цілей у будь-якій комунікативній ситуації ми тлумачимо як мовленнєву дезадаптованість.

Методи та методики дослідження

Для виконання окреслених завдань ми застосовували стандартні у психолінгвістиці та соціолінгвістиці методи дослідження: асоціативний експеримент, анкетування, інтерв'ювання, опитування, складання «мовних біографій» респондентів.

У ході роботи зі складання «мовних портретів» респондентам було запропоновано дати розлогі відповіді на запитання про мову навчання, спілкування в родині, з друзями, на роботі, про мову спілкування в рідному місті (селі). Також ми просили поміркувати про відмінності мовної ситуації у Києві й у рідному місті (селі), особливості мовної поведінки жителів столиці й мешканців попереднього місця проживання. Нас цікавили випадки дискримінації за мовною ознакою у Києві, ситуації непорозуміння. Для розкриття мовної особистості пропонувалося описати свої враження від столиці, асоціації щодо міських локацій тощо. Відповіді на ці та інші запитання дозволили проаналізувати комунікативні стратегії представників соціокультурної групи «нових киян», визначити мотивації комунікативної поведінки, виявити мовні стереотипи.

Результати дослідження

Будь-яка зміна звичного середовища перебування є стресогенним фактором, викликає певний психічний стан, що соціальними психологами кваліфікується як стан фрустрованості. А тому,

безумовно, вивчаючи формування і трансформації мовної свідомості, пов'язані з необхідністю інтеграції в нові групи, важливо враховувати психологічні установки, відчуття комфорту/дискомфорту тощо. Інформацію для роздумів було отримано в процесі анкетування наших респондентів: зокрема з'ясувалося їхнє ставлення до столиці, наявність улюблених місць, а також було впроваджено вільний психолінгвістичний асоціативний експеримент, де одним із слів-стимулів було «Київ». Інформантам було запропоновано дати вербальні асоціації на стимул у будь-якій формі: через синоніми, означення, визначення, висловлення, слова тощо. Результати експерименту показали таке. Найпоширенішими асоціаціями до стимулу «Київ» виявилася кваліфікація, де місто визначається як *«цивілізація»*. У деяких інформантів кваліфікація міста як населеного пункту асоціюється з селом: *«село», «не село», «велике село»*. Атрибутами міста здавна є адміністративні будівлі, організації та установи, архітектура. Для осіб, що брали участь у нашому експерименті, цей стереотип актуальний лише щодо будівель: переважна більшість інформантів асоціює місто з *«великими будинками», «високими будинками», «домами», «хмарочосами», «бетонними коробками»*. Поодинокі випадки, коли місто асоціюється з театрами, музеями, концертними залами.

Емоційні реакції виявилися найпоширенішими. Найчастіше інформанти визначали місто як багатолюдне місце: *«багато людей», «море людей», «мурашник», «натопн», «толпа людей», «много людей», «муравейник»*. Іншим атрибутом міста є транспорт, якому надається негативне забарвлення в оцінці: *«багато машин», «багато пилу», «машини, шум, ругань, грязь», «метро, шум, гам», «машини, аварії»*. Зазначені реалії, як правило, не сприймаються окремо, а утворюють переважно єдину асоціацію *«Неможливість дихати, духота, пил, багато людей, транспорт»*. Нагромадження конкретних понять – символів міста – породжує суто емоційні відчуття, асоціації: *«галас», «втома»*. Хоча для окремої групи інформантів місто – це символ бурхливого життя. Позитивного забарвлення набувають асоціації, що ґрунтуються на романтичних кліше *«місто моєї мрії», «місто мого серця»* тощо.

Для багатьох «нових киян» середовище пов'язане з психологічним станом дискомфорту, що, безперечно, віддзеркалюється у побуті взагалі та мовному зокрема.

Паралельно з активізацією й використанням адаптивних механізмів змінюється й психічний стан особистості. Хоча треба зауважити, що соціально-психічна адаптація особистості не зводиться до конформізму. Конформістська поведінка як вираження відповідної соціальної установки є тільки однією з можливих адаптивних стратегій поряд із нонконформістською та творчою (Малахов, 2008).

Щодо комфортності нового мовного середовища для новоприбулих мешканців столиці, то опитування виявило такі закономірності:

1. Опитані нами мовці з групи «нових киян» загалом не змогли пригадати ситуацій дискримінації на мовному ґрунті, хоча інші соціолінгвістичні дослідження вказують на їх існування. Ситуації непорозуміння, які траплялися з нашими інтерв'юйованими, були пов'язані передусім з використанням діалектизмів або з особливостями ідіолекту (особливо у суржикомовних), а не з мовним кодом.

2. Інтерв'юйовані вказують на відмінність мовного середовища Києва відносно міста або села народження, зазначаючи гірше становище тієї мови, яка комунікативно домінує у рідному регіоні. На думку суржикомовних, у київському мовному просторі переважає російська.

3. Переселенці зі східних українських областей зауважують унікальність мовного етикету на київських вулицях і домінування кооперативних стратегій спілкування, а не конфліктних.

Звісно, мовна поведінка особистості визначається **ідентифікацією** і її поведінковою складовою – саморегуляцією. З'ясування мовної ідентифікації респондентів було одним із завдань анкетування, проведеного у відділі соціолінгвістики Інституту української мови НАН України (Соколова, Труб, Масенко, Данилевська, Руда, 2013). Опитуваним було запропоновано схарактеризувати свою поведінку в різних комунікативних ситуаціях. Аналіз відповідей на запитання анкети засвідчив, що оцінка мовцями власного рівня володіння мовами в білінгвальному Києві далеко не завжди збігається з реальними показниками практичного використання ними цих мов і ступеня комфортності спілкування (Соколова, 2013). Свою поведінку в різних комунікативних ситуаціях у Києві мовці – вихідці з різних регіонів України схарактеризували так: у родині двома мовами –

російською і українською – спілкуються 7,69% респондентів (з 37,5% усіх опитаних двомовних), лише українською – 76,92% опитаних (з 33,% лише українськомовних), лише російською – 11,53% (з 32% лише російськомовних). Як бачимо, «новим киянам», на відміну від киян за походженням, двомовність переважно не властива, і відносять вони себе до однієї з мовних груп.

Мотивацією переселення опитаних до столиці у всіх випадках є отримання бажаної роботи або навчання. Такі прагматичні мотиви сприяють більшій мотиваності до зміни мовного коду і комунікативної поведінки. Велике значення при цьому має соціальний статус і сфера професійної діяльності особистості, які створюють необхідність вивчення другої мови з білінгвальної пари. Однак абсолютно нікому з опитуваних не довелося змінювати мову спілкування у новому середовищі, окрім несистемних ситуацій спілкування з українсько- або російськомовним співрозмовником, в тому числі на робочому місці. Це пояснюється двома факторами: білінгвальною комунікацією в Києві й пошуком комфортного комунікативного кола співрозмовників.

При аналізі мотивацій вибору мови спілкування варто враховувати ще один адаптивний механізм – **наслідування** моделей мовної поведінки, який формує фактор суспільного конформізму. Загалом стереотип про російськомовність Києва – найпоширеніший. Однак цей стійкий стереотип примушує багатьох мовців використовувати російську в ситуаціях, які цього не вимагають. На форумі «Української правди» виникла гілка під назвою «Київ – кацапське місто», в якій охочі – і кияни, і жителі інших міст України, а також дописувачі з-за кордону висловлювали свої думки щодо цієї тези. Віртуальне обговорення породило безліч цікавих для дослідження стереотипів комунікативної поведінки діалогів і монологів, наприклад:

– *зіймайся: ось переїхав би'с в Київ, якою мовою би'с говорив?*

– *Російською, звісно. Бо ж не хочеться в очах городян виглядати «панаехавшим селяком». Хочеться бути своїм. А як хочеш виглядати своїм, тобто корінним киянином, швиденько переходи на російську. Бо корінні кияни спілкуються російською, а українською лише «залетные колхозаны». Це мені пояснили*

ще наприкінці 80-х, коли я, приїхавши у Київ, почав говорити українською в компанії корінних киян.

Історичні й соціальні відмінності в соціально-професійному складі міського та сільського населення України в останні десятиліття призвели до суттєвої диференціації мовних практик різних освітніх груп громадян. В усіх сферах життєдіяльності російськомовне спілкування суттєво переважає над україномовним серед освічених верств. Враховуючи вищий статус та авторитет у суспільстві фахівців із вищою освітою, особливо в містах, вони визначають «зразки» мовної поведінки інших освітніх груп населення (Вишняк, 2009: 50).

Психологічний механізм самоідентифікації з мовною групою, яка домінує, виникає внаслідок підсвідомого прагнення відмежуватися від зневаженої мови. Отже, у приїжджих формується конформна модель мовної поведінки, коли під впливом мовного середовища особи або з часом змінюють свою мову спілкування, або стають активно двомовними. У цьому зв'язку виокремлюємо такі критерії оцінки мовної поведінки, як *мовну стійкість* на позначення використання рідної мови незалежно від обставин комунікації (співрозмовника, місця тощо) та *мовну лабільність* – схильність до перемінного використання мов залежно від обставин комунікації.

З одного боку, мовний побут міста модифікує когнітивну діяльність індивіда, сприяє формуванню нових концептів. З іншого – успішність адаптації, згідно з соціальною теорією адаптації (Social adaptation theory, 1986), впливає не лише зі змін зовнішнього середовища, а й залежить від специфіки внутрішньої організації поточної інформації. Отже, механізмом адаптації є **спрямованість на розширення когнітивної бази, трансформацію мовної свідомості.**

Важливим інструментарієм вивчення мовної адаптованості як результату ефективної адаптації вважаємо значення прецедентних найменувань. Нас цікавило представлення київської міської реальності у мовній свідомості «нових киян». Ми виходили з того, що жителі певного міста так чи інакше включені в єдиний мовно-культурний простір, володіють певним інваріантним набором знань, що мають мовне вираження.

У ході ще одного експерименту його учасникам – «новим киянам» – було запропоновано вказати назви локацій, відомих

пам'яток, місць відпочинку, а також вказати на об'єкт, який має назву, відому всім киянам. Наприклад, мало хто з киян не знає, що таке *Лук'янівка* (окрім назви мікрорайону і станції метрополітену, ще СІЗО №13 (Лук'янівський)) і що таке *Фрунзе, 103* (адреса розміщення психіатричної лікарні ім. Павлова). Окрім неволодіння цими фоновими знаннями і відсутністю у когнітивній базі зазначених понять, деякі результати опитування такі.

Всі покоління киян зростали зі знанням, що символом міста є *каштан*. І хоча зараз каштани й досі прикрашають головну вулицю – Хрещатик і це ім'я, що згадується в піснях про Київ, є таке морозиво, торт тощо, майже у всіх учасників нашого опитування воно не викликає жодних асоціативних зв'язків із Києвом. Так само більшість опитаних не чули про старі назви станцій метрополітену, які досі використовують кияни. Учасникам опитування не відомі назви районів і масивів Києва, такі як *Татарка, ДВРЗ*, якщо вони в них не живуть, а також з неофіційної системи найменувань *Венік* (Виноградар), *Харьок* (Харківський масив), *Троя* (Троєщина), *Борщага* (Борщагівка), що, безумовно, подекуди не сприяє порозумінню.

Якщо раніше київська молодь збиралася «в трубі» – довгому підземному переході під Майданом Незалежності, то тепер призначає зустріч «біля глобусу». Паралельне довільне опитування киян різного віку засвідчує, труднощі з розумінням локації (підземний торговельний центр «Глобус» чи скульптура «глобус» біля входу до центрального Поштамту).

Монумент на честь з'єднання України з Росією, що в народі завжди мав назви «*Арка дружби народів*» та «*Ярмо*», вже «нові кияни» називають «*Райдугою*», імовірно, завдяки новій кольоровій ілюмінації й розміщенню під монументом атракціонів. І якщо мовотворчість киян щодо позначення стели – монумента Незалежності на Майдані Незалежності закінчувалася номінаціям «*Українка*», «*Баба Галя*», то у відповідях «нових киян» натрапляємо на нові мему – «*Дівчина з шашиком*», «*Стрекоза*» тощо. Монументальні трансформації міського простору через його омовлення – наділення новими назвами – втілюються у появі значимих саме для сьогодення концептів у свідомості носіїв мови, що зрештою й складає лінгвістичний ландшафт міста.

Висновки

Мовна адаптація – складний процес, різні аспекти й механізми якого становлять перспективу в психолінгвістиці. Ефективна мовна адаптація внутрішніх мігрантів в Україні з огляду на наявну мовну компетенцію в двох найпоширеніших у країні мовах виявляється в збагаченні когнітивних структур, розвитку мовної компетенції і в українській, і в російській мовах, набутті досвіду перемикання мовних кодів, засвоєнні усього розмаїття комунікативних стратегій і тактик, що характеризує комунікацію у столиці. Важливими в соціомовній адаптації є мотиваційні фактори – комплекс соціопсихологічних механізмів, які зумовлюють мовну ідентифікацію, чільне місце серед яких належить стереотипізації.

Перспективним для дослідження є вивчення зміни соціолектів переселенців з різних регіонів України та міських/сільських жителів через призму зміни їхнього місця проживання та соціального статусу. Матеріалом для аналізу мовних засобів вияву картини світу опитуваних мають слугувати записи усного мовлення.

Література:

- Бацевич, Ф. С.* Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / Ф.С. Бацевич. – Режим доступу: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/a>.
- Березин, Ф. Б.* (1988). Психическая и физиологическая адаптация человека / Ф.Б. Березин. – Ленинград : «Наука», 268 с.
- Вишняк, О.* (2009). Мовна ситуація та статус мов в Україні: динаміка, проблеми, перспективи (соціологічний аналіз) / О. Вишняк. – К. : Інститут соціології НАН України, 176 с.
- Галецька, Інна.* (2005). Психологічні чинники соціальної адаптації [Електронний ресурс] / І. Галецька. – Режим доступу: <http://znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p091.php>.
- Донцов, А., Стефаненко, Т.* (1997). Язык как фактор этнической идентичности / А. Донцов, Т. Стефаненко // Вопросы психологии. – № 4. – С. 75-86.
- Д'яков, А.С., Кияк, Т.Р., Куделько З.Б.* Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=21996>.
- Засєкіна, Л. В.* (2011). Мовленнєва адаптація особистості як предмет психолінгвістичного дослідження / Л.В. Засєкіна // Психологічні перспективи. – Вип. 17. – С. 101-112.
- Лактионов, А. Н.* (1998). Координаты индивидуального опыта / А.Н. Лактионов. – Харьков : «Бизнес Информ», 492 с.
- Лихолат, Ю. В.* (2013). Конспект лекцій із курсу «Фізіологія адаптації рослин» / Ю.В. Лихолат. – Донецьк : РВВ ДНУ, 32 с.

- Малахов, М. А. (2008). Историко-психологичний аналіз виникнення поняття адаптації у науковій думці / М.А. Малахов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. – №№ 20-21. – С. 92-95.
- Налчаджян, А. А. (1988). Социально-психическая адаптация личности / А.А. Налчаджян. – Ереван : Изд-во АН Армян.ССР, 262 с.
- Огінова, І. О. (2011). Теорія еволюції (системний розвиток життя на Землі) / І.О. Огінова. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпр. ун-ту, 540 с.
- Реан, А. А. (2006). Психология адаптации личности : Анализ. Теория. Практика / А.А. Реан. – СПб. : «Прайм-Еврознак», 479 с.
- Соколова, С. (2013). Типи мовної поведінки в сучасному слов'янському білінгвальному мегаполісі / С. Соколова, В. Труб, Л. Масенко, О. Данилевська, О. Руда // Українські обрії : доповіді XV Міжнародного з'їзду славистів / НАН України, Укр. ком. славистів, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. – Вип. 6, ч. 1. Мовознавство. – С. 173-196.
- Соколова, С. (2013). Основні типи мовної поведінки киян (за даними анкетування) / С. Соколова // Українська мова. – №2. – С. 38-55.
- Kahle R. L. et al. (1986). Social adaptation theory in consumer behavior. *Advances in Consumer research*, 13. University of Oregon (pp. 667-670).

References:

- Bacevych, F. S. *Slovník terminův mizhkulturnoi komunikatsii [Dictionary of the intercultural communication's terms]*. (n.d.). wikidot.com. Retrieved from <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/a> [in Ukrainian].
- Berezin, F. B. (1988). *Psikhicheskaya i fiziologicheskaya adaptatsiya cheloveka [Mental and physiological adaptation of person]*. Leningrad: Nauka [in Russian].
- Vyshniak, O. (2009). *Movna sytuatsiia ta status mov v Ukraini: dynamika, problemy, perspektivy (sotsiologichniy analiz) [The linguistic situation and status of languages in Ukraine: dynamics, problems, perspectives (sociological analysis)]*. Kyiv: Institute of Sociology of NAS of Ukraine [in Ukrainian].
- Haletska, I. *Psikhologichni chynnyky sotsialnoi adaptatsii [Psychological factors of social adaptation]*. (n.d.). znc.com.ua. Retrieved from <http://znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p091.php> [in Ukrainian].
- Dontsov, A., Stefanenko, T. (1997). Yazyk kak faktor etnicheskoy identichnosti [Language as a factor of ethnic identity]. *Voprosy psikhologii – Questions of Psychology*, 4, 75-86 [in Russian].
- Diakov, A. S., Kyiak, T. R., Kudelko, Z. B. *Osnovy terminotvorennia: semantichni ta sotsiolingvistychni aspekty [Fundamentals of terms: semantic and sociolinguistic aspects]*. (n.d.). litmisto.org.ua. Retrieved from <http://litmisto.org.ua/?p=21996> [in Ukrainian].
- Zasiekina, L. V. (2011). Movlennieva adaptatsiia osobystosti yak predmet psykholingvistychnoho doslidzhennia [Speech Adaptation of Personality as Focus of Psycholinguistic Research]. *Psykholohichni perspektivy – Psychological perspectives*, 17, 101-112 [in Ukrainian].
- Laktionov, A. N. (1998). *Koordinaty individual'nogo opyta [Coordinates of individual experience]*. Kharkov: «Biznes Inform» [in Russian].
- Lykholat, Yu. V. (2013). *Konspekt lektsii iz kursu «Fiziolohiia adaptatsii roslyn» [Lectures of the course «Physiology of plant adaptation»]*. Donetsk: RVV DNU [in Ukrainian].

- Malakhov, M. A. (2008). Istoryko-psykholohichniy analiz vynykennia poniattia adaptatsii u naukovi dumtsi [Historical and psychological analysis of the emergence of the concept of adaptation to scientific thought]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Viiskovo-spetsialni nauky – Bulletin of Kyiv National Taras Shevchenko University. Special Military science*, 20-21, 92-95 [in Ukrainian].
- Nalchadzhyan, A. A. (1988). *Sotsial'no-psykhicheskaya adaptatsiya lichnosti (formy, mekhanizmy i strategii)* [Socio-psychological adaptation of the person (forms, mechanisms and strategies)]. Yerevan [in Russian].
- Ohinova, I. O. (2011). *Teoriia evoliutsii (systemnyi rozvytok zhyttia na Zemli)* [The theory of evolution (systematic evolution of life on Earth)]. Dnipropetrovsk: Vyd-vo DU [in Ukrainian].
- Rean, A. A. (2006). *Psikhologiya adaptatsii lichnosti: Analiz. Teoriya. Praktika* [Psychology of personality adaptation: Analysis. Theory. Practice]. Saint Petersburg: «Praym-Evroznak» [in Russian].
- Sokolova, S., Trub, V., Masenko, L., Danylevska, O. & Ruda, O. (2013). Typy movnoi povedinky v suchasnomu slovianskomu bilinhvalnomu mehapolisi [Types of linguistic behavior in modern Slavic bilingual metropolis]. *Proceedings: XV Mizhnarodnyi zizd slavistiv «Ukrainski obrii» – The Fifteenth International Congress of Slavists «Ukrainian horizons»*. (pp. 173-196). Kyiv [in Ukrainian].
- Sokolova, S. (2013). Osnovni typy movnoi povedinky kyian (za danymy anketuvannia) [Main types of linguistic behavior of Residents Of Kyiv (according to surveys)]. *Ukrainska mova – Ukrainian language*, 2, 38-55 [in Ukrainian].
- Social adaptation theory in consumer behavior. (Kahle R. L. et al.). (1986). *Advances in Consumer research*. (pp. 667-670). University of Oregon, 13.

Поштова адреса установи:

Інститут української мови НАН України
вул. Грушевського,
м. Київ,
401001

Стаття надійшла до редакції 18.11.2015

УДК 811.161.2'246.2'27

МОВНА СТІЙКІСТЬ, МОВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ І МОВНИЙ КОНФОРМІЗМ В ПОВСЯКДЕННОМУ СПІЛКУВАННІ МОЛОДІ

Іванна Цар

аспірант,

Інститут української мови НАНУ, Київ, Україна

vakavaka7@gmail.com

АНОТАЦІЯ. У статті з'ясовано співвідношення понять «мовна стійкість», «мовний конформізм», «мовна толерантність», на основі диктофонних записів спонтанного мовлення молодих киян проаналізовано фактори перемикання кодів у їхньому спонтанному повсякденному спілкуванні, особливості проявів мовної стійкості у мовленні молоді м. Києва тощо. Перемикання кодів спричинене переважно комунікативною метою, потребою цитування, переданням прямої мови, вживанням фразеологізмів, повторенням іншомовного фрагмента висловлювання, а також прагненням надати висловлюванню експресивності. Відсутність мовної стійкості українськомовної молоді і одночасне поширення мовної толерантності на тлі переважної мовної стійкості у російськомовному молодіжному середовищі створює умови для формування суржика.

Ключові слова: перемикання кодів, мовна стійкість, мовний конформізм, мовна толерантність, психологічні фактори, спонтанне мовлення молоді.

ЯЗЫКОВАЯ СТОЙКОСТЬ, ЯЗЫКОВАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ И ЯЗЫКОВОЙ КОНФОРМИЗМ В ПОВСЕДНЕВНОМ ОБЩЕНИИ МОЛОДЕЖИ

АННОТАЦИЯ. В статье установлено соотношение понятий «языковая стойкость», «языковой конформизм», «языковая толерантность», на основе диктофонных записей спонтанной речи молодых киевлян проанализированы факторы переключения кодов в их спонтанном повседневном общении, а также особенности проявления языковой стойкости в речи молодежи г. Киева. Переключение кодов вызвано преимущественно коммуникативной целью, потребностью цитирования, передачей прямой речи, употреблением фразеологизмов, повторением иноязычного фрагмента высказывания, а также стремлением придать высказыванию экспрессивность. Отсутствие языковой стойкости украиноязычной молодежи и одновременно распространенность языковой толерантности на фоне

преимущественно языковой стойкости в русскоязычной молодежной среде создает условия для формирования суржика.

Ключевые слова: переключение кодов, языковая стойкость, языковой конформизм, языковая толерантность, психологические факторы, спонтанная речь молодежи.

**LANGUAGE RESISTANCE, LANGUAGE TOLERANCE
AND LANGUAGE CONFORMISM
IN EVERYDAY COMMUNICATION OF YOUTH**

ABSTRACT. The article revealed the correlation of the concepts of «linguistic stability», «linguistic conformism», «linguistic tolerance», based on a dictaphone recordings of young Kiev people's spontaneous speech. It was analyzed factors of switching codes in their daily spontaneous communication, features of linguistic stability in the Kyiv youth's speech and so on. Switching codes are caused mostly by communicative purposes needed citation tradition of direct speech, using of phraseology, repeating fragment of foreign statement and the desire to give expression expressivity. The lack of young Ukrainian-language stability and the simultaneous spreading of linguistic tolerance against the backdrop of prevailing linguistic stability in the Russian-speaking youth creates conditions for the formation of surzhyk.

Key words: codes switching, linguistic stability, linguistic conformity, linguistic tolerance, psychological factors, spontaneous speech of youth.

Вступ

Проблема вивчення соціальних, психологічних та лінгвістичних чинників, що впливають на мовну взаємодію в умовах українського білінгвального молодіжного середовища, не втрачає актуальності в рамках соціо- та психолінгвістики.

Українські науковці розглядають питання перемикання кодів в контексті вивчення мовної поведінки мовців, молодіжного сленгу, суржика, комунікативних стратегій. Проблемі перемикання кодів у білінгвальному середовищі присвячені праці Л. Ставицької, В. Труба, Н. Шовгун, Т. Бурди та ін. Учені переважно зосереджують свою увагу на проблемах класифікації типів перемикання мовних кодів, дослідженні впливів різних чинників на мовну поведінку молоді, на аналізі факторів перемикання кодів. В умовах сучасної мовної ситуації в Україні, коли у разі звертання російською абсолютна більшість молоді (90,6%) переходить на цю мову, тоді як російськомовна молодь зберігає мовну стійкість (Масенко, 2004)], актуальною залишається

проблема перемикання кодів для споріднених / неспоріднених мов, з'ясування психологічних аспектів проявів мовної стійкості та мовної лабільності під час спонтанного мовлення.

Метою дослідження є вивчення особливостей та факторів перемикання кодів в мовленні молодих киян з вищою освітою, які зазвичай використовують українську мову для повсякденного спілкування.

Методи та методика дослідження

Для досягнення поставленої мети в роботі використано метод спостереження та описовий метод. Матеріалом дослідження є записи спонтанного мовлення в неформальній обстановці за допомогою диктофону, зібрані з листопада 2014 р. по вересень 2015 р. Інформанти – хлопці та дівчата віком 21-25 років із закінченою вищою освітою, що мешкають у м. Києві та використовують українську мову для повсякденного спілкування. Розшифровуючи записи, ми використовували українську графіку для відтворення російського мовлення, щоб підкреслити відмінності звучання двох мов. Тематика матеріалів варіювалася залежно від ситуації спілкування. Переважали розповіді про минулі події, що трапилися з інформантами, про роботу, побутові проблеми, відпочинок, політику (в цьому контексті виникали теми війни, мобілізації та ін.), обговорення фільмів, серіалів, книг тощо.

Результати дослідження

Соціолінгвістичні аспекти вивчення мовної поведінки тісно пов'язані з психологічними факторами, які особливо виразно задіяні під час спонтанного повсякденного мовлення. Психологічні параметри терпимості, конформізму, рівня конфліктності особи, принциповості, з одного боку, обумовлюють мовну стійкість особи (групи осіб), а з іншого – перемикання кодів. Мовною стійкістю називають індивідуальну або групову мовну поведінку, спрямовану на закономірне використання рідної мови залежно від обставин комунікації (Руда, 2000: 51-55). Протилежне поняття позначає термін «мовна лабільність». Під мовною толерантністю розуміють шанобливе ставлення з боку етносу, що чисельно чи соціально домінує на певній території, а також відповідних владних структур до мов інших етнічних

груп (переважно нечисленних чи некорінних), що мешкають на цій території (Словарь социолінгвістических терминів, 2006: 267). Мовна толерантність передбачає дотримання мовних прав і економічних інтересів носіїв цих мов, забезпечення можливості користуватися рідними мовами в деяких комунікативних сферах з урахуванням рівня демографічної потужності цих груп, функціонального розвитку їхніх мов, історичну традицію побутування цих мов на певній території. Протилежне явище – мовний конформізм – відмова від рідної мови чи зневажливе ставлення до неї під впливом панівної думки про непрестижну роль цієї мови у певному соціумі (Словарь социолінгвістических терминів, 2006: 276).

Проявів мовного конформізму – граничного вияву толерантності – як чинника перемикання кодів не було виявлено у записах спонтанного мовлення. Мотиви мовної поведінки доцільніше простежити за допомогою опитування чи обговорення у фокус групах. Проте метод спостереження дає змогу простежити певні аспекти мовної толерантності, мовної стійкості та лабільності у мовній поведінці білінгвів.

Серед чинників, які впливають на процес спілкування, є прояви традиційної свідомості чи поведінки, такі як ставлення двомовного індивіда до різних мов, розмір двомовної групи і її соціокультурна гомогенність чи диференціація, соціальні й політичні відносини між підгрупами цієї групи, домінування двомовних осіб, перевага використання тієї або іншої мови, ставлення до культури кожного зі співтовариств, ставлення до двомовності як такої (Бурда, 2001: 117). На вибір мови спілкування також впливають соціальні стереотипи щодо місця тієї чи іншої мови в певному соціумі.

Аналіз спонтанного мовлення київської молоді в неформальних ситуаціях показав, що основними факторами перемикання коду з української на російську є ендогенні, серед яких головні – мета комунікативного акту та потреба в адекватності самовираження. За нашими спостереженнями, комуніканти можуть перемикати коди свідомо, з певною комунікативною метою, та неусвідомлено, під впливом мови співрозмовника та психологічних чинників.

Ми виокремили такі типи перемикання кодів у спонтанному мовленні київської молоді:

1) **відтворення діалогу, що відбувся в минулому, мовою, яка в ньому була використана:**

Приклад 1. *А. Зайшла в метро// Стоїть біля мене... Ну скільки? Ну дець під двадцять сім може/ ну дець такий дець/ після двадцяти п'яти/ дець такий на вигляд// [Б.: Угу//] Я... І тут заходе жінка/ мене так штовхає/ і я така на неї дивлюся таким типу поглядом/ «Ум! Достала!» І їду собі далі// А він такий/ «Девушка/ у вас красівиє глаза//» Я така думаю/ «Она! Почалися подкати/ знаєш//» [Б.: Ага//] Така/ «Спасіба// Спасіба/ маладой челабек»// Ну тіпа/ можна було не оброщать вніманіє// А він такий/ «А можна я вам штота скажу?» Я кажу/ «Нет!»*

У наведеному прикладі перемикання кодів відбувається під час розповіді про подію, яка відбулася в минулому, щоб максимально точно передати мовлення російськомовного співрозмовника.

2) **прагнення мовця, щоб його зрозуміли (приклад 1)**

Вище наведений приклад показує, що перемикання кодів відбулося в минулому в момент розмови, коли комунікант А. перейшов на російську, відповідаючи на репліки російськомовного співрозмовника. Результати спостереження дозволяють схарактеризувати цей приклад як вияв мовної толерантності. Ми звернули увагу, що українськомовні комуніканти не перемикають код з метою адекватності самовираження під час спілкування з російськомовними, з якими вони знайомі. У групі мовців, серед яких є активні і пасивні білінгви, труднощів для розуміння один одного без перемикання кодів не виникало. Перемикання відбувалося у випадках, коли мовець не був знайомий зі своїм російськомовним співрозмовником.

Варто зауважити, що під час передавання прямої мови, перемикаючи мовний код з української на російську, мовець може несвідомо спонтанно перемикати мовний код знову на українську:

Приклад 2. *А. А він тоді каже/ «І вапше/ ви очень многа нервнічаєте// У вас сердце вот последнее время балит»// Ну тіпа такое// А реально! І таблетки пила// Б.: Та? А. Да// В мене було таке в той момент// І «ви тіпа не так багато переживайте і-і всьо... всьо буде нормально// І/ і... якщо хочте/ дайте мені руку/ я вам ще більше скажу»// Кажу/ «Нет!/ кажу/ мене/ кажу/ не ін-те-ре-су-є»//*

3) повторення фрагмента висловлювання:

Приклад 3. А. *Мы еще не общались*// Б. *Да*// Ми *ше не общались*// Ми *вопше ше ходили по коридору*/ *дивилися один на одного*/ *даже не знали*/ *шо ми...*; А. *В вас есть ещё мёд?* Б. *Мёд*? *Можна пополоскати баночку*//

4) розповідь про минулу подію тією мовою, яку мовець використовував, коли відбувалася ця подія:

Приклад 4. А. *В нас помню*/ *в академії било*// *Іду на пари і висить...* В нас такі здоровенні *тежолі* *двері*/ *вхідні*/ *входние*// *І дивлюсь*/ *висить это там*/ *как она называется*/ *цеп*// В. *Угу*// А. *Цепочка такая серьёзная*/ *мощная*// *Думаю*/ *шо это такое?* А це якраз в той день/ коли *это* в Києві *стріляли*/ вони *рішили* [В.: *Забарикадувались*] *забарикадіроваться*/ *если шо*/ *кароче*// *Цепочка целый день там висела*// Б. В *случае* *чего сразу*// (*сміються*) А. *Сразу забарикаді...* А в нас там *стока етих падвалов*/ *всяких переходничков*/ *там вийті тудя-сюда*// *Тока кафедра криміналістики это вопше блін*/ *terra incognita*/ *там можна потірятса*// *Так шо в нас так основательно к этому падашли*// В. *Боятся*// (*сміється*)

Комунікант А., який зараз мешкає у Києві й у повсякденному спілкуванні використовує українську мову, але прожив кілька років у Харкові, і в той час для нього базовою мовою була російська, розповідає про подію з минулого, перемикаючи мовний код із суржику на російську. Перемикання кодів відбувається несвідомо і поступово. Спочатку мовець навіть виправляє слово, сказане українською, на російське: *В нас такі здоровенні тежолі двері/вхідні/входние*// Під кінець розповіді комунікант повністю переходить на російську мову, хоча його співрозмовники виявляють мовну стійкість, продовжуючи спілкуватися українською. Пам'яті властиво фіксувати подію в контексті середовища, в якому вона відбувається. Пригадуючи певний факт, мовець відтворює його так, як запам'ятав раніше (в наведеному прикладі, використовуючи мову, яка супроводжувала дію).

5) вживання прецедентних текстів:

Приклад 5. А. *М-м! Слухай! Вибач*/ *секундочку*// *Це мені раз згадала «Пункт назначения»*/ *да*/ *«Пункт назначения»*// *Ти бачила*/ *шо*/ *якщо смерть когось наступила*/ *якщо ти врятуєш*/ *все одно він потім...* *Не бачили цей фільм?*

б) вживання фразеологізмів:

Приклад 6. А. *Ти общаєшься Вконтакті/ да? Скільки їй лет? Ну вона ж така малодінькая/ да?* Б. *Ну може/ да// Ну я у нього зовсім я нічого не бачила Вконтакті// Він/ знаєш/ **чїст/ как ліст**// А у неї там фотки дивилася//*

У наведеному прикладі відбувається перемикання кодів не українська – російська, а суржик – російська. Чинником класифікації у цьому випадку фразеологізму «**чїст/ как ліст**» як перемикання кодів, а не як продовження висловлення на суржику, є фонетика. Мовець свідомо пом'якшує приголосні [ч], [л], хоча міг вимовити їх твердо, що було б більш характерно для української мови.

7) щоб надати висловлюванню експресивності:

Приклад 7. А. *Боже! Як тобі дійшла голова таке вибрать! (сміється) Екологічне право! Чому не **криміналістіка**/ Аня? Чого ти **ізміняєш** [зраджуєш]? Б. **Действітельно! Спасенія** мені нема// Чого **ізміняю**? Та тому/ шо не було бюджета на **криміналістіке**/ а було тільки на екологічному праві//*

З метою підкреслення експресивності комунікант Б. переходить на російську та свідомо повторює російськомовне висловлювання комуніканта А.

Досліджуючи спонтанне мовлення молодих киян, ми зафіксували випадки, коли обидва співрозмовника виявляли мовну стійкість – один, розмовляючи російською мовою, а інший – українською, і не мали наміру перемикати мовний код, але перемикання виникло неконтрольовано, спонтанно в процесі розмови. Наприклад, комунікант А. (російськомовний) звертається до друга Б. (українськомовного) за порадою. Під час розмови кожен говорить своєю мовою. Коли Б. виходить з кімнати, швидко прощається, говорячи: «*Дякую! До побачення!*», А. так само швидко відповідає: «*Будь ласка! До побачення!*». Мовець А. спонтанно відповів на репліку Б. українською мовою, хоча й не мав наміру перемикати мовний код. Така мовна поведінка є наслідком засвоєння російськомовним комунікантом стандартних етикетних висловів українською. Пришвидшений темп мовлення може бути одним з чинників автоматичного відтворення стандартних етикетних формул мовою співрозмовника, незважаючи на настанову зберігати мовну стійкість.

Наведемо приклад ще однієї ситуації. Молоді дівчата А. і Б. обговорюють побутові питання, зберігаючи мовну стійкість (А. – російською, Б. – українською). Під час розмови А. поступово починає вживати все більше українських слів так, що наприкінці розмови вже не може контролювати своє мовлення і зупиняє мовця Б.: *«Я не могу// Можешь на русском?»*. У наведеному прикладі мовець А. – асиметричний білінгв: йому важко розмовляти повністю українською, але й складно виявляти мовну стійкість. Під час комунікативного акту можуть бути задіяні механізми неусвідомленої імітації мовної поведінки, так що комунікант не може зберігати мовну стійкість навіть попри його свідому настанову не перемикає мовний код.

Незбалансована мовна ситуація, коли, з одного боку, українськомовна молодь виявляє мовну толерантність, а з іншого – російськомовна молодь вдається до мовної стійкості, стає однією з причин феномену змішування мовних кодів – суржику. Молодь з вищою освітою вдається не лише до свідомого використання суржику з певною комунікативною метою. У спонтанному мовленні вживання суржику є найчастіше несвідомим, невмотивованим та неконтрольованим і відбувається під впливом неформальної обстановки. Елементи суржику проникають у розмовне мовлення під впливом соціального оточення, телебачення, відсутності сформованого власне українського сленгу.

Висновки

Отже, в українському молодіжному середовищі зміна мовних кодів має свою специфіку. Перемикає кодів спричинене переважно комунікативною метою, потребою цитування, переданням прямої мови, вживанням фразеологізмів, повторенням іншомовного фрагмента висловлювання, а також прагненням надати висловлюванню експресивності. Відсутність мовної стійкості українськомовної молоді і одночасне поширення мовної толерантності, що пропагується в українському соціумі, на тлі переважної мовної стійкості у російськомовному молодіжному середовищі, створює умови для формування суржику та звуження функцій української мови у спонтанному повсякденному спілкуванні.

Література:

- Бурда, Т. М. (2001). Мовна поведінка особистості в умовах українсько-російського білінгвізму (молодіжне середовище м. Києва) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Бурда Тетяна Михайлівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 208 с.
- Масенко, Л. Т. (2004). Мова і суспільство: Постколоніальний вимір / Л. Т. Масенко – К. : Видавничий дім «КМ Академія», 164 с.
- Руда, О. Г. (2000). До питання настанов щодо мови спілкування в українському соціумі / О.Г. Руда // Мовні і концептуальні картини світу. – Вип. 26. Ч. 3. – С. 51-55.
- Словарь социолингвистических терминов (2006). – М., 312 с.
- Соколова, С. (2013). Типи мовної поведінки в сучасному слов'янському білінгвальному мегаполісі / С. Соколова, В. Труб, Л. Масенко, О. Данилевська, О. Руда // Українські обрії : доповіді XV Міжнародного з'їзду славістів / НАН України, Укр. ком. славістів, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. – Вип. 6, ч. 1. Мовознавство. – С. 173-196.
- Ставицька, Л. (2007). Суржик : міф, мова, комунікація / Л. Ставицька, В. Труб // Українсько-російська двомовність : Лінгвосоціокультурні аспекти. Збірник наукових праць. – К. : Університетське видавництво ПУЛЬСАРИ. – С. 31-120.
- Шумарова, Н. П. (2000). Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму / Н.П. Шумарова. – К., 284 с.

References:

- Burda, T. N. (2001). *Movna povedinka osobystosti v umovakh ukrainsko-rosiiskogo bilingvizmu (molodzhne seredovyshe m, Kyieva [Linguistic individual's behavior in conditions of Ukrainian-Russian bilingualism (youth environment of c. Kyiv)] Candidate's thesis.* Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].
- Masenko, L. T. (2004). *Mova i suspilstvo: Postkolonialnyi vymir [Language and Society: postcolonial dimension].* Kyiv: Publishing house «KM Academy» [in Ukrainian].
- Ruda, O. H. (2000). *Do pytannia nastanov shchodo movy spilkuвання v ukrainskomu sotsiumi [On the question of guidelines the language of communication in Ukrainian society].* *Movni i kontseptualni kartyny svitu – Language and conceptual pictures of world*, 26, 51-55 [in Ukrainian].
- Slovar sotsyolynhvystycheskykh termynov (2006) [Glossary of sociolinguistic terms]. Moscow [in Russian].
- Sokolova, S., Trub, V., Masenko, L., Danylevska, O. & Ruda, O. (2013). *Typy movnoi povedinky v suchasnomu slovianskomu bilinhvalnomu mehapolisi [Types of linguistic behavior in modern Slavic bilingual metropolis].* *Proceedings: XV Mizhnarodnyi zizd slavistiv «Ukrainski obrii» – the XVThe Fifteenth International Congress of Slavists «Ukrainian horizons».* (p. 173-196). Kyiv [in Ukrainian].
- Stavyska, L. & Trub, V. (2007) *Surzhyk : mif, mova, komunikatsiia [Surzhyk: myth, language, communication].* *Ukrainsko-rosiiska dvomovnist : Linhvotsiokulturni aspekty – Ukrainian-Russian bilingualism: linguaosociocultural aspects.* (p. 31-22) Kyiv: Unversytetske vydavnytstvo PULSARY [in Ukrainian].
- Shumarova, N. P. (2000). *Movna kompetentsiia osobystosti v sytuatsii bilinhvizmu [Language competence of personality at the situation of bilingualism].* Kyiv [in Ukrainian].

Поштова адреса установи:
Інститут української мови НАНУ
вул. Грушевського, 4,
м. Київ
01001

Стаття надійшла до редакції 06.11.2015

УДК 811.161.2'246.2'27:35.08

ПЕРЕМИКАННЯ КОДІВ У РОЗМОВНОМУ МОВЛЕННІ ДЕРЖСЛУЖБОВЦІВ ПОЛТАВЩИНИ – КООРДИНАТИВНИХ БІЛІНГВІВ

Віра Шелудько

аспірантка,
Інститут української мови НАН України Київ, Україна
vero4ka394@ukr.net

АНОТАЦІЯ. Проаналізовано результати соціолінгвістичного анкетування 240 державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, які позиціонують себе як координативні білінгви і мешкають на Полтавщині. Охарактеризовано мовну поведінку таких спеціалістів під час фахового, родинного та позародинного спілкування за умов вимушеної українсько-російської двомовності. Підтверджено прагнення держслужбовців використовувати наперемінно дві мови. Приділено увагу мовній стійкості службовців у різних комунікативних ситуаціях. З'ясовано готовність державних службовців Полтавської області змінити мову відповідно до мови співрозмовника, а також розглянуто інші причини перемикання кодів в їхньому усному мовленні.

Ключові слова: білінгвізм, фахове спілкування, перемикання кодів, суржик, інтерференція.

ПЕРЕКЛЮЧЕНИЕ КОДОВ В РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ ГОССЛУЖАЩИХ ПОЛТАВЩИНЫ – КООРДИНАТИВНЫХ БИЛИНГВОВ

АННОТАЦИЯ. Проанализированы результаты социолингвистического анкетирования 240 государственных служащих и должностных

лиц местного самоуправления, которые позиционируют себя как координативные билингвы и живут на Полтавщине. Охарактеризовано языковое поведение таких специалистов во время профессионального, семейного и внесемейного общения в условиях вынужденного украинско-русского двуязычия. Подтверждено стремление госслужащих использовать попеременно два языка. Уделено внимание языковой устойчивости служащих в различных коммуникативных ситуациях. Установлена готовность государственных служащих Полтавской области сменить язык в соответствии с языком собеседника, а также рассмотрены другие причины переключения кодов в их устной речи.

Ключевые слова: билингвизм, профессиональное общение, переключение кодов, суржик, интерференция.

CODE-SWITCHING IN CONVERSATION OF PUBLIC SERVANTS AS COORDINATE BILINGUALS IN POLTAVA REGION

ABSTRACT. *The present paper is about results of the sociolinguistic questioning of 240 public servants and individuals of the local self-government that determine themselves as coordinate bilinguals and that live in Poltava region. Language behavior of such specialists in the professional, family and non-family communication in conditions of forced Ukrainian-Russian bilingualism was characterized. It was confirmed the public servants' striving for using two languages interchangeably. Attention was paid to the employees' language stability in different communicative situations. It was determined the willingness of public servants in Poltava region to change language according to the interlocutor's language as well as it was considered other factors of switching codes in their speech.*

Key words: *bilingualism, professional communication, code-switching, the mixed Russian-Ukrainian dialect, interferences.*

Вступ

Державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування – представники бюрократичної еліти, які мають бути взірцем для пересічних громадян у плані дотримання законів, зокрема й стосовно використання державної мови. Попри це держслужбовці та посадові особи місцевого самоврядування нерідко послуговуються ще й російською мовою не тільки в особистому спілкуванні, яке не може бути регламентовано законодавчо, але й у процесі виконання службових обов'язків і не лише у комунікативно обґрунтованих випадках, що вказує на потребу глибшого вивчення самої ситуації, аналізу її причин і пошуку шляхів корекції. Питання перемикання кодів у сучасному

українському мовознавстві вивчають у контексті дво- та багатомовності, проте в аспекті білінгвізму державних службовців ці питання не були досліджені. Ретельне вивчення внутрішніх мотивацій перемикання кодів є передумовою корекції мовних преференцій у професійній сфері.

Метою нашого дослідження є комплексний аналіз причин перемикання кодів в усному мовленні державних службовців Полтавщини – координативних білінгвів.

Матеріали дослідження

За допомогою стихійної вибірки було проведено анкетування 307-ми держслужбовців та посадових осіб місцевого самоврядування Полтавщини (Миргородської районної державної адміністрації, Полтавської обласної державної адміністрації та Полтавського виконавчого комітету міської ради), яка входить до регіону, мова якого лягла в основу сучасної української літературної мови.

Результати емпіричного дослідження

Отже, в результаті дослідження було встановлено, що 240 опитаних (78,2%) позиціонують себе як координативні білінгви, вказуючи на вільне володіння українською та російською мовами, серед яких 89,1% активно використовують обидві мови. Рівень освіти опитаних держслужбовців (69,6% – вища освіта, 26,7% – дві вищі освіти, 2,9% – середня спеціальна) дає підстави припустити, що вони «мають два набори смислових одиниць і два способи їх вираження, по одному для кожної мови» (Grosjean, 2001: 14) за умов вимушеного українсько-російського білінгвізму, тобто усвідомлюють, де закінчується одна мова і починається інша.

В усному професійному спілкуванні опитані використовують з урахуванням ситуації обидві мови з відвідувачами (39,6%), колегами (за офіційних – 28,8%, за неофіційних умов – 27,9%), начальником (19,1%), на засіданнях (16,2%). Це той відсоток держслужбовців, які вказують на постійний перехід з мови на мову відповідно до мови співрозмовника, комфорту та власних мовних преференцій. Вони, наприклад, можуть підтримувати тільки українськомовне спілкування на засіданні (76,3%) чи з начальником (73,8%), але з відвідувачами та колегами або

навперемінно послуговуватися двома мовами, або переходити на російську мову (таблиця 1). Показником такої тенденції є те, що значно менший відсоток державних службовців використовує українську мову з відвідувачами (58,3%) та колегами (60,8%) (Див.: табл. 1).

Таблиця 1

Мова реального та бажаного усного професійного спілкування (%)

		Українська	Російська	Залежно від ситуації	Без відповіді
З колективом	реальна	60,8	10,0	28,8	0,4
	бажана	62,9	0,8	35,5	0,8
З керівником	реальна	73,8	6,7	19,1	0,4
	бажана	72,1	-	27,1	0,8
З відвідувачами	реальна	58,3	1,7	39,6	0,4
	бажана	54,6	-	44,1	1,3
На засіданні	реальна	76,3	0,8	16,2	6,7
	бажана	72,9	-	21,7	5,4

Наявність двомовності на засіданні, де учасники комунікативного процесу говорять українською (76,3%), російською (0,8%) та обома (16,2%) мовами, вказує, що державні службовці активно використовують дві мови для сприйняття чи продукування інформації. Навіть за умов, коли державний службовець, на його думку, з відвідувачами використовує тільки українську (58,3%) чи російську (1,7%) мови, насправді, він не може повністю відмовитися від активації двох мов одночасно. Таке перемикання кодів відбувається не завжди свідомо, але 62,1% опитаних держслужбовців Полтавщини розуміють, що в їхньому професійному спілкуванні часто допомагає знання російської мови, а 19,6% стверджують, що рідко, але допомагає.

Бажана мова спілкування на державній службі засвідчує прагнення державних службовців підвищити показник перманентної двомовності у всіх сферах професійної комунікації за рахунок зменшення передусім російськомовного (на 5,5 – 8%) і значно меншою мірою суто українськомовного (на 1,7 – 4,7%) спілкування. У середині колективу інформанти прагнуть навіть збільшити частоту українськомовного спілкування. Як бачимо, відсоток держслужбовців, які відчувають дію законодавства, незначний через компромісність мовної політики.

Цілком зрозумілою за таких умов є готовність 67,1% опитаних українських державних службовців у процесі фахового спілкування з українськомовним співрозмовником перейти з української мови на російську, якщо до розмови долучається російськомовна особа. З усієї кількості опитаних тільки 28,8% держслужбовців – координативних білінгвів (Див.: табл. 2) мають стійку позицію щодо використання у професійному спілкуванні лише української мови і за умови, що до розмови приєднується російськомовна особа, продовжать бесіду українською мовою.

Таблиця 2

Готовність змінити мову відповідно до мови співрозмовника (%)

	так		ні
	За будь-яких умов	Залежить від статусу особи	
українську мову на російську	35,5	31,6	28,8
російську мову на українську	79,6	25,0	14,2

Позитивною тенденцією є готовність 79,6% опитаних змінити російську мову на українську за умов долучення до комунікативного процесу українськомовної особи. При цьому відсоток тих держслужбовців, які під час перемикавання коду опікуватимуться статусом російськомовного співрозмовника (31,6%), є вищим за показник тих, які опікуватимуться статусом українськомовного (25,0%).

Відсоток опитаних, які не перейдуть з російської мови на українську у процесі фахового спілкування відповідно до мови співрозмовника (14,2%), перевищує навіть показник тих, хто вказує російську мову мовою комфорту (8,6%). Ймовірно, що така кількість працівників зі стійкою позицією щодо використання російської мови на держаній службі частково існує за рахунок тих, для кого комфортні обидві мови (50,0%).

Ті самі опитувані значно рідше використовують обидві мови в родинному спілкуванні: з матір'ю (9,6%), батьком (10,4%), дружиною / чоловіком (15,4%), дітьми (15,9%), порівняно з людьми, з якими вони мало знайомі або незнайомі (з іншими родичами – 32,9%, із сусідами – 35,8%, в магазині – 38,3%, у поліклініці – 37,5%). Зміна мови у розмові з членами сім'ї може залежати від емоційного настрою комунікантів, теми спілкування

та лексичного запасу, а з малознайомими та незнайомими – від мовних уподобань та мови співрозмовника (Див.: табл. 3).

Таблиця 3

Мова спілкування в родині (%)

	З матір'ю	З батьком	З дружиною / чоловіком	З дітьми	З іншими родичами
Українською	42,0	32,5	36,7	42,0	35,4
Російською	15,0	14,2	17,1	11,7	12,9
Залежно від ситуації	9,6	10,4	15,4	15,9	32,9
Суржик	15,9	12,5	12,9	9,6	15,0
Без відповіді	17,5	30,4	17,9	20,8	3,8

Важливим показником є відсутність у великій кількості анкет відповіді на питання про мову спілкування з матір'ю, батьком, дружиною / чоловіком, дітьми. Таке переважно відбувалось, якщо державний службовець вже або ще не мав когось із зазначених членів сім'ї на момент заповнення анкети. Зокрема, відсутність матері / батька / дружини / чоловіка / дітей (робимо припущення на основі того, що відсоток тих, хто залишив питання без відповіді щодо використання мови з іншими родичами, сусідами тощо, є значно меншим) у частини інформантів є одним із факторів нерівномірного розподілу показників використання мов у родині. Хоча дані про використання української та російської мов з різними членами сім'ї (Таблиця 3) також засвідчують, що мова спілкування в родині теж залежить від мови співрозмовника. Ймовірно, пари, які зустрілись у двомовному українсько-російському середовищі, зазвичай продовжують за інерцією користуватися двома мовами і в подальших родинних стосунках, намагаючись не перейматися мовним управлінням сім'ї та бути ліберальним демократом щодо мовних практик свого партнера.

Отже, якщо партнери протягом тривалого часу використовують різні мови, то взаємовплив мов очевидний і виявляється на різних рівнях мовної системи (фонетичному, лексичному, фразеологічному, граматичному тощо). За таких неоднорідних мовних ситуацій у двомовних родинах державних службовців природними є відносно постійні інтерферентні явища, які вони схильні інтерпретувати як суржик. У більшості випадків державні службовці виходять з побутового розуміння суржику як будь-якого мовлення з явищами інтерференції. Проте, людина, яка є координативним білінгвом, не може бути носієм суржику.

Суржик репрезентує такий «тип мовної поведінки, що на шкалі мовних змін перебуває на протилежному від координативного, або збалансованого, білінгвізму полюсі» (Масенко, 2011: 64). Поняття суржику та координативного білінгвізму є взаємовиключними. Будь-яке просторічне мовлення з інтерференцією інформанти кваліфікують як суржик.

Отже, на думку самих держслужбовців, суржиком з матір'ю (15,9%) та батьком (12,5%) свідомо послуговуються частіше, ніж обома мовами залежно від ситуації (таблиця 3). Але насправді тут радше йдеться не про суржик, а про українську мову з більш чи менш помітним інтерферентним впливом російської, і це підтверджує безпосереднє спостереження за їхньою мовною практикою.

Загалом 42,0% опитаних держслужбовців говорять до своїх дітей українською мовою. Цей показник є співмірним з відсотком тих державних службовців, які спілкуються українською зі своєю матір'ю. Проте, якщо надалі порівнювати співвідносність вибору мови під час спілкування з матір'ю та дітьми (таблиця 3), ми помітимо, що полтавські держслужбовці (15,9%) віддають перевагу двомовності і в родинному спілкуванні, привчаючи своїх дітей до українсько-російського білінгвізму та перманентного перемикання кодів.

У позародинному спілкуванні опитувані також вказують, що використовують суржик у різних комунікативних ситуаціях із сусідами (16,7%), у магазині (10,4%), в поліклініці (7,9%), на роботі за неофіційних умов (4,2%), що пояснюється невимушеним характером ситуації спілкування або мовою співрозмовника та бажанням «відчути себе «лінгвістично своїм» (Ставицька, Труб, 2007: 110). Проте, перемикання кодів за таких умов відбувається частіше за змішування (Див.: табл. 4).

Таблиця 4

Мова позародинного спілкування за неофіційних умов (%)

	З сусідами	У магазині	У поліклініці	На роботі
Українська	35,4	37,9	42,9	60,8
Російська	9,2	8,8	8,8	3,8
Залежно від ситуації	35,8	38,3	37,5	27,9
Суржик	16,7	10,4	7,9	4,2
Без відповіді	2,9	2,5	2,9	3,3

Найчастіше перемикання кодів державні службовці пояснюють мовою співрозмовника (57,9%), необхідністю цитування (22,9%), темою спілкування (12,5%), рідше – зміною виконуваної соціальної ролі, нестачею лексичного запасу та іншими причинами, серед яких переважно вказують такі: 1) звичка розмовляти суржиком; 2) залежно від ситуації; 3) необхідністю; 4) різними; 5) «щоб людина мене зрозуміла»; 6) неможливістю з боку російськомовного співрозмовника зрозуміти українську мову.

Зміну виконуваної соціальної ролі як фактор, який впливає на перемикання та змішування кодів, відзначило лише 5,0% осіб. Проте, якщо порівняти дані анкетування, зміна соціальної ролі (підлеглий, колега, батько / мати, чоловік / дружина, дитина, сусід, покупець, пацієнт тощо) є однією з провідних причин зміни мови спілкування з урахуванням мови співрозмовника. Зокрема намагання держслужбовців уникати інтерференції й контролювати своє мовлення у процесі неофіційного спілкування з колегами та начальником (таблиця 4) можемо пояснити зміною тієї ж ролі.

Висновки

Отже, для державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування Полтавської області характерним є перемикання кодів (навперемінне послуговування українською та російською мовами) почасти з ознаками інтерференції. Під час фахової комунікації опитувані залежно від мови співрозмовника, мовних преференцій і мовного режиму установи використовують українську та російську мови. У родинному спілкуванні державні службовці рідко переймаються мовними практиками інших членів сім'ї і намагаються їх не контролювати. Українсько-російська двомовність побутує у всіх сферах спілкування держслужбовців Полтавщини. Усі комунікативні процеси відбуваються за звичкою, лише невеликий відсоток державних службовців має стійку позицію щодо використання української мови. Це свідчить про необхідність підвищення мовної компетенції та формування мовної свідомості сучасних українських державних службовців, посилення вимог до рівня володіння державною мовою для кандидатів на відповідні посади тощо.

Література:

- Масенко, Л. (2011). Суржик: між мовою і «язиком» / Л. Масенко. – К. : Видавн. дім «КМ Академія», 2011. – 135 с.
- Ставицька, Л. (2007). Суржик: міф, мова, комунікація / В. Труб, Л. Ставицька // Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти : зб. наук. пр. / Ін-т укр. мови НАН України ; ред. Л. Ставицька. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ. – С. 31-120.
- Grosjean, F. (2001). Bilingualism, Individual. *Concise encyclopedia of sociolinguistics* / Ed. R.E. Asher. – Amsterdam – New York – Oxford – Shannon – Singapore – Tokyo : Elsevier, (pp. 10-16).

References:

- Masenko, L. (2011). *Surzhik: mizh movoiu i «yazykom»* [The mixed Russian-Ukrainian dialect: between «mova» and «yazyk»]. Kyiv : Vydavn. dim «KM Akademija» [in Ukraine].
- Stavytska, L. & Trub, V. (2007). *Surzhik: mif, mova, comunicatsiia* [The mixed Russian-Ukrainian dialect: the myth, language, communication]. L. Stavytska (Eds.) *Ukrainko-rosijska dvomovnist. Lingvosotsiokulturni aspekty – Ukrainian-Russian bilingualism. Linguo-socio-cultural aspect: proceedings of the scientific papers* (pp. 31-120). Kyiv : Univ. vyd-vo PULSARY [in Ukraine].
- Grosjean, F. (2001). Bilingualism, Individual. *Concise encyclopedia of sociolinguistics* / Ed. R. E. Asher. – Amsterdam – New York – Oxford – Shannon – Singapore – Tokyo : Elsevier, 2001. (pp. 10-16).
-

Поштова адреса установи:

Національна академія наук України,
Інститут української мови,
вул. Грушевського, 4
м. Київ,
01001

Стаття надійшла до редакції 04.11.2015

SHORTENINGS IN A COMPUTER VOCABULARY OF MODERN ENGLISH

Maryna Shemuda

Ph.D. in Pedagogy, Assistant Professor,
SHEE «Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University
named after Hryhoriy Skovoroda», Ukraine
shemuda_marina@mail.ru

ABSTRACT. *The problem of abbreviations that enlarge the vocabulary of a language in computer technology as one of the productive ways of word-formation in modern English is analyzed. The factors that influence the emergence of new shortenings in the computer vocabulary and that enhance the values of the existing units are defined. It goes about the types of shortenings in the computer vocabulary of modern English and their structural features. Found that most surveyed shortenings that were in the computer vocabulary in the last ten years, became neologisms. On the basis of the English novel D. Brown «Digital Fortress» the features of the use of different types of shortenings in the work are analyzed.*

Key words: *word-formation, shortenings, abbreviations, telescopes, computer vocabulary.*

СКОРОЧЕННЯ В КОМП'ЮТЕРНІЙ ЛЕКСИЦІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

АНОТАЦІЯ. *У статті висвітлено проблему одного з продуктивних способів словотворення в сучасній англійській мові – скорочень, що поповнюють лексичний склад мови у галузі комп'ютерних технологій. Мова йде про чинники, що впливають на появу нових скорочень комп'ютерної лексики та на розширення значень уже існуючих одиниць. Аналізуються види скорочень комп'ютерної лексики в сучасній англійській мові та характеризуються їх структурні особливості. Виявлено, що більшість досліджених скорочень, які з'явилися у комп'ютерній лексиці протягом останніх десяти років, стали неологізмами. На основі англomовного роману Д. Брауна «Цифрова фортеця» проаналізовано особливості вживання різних типів скорочень в творі.*

Ключові слова: *словотворення, скорочення, абрeвіатури, телескопізми, комп'ютерна лексика.*

СОКРАЩЕНИЯ В КОМПЬЮТЕРНОЙ ЛЕКСИКЕ СОВРЕМЕННОГО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

АННОТАЦИЯ. *В статье освещена проблема одного из продуктивных способов словообразования в современном английском языке –*

сокращений, которые пополняют словарный состав языка в области компьютерных технологий. Речь идет о факторах, влияющих на появление новых сокращений компьютерной лексики и на расширение значений уже существующих единиц. Анализируются виды сокращений компьютерной лексики в современном английском языке и характеризуются их структурные особенности. Выявлено, что большинство исследованных сокращений, которые появились в компьютерной лексике в течение последних десяти лет, стали неологизмами. На основе англоязычного романа Д. Брауна «Цифровая крепость» проанализированы особенности использования различных типов сокращений в произведении.

Ключевые слова: словообразование, сокращения, аббревиатуры, телескопизмы, компьютерная лексика.

Introduction

Vocabulary of the English language, like any other, is in a state of continuous change. One of the patterns of vocabulary's development is to enlarge it with new words. Enlarging occurs in two ways: by borrowing from other languages, and through the formation of new words, i.e. through word formation. Word-formation process occurs continuously, reflecting the changes in the world, responding to the needs of native speakers. Wars, revolutions, the progress of science and technology, the development of the telegraph, the emergence of joint-stock enterprises type, the trade union movement, the development of sports associations and parliamentary forms of government etc. cause the process of shortening. It is known that the shortening of the lexical units is used to save linguistic means and convey meaning concisely.

Technical revolution corrects our life, and consequently modifies our speech. A computer with its vocabulary has entered our houses. Words which were used only by programmers not long ago, now are used extensively by teenagers etc. There is an active process of term-expansion and structural (morphological) changes of words in the computing language. Research of the shortenings of computing lexical units in modern English is considered to be an urgent problem today.

Analysis of the latest research and publications. Problems of the English word-formation are highlighted in the scientific works by I. V. Arnold, R. S. Ginzburg, O. D. Meshkov, N. N. Rayevska, A. I. Smirnitskyand others. The works of foreign linguists W. Adams,

L. Bauer, O. Jespersen, G. Marchanda are also of great interest. Using a variety of methods and approaches based on a detailed study of a large factual material, they provide a comprehensive description of the English word-formation. The problem of the shortening process is analyzed in the works by such modern scholars as E. N. Bortnychuk, A. M. Illina, B. V. Maksymchuk, O. D. Meshkov, M. O. Soltys, V. T. Sulym, L. P. Vitalishyn etc.

The article aims to analyze the use of shortenings in a computer vocabulary of modern English.

Presentation of the research

The 20th century is named the age of the Internet. This invention was possible due to the strike development of computer technologies. Together with the rapid progress of computer sciences proper terminology is developed and formed. The main difference between computer technology language and everyday speech is that the semantic field of computer vocabulary that includes a large number of terms that have a complex structure and sometimes are not very convenient for use, so the reduction as a means of word formation is developing very quickly in this area. But the simplification and saving of the linguistic resources is not the only cause of the shortenings, as well as there were attempts to codify the language by its speakers by using shortenings. Thus there is an enlargement of the computer terms' language, that is, the formation of new words is caused not only by external factors but also internal.

The process of shortening is very inherent to English in whole and to the computer vocabulary in particular. Following the opinion of P. M. Karashhuk the concept of *derivation* is defined as on the one hand a constant process of formation of new words in the language, and another term means a branch of science that deals with the study of the lexical units' formation (Bortnychuk, 1988). According to A. M. Illina there are the following productive ways of a word-formation in the derivation system of Modern English: affixation, conversion, word-formation and shortening. This scholar defines shortening as the process of reducing the number of phonemes or morphemes in the available words or phrases in the language without changing their lexical and grammatical meaning. As a result a new version of nominative unit or output unit occurs (Yenikyeyeva, 2006).

We've stated shortening to be the most productive way in computing, Internet and programming. Most of investigated shortenings have appeared among the computer terms during the last ten years proved to be the neologisms (the most popular, which are used every day are the shortenings such as: *WWW* (World Wide Web), *http* (hypertext transfer protocol), *PDA* (personal digital assistant), *CD* (compact disc), *ROM* (Read-Only Memory), *RAM* (Random Access Memory), *USB* (Universal Serial Bus), etc.

All computer shortenings can be divided into several semantic groups that represent: 1) proper names (*MS, EPOX, ABBYY*); 2) trade names and industrial (*3D Max, WORM, CD-ROM, CD-RW, RAM, DVD, USB*); 3) programming and communication via the Internet (*URL, ICQ, LOL, PLS, IDK, ATB*).

According to E. N. Bortnychuk, A. M. Illina, O. D. Meshkov etc. there are some structural types of shortened lexical units. Based on the novel D. Brown *Digital Fortress* we have attempted to classify the shortenings of the computer vocabulary according to these classification.

Clipping – the formation of new words from a syllable (rarer, two) of the original word (e.g. *esc* – Escape; *info* – Information; *cam* – Camera; *alt* – alternative; *animat* (artificial autonomous agent) is made from 'animate'; *applet* (applied software) – from 'application', *asynch* (transfer mode, used in digital communications) – from 'asynchronous').

In addition to commands which begin with the Ctrl character, Jed also uses the ESC key for a number of commands (Brown, 1998: 13).

Susan held her breath and lowered her finger on the ENTR key. The computer beeped once (Brown, 1998: 17).

The cam zoomed in on him, unstable-in and out of focus (Brown, 1998: 67).

These keyboard shortenings are reduced only in writing, in everyday speech they are pronounced as the full original word.

Alphabetic or initial abbreviations– words formed with the first letters of the phrase components, such as *DVD* – Digital Video Disc; *CD* – Compact Disc, *RAM* – Random Access Memory, *ARM* – Advanced RISC Machine, *LDP* – Linux Documentation Project; *ROM* – Read-only memory; *WAP* – Wireless Application Protocol; *IP* – Internet Protocol, *ID* – Identity document; *GIF* – Graphics Interchange Format; *JPEG* – Joint Photographic Experts Group.

Mostly abbreviations are used in the scientific texts and in the written communications in a network of Internet (so-called *chat rooms* – synchronous form of written electronic communication). Example: *PC* – Personal Computer; *CLS* – Clear Screen; *pine* – Pine Is Nearly Elm (program); *semi* – Semi-Colon (point of comma) *Net* – Internet; *jock* – jockey (programmer who wrote the program).

A distinctive feature of the abbreviations in the computer vocabulary is the shortening not only the terms but also phrases and whole sentences which are frequently used in a colloquial speech.

Alphabetic or initial abbreviations are represented in four types: one-letter shortenings: *B* – *byte*; two-letter shortenings: *GB* – *gigabyte*; three-letter shortenings: *ISO* – International Organization for Standardization, the group that developed the OSI protocols; four-five-letter shortenings: *MIME* – Multi-purpose Internet Mail Extensions; *ASCII* – American (National) Standard Code for Information Interchange.

According to our estimation of productivity alphabetic or initial abbreviations proved to be richer sources than clipping. In spite of their multitude, abbreviations possess some oddity and blurred etymology.

When run as root, it shows the link-level Ethernet addresses in addition to the IP addresses and parameters (Brown, 1998: 11).

For PC-based operating systems, vendors include kernels that work on most machine configurations and require minimal (if any) customization (Brown, 1998: 11).

The CD and DVD drives are the file system devices beyond the hard disk that are most commonly mounted (Brown, 1998: 45)

When a computer is turned on, it first executes boot code that is stored in ROM (Brown, 1998: 55).

The concept of layered components that make up an operating system also originated with UNIX (Brown, 1998: 98).

A. M. Illina defined one more type of shortenings – telescopes. Such lexical units primarily are formed by means of shortening, which operates with the composition and affixation.

Prefix *cyber-* which is associated with computers, is often used in the sense of related to the Internet: *cybercrash*, *cybercommuter*, *cybersurf*, *cyberattack*, *cyberthreat*.

Cyberthreats are on the rise daily (Brown, 1998: 18).

He was one of the new breed of cyberfreaks with E-mail friends in every nation ... (Brown, 1998: 56).

Prefix *e-* is also associated with the computers and the Internet. Example:

In reality, intercepting E-mail as it zipped across the Internet was child's play for the NSA's techno-gurus (Brown, 1998: 18).

Activate your Docebo E-Learning platform and start training your Team online (Brown, 1998: 19).

In the world of computer technology there is also prefix *giga-* (in the sense of *billion*), which gives the words meaning *extra large, huge, huge number* and is an effective word-formative element. Example:

Today the masseuse is gone and is the gigabucks (Brown, 1998: 46).

It is now not uncommon to see 32- and 64-node SMP systems with many gigabytes of memory (Brown, 1998: 67).

Prefix *info-* is widely used for the formation of the new computer neologisms (abbreviation of the word *information*): *infostructure* – information structure, *infowar* – the information war, *infoworld* – world of information.

One of his subordinates was talking into what had to be a communications device, no doubt calling for reinforcements, but ... (Brown, 1998: 39).

«My informant doesn't know what caused the fight, only ... (Brown, 1998: 46).

Prefixes *techno-* *ma tele-* have become the high-productive affixes in the process of word-formation. Наприклад:

During the 1980s, the NSA witnessed a revolution in telecommunications that ... (Brown, 1998: 91).

Unfortunately, Aringarosa had learned, in an age of religious cynicism, cults, and televangelists, ... (Brown, 1998: 100).

The age of the technostrike has arrived (Brown, 1998: 245).

In reality, intercepting E-mail as it zipped across the Internet was child's play for the NSA's techno-gurus (Brown, 1998: 254).

It should be noted that a prefix *sys-* (system) is also widely used in the novel.

Chartrukian palmed the key he'd just taken from the Syssecurity lab (Brown, 1998: 92).

Soshi thrust the paper into Jabba's hands. «I pulled this from the sysactivity probe (Brown, 1998: 184)

Older versions of UNIX defined the select function in systime (Brown, 1998: 243).

Frankenword is a word formed by combining two (or more) parts of other words. This term was coined in the mid-ninties in the context of ‘observation of the growing number of neologisms formed by cannibalizing chunks of existing words’ (Yenikyeyeva, 2006). The term was subsequently adopted in linguistics, where such words are often referred to as blends, from the idea of ‘blending’ or ‘mixing’ words together. Blends appeared in all aspects of informative intercourse, with terms like *Internet* (Inter’national+net) – global net, *wordglobflation* (glob(al) + (in)flation), *netiquette* (Internet+e’tiquette’) – the rules of good Internet behavior, *emoticon* (‘emot’ion+icon) – combinations of symbols, that people attach to their messages in order to express feelings.

All three types of shortening is widely represented in modern English and belong to the rather productive ways of word-formation.

All shortenings used in the process of virtual communication can be divided into several main groups. First, the shortenings of the lexical expressions that are used as the introductory words to express opinion, comments etc: *BOT* (back on topic); *BTW* (by the way). Second, the shortenings with the verb in the imperative form: *RBTL* (read between the lines); *RML* (read my lips). The third group includes set-phrases: *CUL8R* (see you later); *TIE* (take it easy). The next group of shortenings includes various significant word-combinations of words with a high frequency of use: *ASAP* (as soon as possible); *HTH* (Hope this help); *ISP* (Internet service provider); *L8R* (later); *B4* (before); *HAND* (Have A Nice Day); *LMK* (Let Me Know); *MLNW* (Make Love Not War); *NSD* (Never Say Die). The fifth group includes standard shortenings-comments of the chat’s participants: *BRB* (be right back). Finally, the sixth group includes the shortenings of the words’ combinations that express the speaker’s attitude to the subject of speaking, but do not affect the content of the statement: *SH* (shit happens); *ONNA* (Oh no, not again).

Also, many shortenings are characterized not only verbal but also visual range, most of the figures are used to form shortenings: *2L8* (Too Late); *4* (For); *B4N* (Bye For Now); *BBL8R* (Be Back Later); *L33T* (Elite); *NE1* (Anyone); *W8* (Wait); *W8N* (Waiting) etc.

Conclusions and recommendations for further research

Thus, analyzing D. Brown’s novel *Digital Fortress* we have concluded that the author often uses shortenings as a way of new words’ formation. As for the initial shortenings it was stated that many of

them have the same graphical form in the novel, but are different in the context. That causes the difficulties in understanding their meaning. The author also promotes the phenomenon of telescopes, actively using affixes to form new concepts in a computer vocabulary.

There are many prospects of further investigation of this theme. It touches upon the problem of active penetration of computer vocabulary into the general vocabulary of the English language. And due to this there is an influence of processes that are going on in computer vocabulary upon the general processes of the English language development.

Література:

- Бортничук, Е. Н.* (1988). Словообразование в современном английском языке / Е. Н. Бортничук, И. В. Василенко, Л. П. Пастушенко. – К. : Вища шк., 261 с.
- Єнікєєва, С. М.* (2006). Скорочення слова як механізм формотворення та словотворення в сучасній англійській мові / С. М. Єнікєєва // Вісник Запорізького державного університету. Серія : Філологічні науки. – Запоріжжя, 2006. – №2. – С.11-15.
- Brown, D.* (1998). *Digital Fortress* / D. Brown. – USA : St. Martin's Press, 209 p.
- Longman Dictionary of Contemporary English. New Words* (2001). / Harlow Essex : Pearson Education Limited (pp. B24-B86).
- Maxwell, K.* (2004). New words of the month. The monthly webzine of the Macmillan English Dictionary, 23. URL: <http://www.macmillandictionaries.com/medmagazine/>

References:

- Bortnychuk, E. N., Vasylenko, Y. V. & Pastushenko, L. P. (1988). Slovoobrazovanye v sovremennom anglyjskom yazike. K. :Vyshha shkola, 261 p. [in Russian].
- Yenikyeyeva, S. M. (2006). Skorochennya slova yak mexanizm formotvorenniya ta slovotvorenniya v suchasnij anglijskij movi. *Visnyk Zaporizkogo derzhavnogo universytetu. Seriya: Filologichni nauky*, 2, 11-15 [in Ukrainian].
- Brown, D. (1998). *Digital Fortress*. USA : St. Martin's Press, 209 p.
- Longman Dictionary of Contemporary English. New Words (2001). Harlow Essex : Pearson Education Limited (pp. B24-B86).
- Maxwell, K. (2004). New words of the month. *The monthly webzine of the Macmillan English Dictionary*, 23. – Access mode: <http://www.macmillandictionaries.com/medmagazine/>
-

Mailing address:

Sukhomlynskyi str., 30,
Pereyaslav-Khmelnytskyi,
Kyiv region
08401

Received 07.12.2015

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Ігнатська Світлана Євгенівна – кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри історії та політичної теорії ДВНЗ «НГУ» Інституту гуманітарних проблем (Дніпропетровськ, Україна).

Летюча Любов Петрівна – кандидат філологічних наук, доцент ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (Переяслав-Хмельницький, Україна).

Мізін Костянтин Іванович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (Кременчук, Україна).

Мороз Валентина Яківна – кандидат філологічних наук, професор кафедри мовної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (Дніпропетровськ, Україна).

Руда Олена Григорівна – кандидат філологічних наук, науковий співробітник відділу соціолінгвістики Інституту української мови НАН України (Київ, Україна).

Цар Іванна Миколаївна – аспірантка відділу соціолінгвістики Інституту української мови НАН України (Київ, Україна).

Шелудько Віра Леонідівна – аспірантка відділу соціолінгвістики Інституту української мови НАН України (Київ, Україна).

Шемуда Марина Григорівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (Переяслав-Хмельницький, Україна).

OUR AUTHORS

Ihnatieva Svitlana Ye. – Ph.D. in Philology, Professor of the Institute of Human Problems of Dnipropetrovs'k SHEE «National Mining University» (*Dnipropetrovs'k, Ukraine*).

Letiucha Liubov P. – Ph.D. in Philology, Assistant professor, Head of the Department of Foreign Philology and Methods of Education (*Pereyaslav-Khmelnyskyi, Ukraine*).

Mizin Kostiantyn I. – Dr. in Philology, Professor, Head of the Translation Department of Kremenchuk National University named after Mychajlo Ostrohradskyi (*Kremenchuk, Ukraine*).

Moroz Valentyna Y. – Ph.D. in Philology, Assistant Professor of the Department of Language Preparation of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs (*Dnipropetrovsk, Ukraine*).

Ruda Olena H. – Ph.D. in Philology, Scientific Associate of the Department of Sociolinguistics of the Institute of Ukrainian Language of the NAS of Ukraine (*Kyiv, Ukraine*).

Sheludko Vira L. – the Post-graduate student of the Department of Sociolinguistics of the Institute of Ukrainian language of the NAS of Ukraine (*Kyiv, Ukraine*).

Shemuda Maryna H. – Ph.D. in Pedagogy, Assistant Professor of the Department of Foreign Philology and Methods of Education of the SHEE «Pereyaslav-Khmelnyskyi State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda» (*Pereyaslav-Khmelnyskyi, Ukraine*).

Tsar Ivanna M. – the Post-graduate student of the Department of Sociolinguistics of the Institute of Ukrainian language of the NAS of Ukraine (*Kyiv, Ukraine*).

Шановні колеги!

Запрошуємо Вас опублікувати статті у збірнику наукових праць «Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics» (див.: Веб-сайт Збірника <http://psychling.phdpu.edu.ua/index.php/ua>). Збірник зареєстровано у 13 бібліографічних і реферативних базах даних та інформаційних системах (див.: <http://psychling.phdpu.edu.ua/index.php/ua/8-golovna/53-indeksuvannya>).

Терміни випуску чергових номерів Збірника:

- Вип. 21 / 2017 – квітень 2017 року (статті приймаються до 1 лютого 2017 р.).
Вип. 22 / 2017 – листопад 2017 року (статті приймаються до 1 жовтня 2017 р.).
Вип. 23 / 2018 – квітень 2018 року (статті приймаються до 1 лютого 2018 р.)

Умови подання й опублікування статті

1. Стаття подається мовою оригіналу (або українською, або російською, або англійською мовою) в електронному варіанті на E-mail: psycholing.elab@gmail.com

2. Якщо стаття написана українською або російською мовами, необхідно обов'язково подати *переклад статті на англійську мову* (відповідно до вимог МОН України до збірників наукових праць (Наказ № 1111 від 17.10.2012 р.). Англійські версії статей розміщуватимуться на Веб-сайті Збірника <http://psychling.phdpu.edu.ua/index.php/ua>, тому *додаткова оплата не здійснюватиметься*.

3. Обсяг статті – 10-15 сторінок.

4. **Рукописи проходять незалежне рецензування** (див.: «Положення про порядок рецензування» <http://psychling.phdpu.edu.ua/index.php/ua/retsenzenyivanny/polozhennya>).

Технічні вимоги до оформлення статті

- Поля:** нижнє, верхнє – 2 см; правє – 1,5 см; лівє – 3 см. **Редактор:** MS Word.
Гарнітура: Times New Roman, кегель (розмір) 14, інтервал – 1,5. Текст набирається без переносів.
- Стаття подається за такою СТРУКТУРОЮ:
УДК (по лівому краю)
НАЗВА СТАТТІ (по центру)
Ім'я та прізвище автора (по центру)
Вченє звання, науковий ступінь, посада
Місце роботи, поштова адреса установи та електронна пошта автора (по центру)
Анотація статті (150-200 слів)
Ключові слова мовою оригіналу статті (5-10 слів).
Текст статті.

Текст статті включає такі компоненти:

- Вступ** (розкривається актуальність дослідження; здійснюється постановка проблеми та аналіз попередніх досліджень і публікацій; формулюються мета і завдання).
- Методи та методики дослідження** (висвітлюється процедура теоретико-методологічного та/або експериментального дослідження).
- Результати** (викладається основний матеріал так, щоб була зрозумілою суть теоретичного та/або емпіричного дослідження; дискусії щодо висвітленої проблематики).
- Висновки** (здійснюється узагальнення результатів, передбачаються перспективи подальших досліджень).
- Література** (*вирівнювання по центру*) оформлюється відповідно до вимог Президії ВАК України (Бюлетень ВАК України. – 2008. – № 3).
- References** (*вирівнювання по центру*) (оформлення згідно стандарту APA) <http://psychling.phdpu.edu.ua/images/recenzent/Oformlenya%20literatury.pdf>
- 3. Цитування та внутрішньотекстове посилання** на джерела здійснюються за гарвардським стилем, наприклад: (Петренко, 2008); якщо зазначається сторінка джерела, то вона подається через двокрапку, наприклад (Петренко, 2008: 125).
- 4. До статті додається окремим файлом:**
1) підписана автором форма про ознайомлення з Положенням про конфлікт інтересів <http://psychling.phdpu.edu.ua/index.php/ua/etika/konflikt-interesiv>
- 5. Файли мають бути названі прізвищем автора:**
Прізвище_стаття.doc
Прізвище_форма про конфлікт інтересів.doc
Прізвище_оплата (відсканований документ)
- 6. Вартість 1 сторінки – 40 грн.**
- 7. Додатково сплачуються кошти за пересилку збірника в розмірі 30 грн.**

Контактні телефони членів редколегії:

- 067-907-60-30; 093-756-60-90 – *Лариса Олександрівна Калмикова*,
головний редактор Збірника
- 097-525-21-42; 063-591-92-17 – *Наталія Валентинівна Харченко*,
відповідальний секретар Збірника
- 095-460-94-48; 063-953-66-71 – *Інна Володимирівна Мисан*,
член редколегії Збірника.

Дякуємо за співпрацю!

УДК 81'23:811.111

**ПРОБЛЕМА СПРИЙНЯТТЯ І РОЗУМІННЯ
ІНШОМОВНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТАМИ
НЕФІЛОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ**

Іван Іваненко

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземної філології і методики навчання,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»,
вул. Сухомлинського 30, м. Переяслав-Хмельницький, Україна, 08401
ivan.ivanenko@ukr.net

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано проблему сприйняття і розуміння іншомовного мовлення студентами нефілологічних факультетів у вищій школі ...

Ключові слова: іноземна мова, сприйняття мовлення, розуміння мовлення, ...

Текст статті... Текст статті... Текст статті... Текст статті...
Текст статті... Текст статті... Текст статті... Текст статті... Текст
статті... Текст статті... Текст статті... Текст статті... Текст
статті... Текст статті... Текст статті...

Література:

...

References:

...

**ПРОБЛЕМА ВОСПРИЯТИЯ И ПОНИМАНИЯ
ИНОЯЗЫЧНОЙ РЕЧИ СТУДЕНТАМИ
НЕФИЛОЛОГИЧЕСКИХ ФАКУЛЬТЕТОВ**

Иван Иваненко

кандидат филологических наук,
доцент кафедры иностранной филологии и методики обучения,

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький Государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»,
ул. Сухомлинского 30, г. Переяслав-Хмельницький, Киевская обл., Украина, 08401
ivan.ivanenko@ukr.net

АННОТАЦИЯ. В статье проанализирована проблема восприятия и понимания иноязычной речи студентов нефилологических факультетов в высшей школе. ...

Ключевые слова: иностранный язык, восприятие речи, понимания речи, ...

THE PROBLEM OF STUDENTS' PERCEPTION AND UNDERSTANDING OF FOREIGN SPEECH ON NON-LINGUISTIC DEPARTMENTS

Ivan N. Ivanenko

**Ph.D. in Philology, Assistant professor of the Department of Foreign Philology
and Teaching Methods Department,**

HSEE «Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University
named after Hryhoriy Skovoroda»,
30 Sukhomlynsyi Str., Pereyaslav-Khmelnytskyi, Kyiv Reg., 08401
ivan.ivanenko@ukr.net

ABSTRACT. *The problem of students' perception and understanding of foreign speech on non-linguistic departments at the university is analysed in the article. ...*

Key words: *foreign language, speech perception, speech understanding, ...*

Dear Colleagues!

We invite you to publish articles in the Collection of Scientific Works «Психолінгвістика», «Психолінгвистика», «Psycholinguistics». The Journal is Indexed and Listed in <http://psychling.phdpu.edu.ua/index.php/ua/8-golovna/53-indeksuvannya>

Terms release next Collections:

- Vol. 21/2017 – April 2017 (Articles accepted until February 1, 2017).
Vol. 22/2017 – November 2017 (Articles accepted until October 1, 2017).
Vol. 23/2018 – April 2018 (Articles accepted until February 1, 2018).

**Terms of presentation (*at author's wish*) and publication of the ARTICLE
a Collection of scientific papers «Психолінгвістика»,
«Психолінгвистика», «Psycholinguistics»**

1. Article shall be submitted in the electronically in a file executed in a text editor MS Word for Windows to E-mail: psycholing.elab@gmail.com.
2. The paper volume – 10-15 pages.
3. After manuscripts reviewing by the reviewers the organizing committee reserves the right to send them to the author for revision.
4. Articles that do not meet psycholinguistic problems will be rejected by the editorial board of the scientific journal.

Requirements for execution of an ARTICLE

1. **Fields:** lower, upper – 2 cm; right – 1.5 cm; left – 3 cm. **Editor:** MS Word. **Headset:** Times New Roman, font size (size) 14, interval – 1,5. The text must be typed without divisions.
2. **The main text of the article** must be given in 2 lines by the following **structure:** UDC (on the left) is provided by bibliographic department of the higher school library where you work. The library staff is responsible for providing the accuracy of UDC. You can use a universal classification tithes (See.: <http://teacode.com/online/udc> or <http://udk-codes.net>)

TITLE OF THE ARTICLE (centered)

Name and **initials** of the author (centered)

Scientific degree, academic status (position) (on the right)

Place of work (institution, country) and **e-mail address** (on the right)

Abstract (100-200 words or 800-1000 signs)

Key words (5-10 words)

Text of the article includes the following components:

- Introduction** (revealed the relevance of a research, analysis of previous researches and publications; formulation of the purpose and objectives);
Methods and techniques of a research (procedural specificity of theoretical and methodological or experimental orientation of a research is highlighted);

Results (the basic material must be presented in an understandable way in order to catch the essence of theoretical or empirical research; discussion on highlighted issues)

Summary (provides generalization of the results of carried out research and prospects for further research);

REFERENCES (centered) (executed according to the standard of APA) <http://psychling.phdpu.edu.ua/images/recenzent/Oformlenya%20literatyr.pdf>. After the reference list must be given a post address where the author (co-authors) of the article works.

3. Citing and intratextual references to the literary sources must be made in accordance with the Harvard style, for example: (Smith, 2008); if the page of the source is indicated, it is served by a colon (Smith, 2008: 125).

4. The article must be added by a separate file including:

1) a form signed by the author on acquaintance with Regulation on conflict of interests <http://psychling.phdpu.edu.ua/index.php/ua/etika/konflikt-interesiv>

5. The files must be named by author's name:

Name_article.doc

Name_form on the conflict of interests.doc

Name_payment (scanned document)

6. Money can be sent to the account:

BENEFICIARY: KHARCHENKO NATALIA

ACCOUNT: 26204602997967

BANK OF BENEFICIARY: PRIVATBANK

DNEPROPETROVSK, UKRAINE

SWIFT CODE: PBANUA2X

INTERMEDIARY BANK: JP MORGAN CHASE BANK

New York, USA

SWIFT CODE: CHASUS33

CORRESPONDENT ACCOUNT: 0011000080

7. Publication payment – 1 page – 5 € and 10 € – for sending the publication

Telephone:

(+38) 068-805-84-41 – *Mahdalyna Lyla*

(+38) 093-756-60-90 – *Larysa Oleksandrivna Kalmykova, the Chief editor of a collection of papers «Psycholinguistics»*

(+38) 097-525-21-42;

063-591-92-17 – *Nataliia Valentynivna Kharchenko*

(+38) 095-460-94-48 – *Inna Volodymyrivna Mysan*

UDC 159.9:37.011.3-051

**PSYCHOLOGICAL FEATURES OF TEACHER'S
SELF-REGULATION IN COMMUNICATION DURING
THE VERBAL PEDAGOGICAL INTERACTION**

Ivan N. Ivanenko

Ph.D. in Psychology, Assistant professor of the Department of Psychology,
HSEE «Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University
named after Hryhoriy Skovoroda»,
30 Sukhomlynsyi Str., Pereyaslav-Khmelnytskyi, Kyiv Reg., 08401
ivan.ivanenko@ukr.net

ABSTRACT. *The article deals with the psychological features of self-regulation...*

Key words: *self-regulation, communication, ...*

Text...Text...Text...Text...Text...Text...Text...Text...Text...
Text...Text...Text...Text...Text...Text...Text...
Text...Text...Text...Text...Text...Text...Text...Text...Text...
Text...Text...Text...Text...Text...Text...Text...

References:

...

Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics: [зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»]. – Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я. М., 2016. – Вип. 19 (2). – 100 с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ПСИХОЛІНГВІСТИКА
ПСИХОЛІНГВІСТИКА
PSYCHOLINGUISTICS**

МОВОЗНАВСТВО

ВИПУСК 19 (2)

Збірник наукових праць
Виходить двічі на рік
Українською, російською та іншими мовами

Комп'ютерна верстка і дизайн І.В. Мисан

Автор несе відповідальність за зміст статті.
Редколегія збірника не завжди поділяє теоретико-методологічні погляди авторів.

УДК 81'23
ББК 88+81.2-5
П 86

ISSN 2309-1797 (print)
ISSN 2415-3397 (online)

© ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2016

Підписано до друку 16.12.2015 р. Формат 60X84 1/16.
Папір офс. № 1. Гарнітура Times New Roman.
Наклад 300. Зам. № 189 Ум. друк. арк. 5,1.
Виготовник ФОП Домбровська Я. М., свідоцтво про державну реєстрацію № 2 340 000 0000 003646 від 15.07.2015 р.
08055, Київська обл., Макарівський р-он., с. Вільне,
вул. Чапаєва 16а, e-mail: devis519@ukr.net
